

Teijo Pyykkönen

Maailman istuvien urheilukansa

- ihmettelyjä liikuntapolitiikan labyrinteissa

Liikuntatieteellisen Seuran

IMPULSSI

NRO 30

Liikuntatieteellisen
Seuran
Impulssi
- **kiihottavaa**
liikuntatietoa.

lts.fi

Impulssia myy Tiedekirja hintaan 10 euroa + toimituskulut.
Tiedekirja.fi

Teijo Pyykkönen

Maailman istuvin urheilukansa

- ihmettelyjä liikuntapolitiikan labyrinteissa

Liikuntatieteellisen Seuran

IMPULSSI

NRO 30

Helsinki 2019

Kirjoittaja on toiminut Liikuntatieteellisessä Seurassa tutkimus- ja julkaisu-päällikkönä (1985–2017), opetusministeriössä pääsihteerinä (2006–08) sekä Suomen Urheilumuseosäätiössä ja Likes-tutkimuskeskuksessa tutkijana.

Suomen tietokirjailijat ry on tukenut hanketta.

Liikuntatieteellisen Seuran Impulssi nro 30

© Kirjoittaja ja Liikuntatieteellinen Seura ry, Helsinki 2019

Teksti: Teijo Pyykkönen

Kuvat: Teijo Pyykkönen (jos ei toisin mainita)

Ulkoasu: Antero Airos

Kirjapaino: PunaMusta, Tampere

ISBN 978-952-5762-09-9

ISSN 1237-0576

Julkaisijan esipuhe

Impulssien julkaiseminen päättyy, mutta sykäykset säilyvät

Neljännesvuosisata on kunnioitettava ikä julkaisusarjalle. Liikuntatieteellinen Seura teki rohkean ratkaisun ryhtyessään kustantamaan uudessa sarjassaan katsauksia, pamfletteja, pitkiä esseitä ja puheenvuoroja. Vuonna 1994 julkaisumarkkinoille ilmaantui Impulssi-sarja, joka halusi haastaa ”muka viisaan” ja ”syntymäjäkän” tieteellisen ilmaisun.

Eikä homma jäänyt hetken leimahdukseksi. Kun Impulsseja (n = 30) silmäilee, niin osa on lähtenyt hetkestä, osalle on tavoiteltu pitempää elontaivalta. Harva Impulssi on jättänyt ketään täysin kylmäksi. Sarjassa on käsitelty muun muassa alkoholia, byrokratiaa, dopingia, huippu-urheilua, liikuntaa, lähialuesuhteita, mediaa, mielenterveyttä, nationalismia, suomalaisia olympiaunelmia, terveystuotteita, toivottua vähäisempää liikuntaa, tutkimusta, urheilujohdattajia ja urheilujournalismia.

Olen itse kulkenut Impulssien matkan liki kokonaan, kiitos sarjan ideoineen ja sitä koko ajan luotsanneen Teijo Pyykkösen luottamuksen. Hyppäsin vuonna 1994 mukaan numeroon neljä. Selväksi tuli, että Impulssi-sarja lähti liikkeelle halusta ja tarpeesta julkaista liikuntakulttuuria kriittisesti käsitteleviä tekstejä, mutta arvostaen liikuntaa ja urheilua. Minulla ei ole ollut mitään sitä vastaan.

Sarjan päättävä julkaisu on taattua Pyykkösetä. Liikuntakulttuurin kiemurat 1980-luvulta lähtien syvällisesti tunteva kirjoittaja ruotii liikuntapolitiikan linjoja ja linjattomuutta. Kaikki eivät välttämättä pidä tulkinnoista, joku saattaa jopa pahastua. Tämä kuuluu Impulsseissa asiaan.

Suurin osa Impulsseista on luettavissa Liikuntatieteellisen Seuran sivuilla osoitteessa lts.fi.

Liikuntatieteellisen Seura ry
psta *Jouko Kokkonen*
Erikoistutkija

Hyvästijättö Impulsseille (1994–2019)

Liikuntatieteellisen Seuran *Impulssi* -sarja synnytetettiin 1990-luvun alkuvuosina – aikana, jolloin nettiyhteyksiä vasta viriteltiin ja sosiaalinen media oli tuntematon uhka tiedon perinteiselle julkaisemiselle ja jakamiselle.

Impulssien idea on ollut tarjota näkyvyyttä kirjoituksille, joille aikakauslehti on liian ahdas ja kirja turhan laeva. Sarjan julkaisuilla on pyritty liikuntapolitiikan, -kulttuurin ja -tieteen liikahduksiin: kiihokkeeseen ja sysäykseen (lat. pulsus = sysäys). Kirjoittajilla on ollut lupa innostua ja olla kriittinen. Impulsseissa on voinut olla montaa mieltä. Tekstit ovat edustaneet kirjoittajien näkemyksiä, eivät välttämättä julkaisijan.

Impulssien kieli on haluttu pitää suomena, mutta ei tutkijasuomena. Tiedeyhteisöllä on omat vakiintuneet raportointitapansa ja kohderyhminä lähinnä muut tutkijat. Impulssit puolestaan on suunnattu ensisijaisesti liikuntatiedon soveltajille kuten järjestöjen ja hallinnon asiantuntijoille – heille, jotka toimivat politiikan, kehittämistyön ja tutkimuksen kolmioissa.

Nyt sarjan viimeisen numeron (nro 30) ilmestyessä on aika kiittää tutkijoita ja asiantuntijoita, jotka ovat vuosien varrella jakaneet aikaansa Impulssien kirjoittamiseen ja sitä kautta osallistuneet julkiseen liikuntakeskusteluun.

Impulssien aika on täyttynyt – ehdottomasti. Siitäkin huolimatta, että osallistumaan ja vaikuttamaan pyrkivän liikunnan tiedeviestinnän kentällä ei edelleenkään ole ruuhkaa. Vaikka ymmärrys tiedeviestinnän tavoitteista ja mahdollisuuksista on nyt toista kuin Impulssi-sarjan synnyttämisen aikaan, peruskysymys on ennallaan: miten tutkimuksen, politiikan, hallinnon ja arjen näkökulmia yhdistävä asiantuntemus sekä kritiikin salliva keskustelu saadaan valaisemaan liikunnan polkuja? Vanhoilla valoilla kulkijoita kyllä löytyy, mutta nyt tarvitaan jotain kirkkaampaa.

Helsingissä tammikuussa 2019

Teijo Pyykkönen

Liikuntatieteellisen Seuran *Impulssi* -sarjan toimittaja 1994–2019

Saatteeksi: liikunta- ja/vai liikkumattomuuspolitiikkaa?

“OLEMME MAAILMAN LIIKKUVIN URHEILUKANSA 2020” visioi liikuntaväen katto- ja palvelujärjestö *Suomen Liikunta ja Urheilu SLU ry* keväällä 2010. Mahdittomiselle visiolla hymähdettiin heti tuoreeltaan. Ja mitä lähemmäksi on tultu vuotta 2020, sitä enemmän tavoitetilalle on vinoiltu: huvittava, utopistinen, absurdi. Toki SLU ymmärsi itsekin kritiikin paineessa loiventaa: ”Visiolla tarkoitamme unelmaa.”

Visio2020:n tarkoitus lienee ollut hengen lujittaminen: liikunnan ja urheilun tekeminen kaipaa iloa, innostusta ja intohimoa. Visio haluttiin myös kytkeä perinteisiin: Suomi oli sotien välillä maailman johtavia urheilukansoja – ainakin urheiluväen mielikuvissa.

Nyt SLU on historiaa, mutta sen henki elää vahvana uuden, vuonna 2017 aloittaneen kattojärjestön *Suomen Olympiakomitea ry:n* visiossa: ”Maailman liikkuvin ja Pohjoismaiden menestyvin urheilukansa.”

Liikuntaa ja urheilua perusteltiin pääasiassa myönteisillä mielikuvilla aina 1990-luvulle asti: liikunta ja urheilu on suomalaisten halutuin kansanliike, se auttaa rentoutumaan ja virkistytymään, se tuottaa esteettisiä kokemuksia, se tarjoaa kanavan

menestystä – ja ohessa kunto kasvaa ja terveys lujittuu. Myös penkkiurheilu mainittiin arvokkaaksi sosiaalisen seurustelun muodoksi sekä vaihtelun ja virkistykseen antajaksi.

SITTEN HALLINNOSSA HERÄTTIIN muutokseen. Työperäinen liikkuminen väheni. Kansalaisten painokäyrät alkoivat nousta ja kuntokäyrät laskea. Huomattiin väestön ikääntyminen ja huoltosuhteen heikkeneminen. 1990-luvun laman myötä hyvinvointivaltion parhaat päivät olivat jäämässä taakse. Kun raha alkoi olla tiukassa, kaikesta uhattiin tinkiä. Eri sektoreiden toimijoille tuli kiire synnyttää ”yhteiskunnallisia perusteluja” rahoituksen turvaamiseksi. Niin myös liikuntapolitiikan ydintoimijoille.

Liikunnan ja terveyden yhteyksistä saatiin vuosisadan lopulla runsaasti uutta tutkimusnäyttöä. Sen varaan haluttiin rakentaa liikunnan tulevaisuus. Kun liikuntapropagandassa oli aiemmin hehkutettu järjestöjen johdolla suomalaisten lujaa urheilu-uskoa ja laajaa liikunta-aktiivisuutta yhteiskunnan tuen perusteluna, nyt argumentit käännettiin

hallinnon johdolla nurinpäin: suomalaisista suurin osa liikkuu terveytensä kannalta liian vähän, ja siksi liikuttamista tulee tukea. Liikunnan perusteluissa voimavaranäkökulma vaihtui riskinäkökulmaksi jokseenkin samaan aikaan kuin vaihtui vuosituhat.

2000-LUVUN LIIKUNTAASEMINAAREISSA lienee puhuttu enemmän liikkumattomuudesta kuin liikunnasta. Liikunnan asiantuntijat ovat yllättäen kelle vanneet myös liikkumattomuuden ylimmiksi asiantuntijoiksi: kun osaa tukea liikuntaan ja urheiluun motivoitunutta harrastajaa, onnistuu myös liikuntaa vieroksuvaan aktivoinnissa.

Todellisuus ei ole täyttänyt odotuksia. Passiivisin kansanosia ei ole toivotussa määrin lämmennyt liikuntaväen kutsulle. Liikunnan pitopöytä kiihottaa lähinnä makuun päässeitä. Onneksi aktiiviharrastajien joukko on kuitenkin kasvanut.

Polarisoitumiskehitys näkyy siis myös liikunnassa ja urheilussa. Osa väestöstä kaipaa ja osa kaihtaa vapaaehtoista liikkumista: Suomi – maailman istuvin urheilukansa. Julkishallinto on huolissaan istumisen määrästä ja alan järjestöt juoksuvauhdin riittävydestä.

LIIKUNNAN JA URHEILUN NYKYRAJOJA on vaikea piirtää. 2010-luvun liikuntakulttuuri on leveämpi ja moniäänisempi kuin koskaan. Liikuntakäsite on avattu kaikenlaiselle toimeliaisuudelle. Liikunnan yhteinen identiteetti on – jos ei kadonnut, niin ainakin hämärtynyt.

Liikuntapoliittiset selonteot ja ohjelmat kertovat valtiovallan näkemyksen liikunnasta ja urheilusta. Kunnilla ja etenkin järjestöillä on osin toisenlaisia ja myös keskenään erilaisia painotuksia liikunnasta ja urheilusta. Kansalaiset katsovat hekin liikuntaa omasta näkövinkkelistään, joka ei ole sidoksissa sen enempää julkisen vallan kuin järjestöjen liikuntakäsityksiin. Suomessa on monta, ei vain yhtä liikuntakulttuuria. Näkökulmat eivät aina kohtaa.

Liikuntapolitiikan ydintoimijat eivät ole liiemmin kaivanneet kriittistä keskustelua toimintansa tueksi. Virallisista linjauksista poikkeavat näkemykset on saatettu ymmärtää jopa liikuntatyötä haittaaviksi. Ne soisi ymmärrettävän toisinkin eli pyrki myksiksi perustella liikuntaa ja urheilua tavalla, joka kestää myös liikuntasektorin ulkopuolisten kriittisen arvion. Suomalainen liikunta ja urheilu ei ole kriisissä tai edes huojuvassa tilassa, mutta 2000-luvun liikunta-argumentointi sisältää kiusallisesti ”syöttöjä kriitikon lapaan”.

TÄSSÄ IMPULSSISSA keskitytään seitsemään teemaan, joissa on ”harhasyötön” sivumakua ja ovat siksi mietityttäneet allekirjoittanutta: onko liikuntakäsitteiden keinotekoinen tuunaaminen tarpeen? Miksi kansalaisnäkökulmalla on niin vähän merkitystä? Kuinka paljon liikuntapoliittinen selonteko palvelee liikunnan lisäämistä? Onko liikuntapolitiikka sittenkin vain apupoliitiikka? Miksi liikkumattomat kiinnostavat enemmän kuin liikuntahaluiset lapset ja nuoret? Mihin katosi huippu-urheilun itse tunto? Mitä haittaa siitä olisi, jos liikuntapolitiikkaa ymmärtäisivät muutkin kuin sisäpiiriläiset?

Suomalaisessa liikuntapolitiikassa on tärkeällä sijalla määrärahojen lisäämisen tavoite. Siksi liikuntapolitiikassa halutaan olla valmiita huolestumaan tarpeen tullen niin liikunnasta kuin liikkumattomuudesta – juoksemisesta ja istumisesta. Toiminnan laatu kuitenkin kärsii, kun kumarrellaan eri suuntiin. Toivottavasti tämän julkaisu innostaa harkitsemaan sitäkin, että liikuntapolitiikalle riittää varsinaisesta liikunnasta ja urheilusta huolehtiminen. Siihen eivät muut kykene – ainakaan yhtä hyvin kuin liikuntaväki.

Helsingissä tammikuussa 2019

Teijo Pyykkönen

teijo.pyykkonen(at)gmail.com

SISÄLLYS

Saatteeksi: liikunta- ja/vai liikkumattomuuspolitiikkaa?	5
1. Mistä puhumme, kun puhumme liikunnasta ja urheilusta?.....	8
Onko liikunnan käsitteitä kenenkään hallussa?	9
Käsitteillä ohjataan liikuntapolitiittista ajattelua	13
2. Liikuntapolitiikka etäännyntynyt kansalaisnäkökulmasta	14
Kansalaisille tärkeää on liikunta - valtiolle se, mitä liikunnalla saa	16
Löytyykö liikunnan edistämiseen kolmas tie?	17
3. Liikuntapolitiittisen selonteon tähtäin enemmän rahoituksen kuin liikunnan lisäämisessä.....	19
Taustaselvitys kertoo tutkimuksesta, ei politiikan vaikuttavuudesta	20
Selonteossa valtio on liikunnan ainoa toimija	21
Selonteon suhde liikuntalakiin jää avoimeksi	23
Usko rahan voimaan on horjumaton	23
Selonteko kaipaa täydennystä	24
4. Kun parasta liikuntapolitiikkaa ei olekaan liikuntapolitiikka	25
Kuusi syytä katsoa liikuntapolitiikan ulkopuolelle	26
Liikuntapolitiikka: hyvä apupolitiikka?	29
5. Liikuntajärjestöt - lasten ja nuorten parhaaksi vai liikkumattomien kiusaksi?.....	31
Seuroilla haasteita kylliksi omalla kotikentällä	32
Seuratoimintaan luotetaan - nyt olisi oltava luottamuksen arvoisia	33
6. Terveyspuhe horjuttaa huippu-urheilun itsetuntoa.....	34
Urheilun seuraaminen: hyvinvointia istumalla	35
Mediaurheilijat eivät tyydy sivurooliin	36
Huippu-urheilun arvo on siinä, ettei siinä ole järkeä	37
7. Liikuntapolitiikalla menee lujaa - liian lujaa?.....	38
Asiakirjatehtailulla vahvistetaan sisäpiiriä	39
Tavoitteiden yleisyys estää arvioinnin	41
"Herran pelko" kantaa, mutta kuinka kauan?	41
Mediassa liikuntapolitiikka on kuihtuva tema	42
Ehkä voisimme paneutua myös toimintapolitiikan analyysiin?	43
Siunaamattomaksi lopuksi	45
Kirjallisuus	46

1

Mistä puhumme, kun puhumme liikunnasta ja urheilusta?

Suomessa liikuntakäsitteet ovat 2000-luvulla muuttuneet nopeammin kuin liikuntakäyttäytyminen. Käsittepeliiin on uhrattu paljon paukkuja, sillä käsitteillä halutaan kosiskella eri hallinnonaloja yhteistyöhön ja ohjata liikuntapoliittista ajattelua. Lopputulosta on osin vaikea käsittää: viinapullon hakumatkakin toteuttaa liikuntapolitiikkaa.

Kuva 2.

Ovatko suomalaiset liikunnallisia? Lyhyt vastaus kysymykseen: kyllä ja ei. Pidempi vastaus riippuu siitä miten ymmärrämme liikunnan.

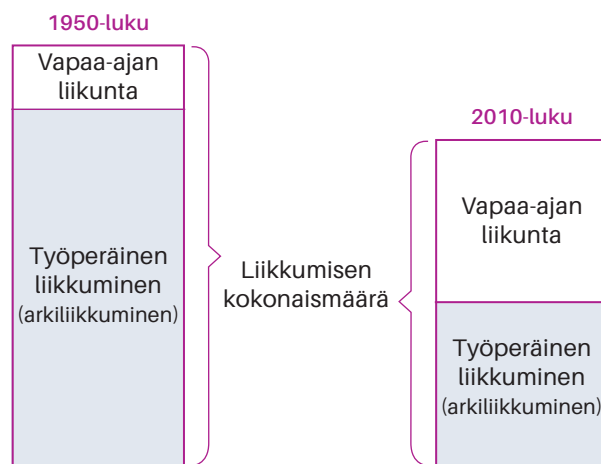
Kielitoimiston sanakirjan mukaan liikunnallisella tarkoitetaan ”liikuntaa harrastavaa”. Jos ymmärrämme liikunnan vapaa-ajan harrastukseksi, niin suomalaiset ovat nykyään liikunnallisempia kuin ehkä koskaan.

Jos taas ymmärrämme liikunnan laveasti nykyisen liikuntalain (2015) tapaan eli lähes kaikki fyysinen aktiivisuus on liikuntaa, niin kyllä suomalaiset olivat vielä 1950-luvulla liikunnallisia, mutta eivät niinkään enää nykyään. Arjen työperäinen liikkuminen on vähentynyt enemmän kuin harrastus on kasvanut. Liikkumisen vähentymistä on ollut vaikea korvata liikunnan harrastamisella. (Kuva 1)

Onko liikunnan käsittepielenkään hallussa?

Liikunnan määritelmä oli 1980-luvulla nykyistä rajatumpi, mutta silti tuskailtiin, milloin kyse oli liikunnasta. Tuolloin tutkijoiden päätelmä oli, että vain ihminen itse voi tietää milloin hän on liikunnan parissa. Lainataan tutkijoita:

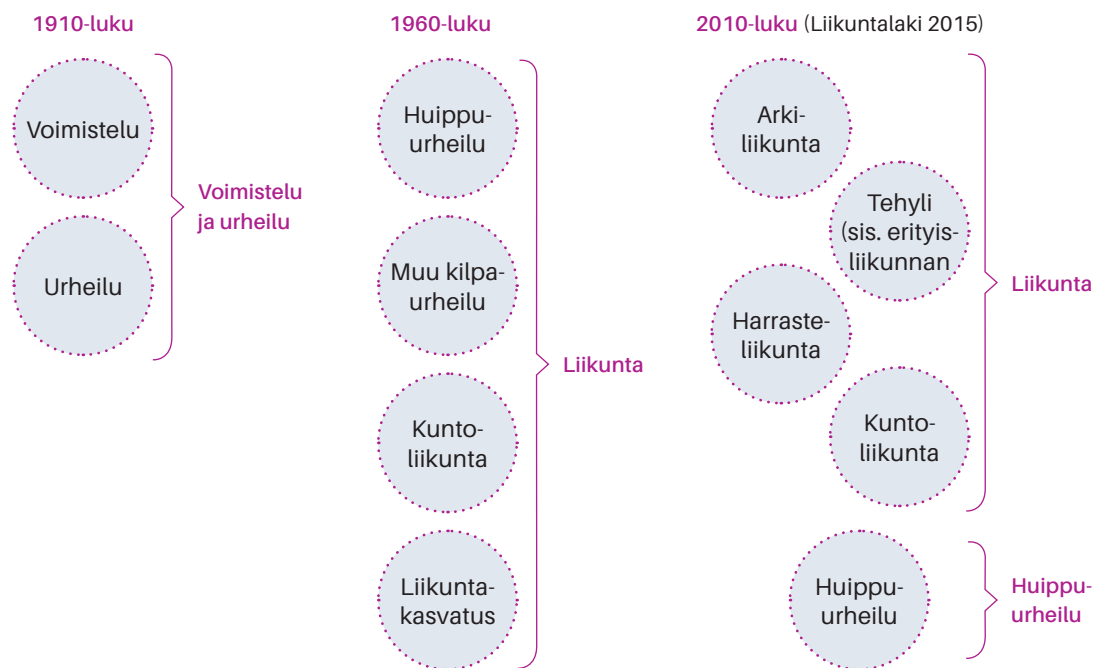
”Kun näemme jonkun hiihtävän kaukana järven jäällä, emme voi päätellä pelkkiä hiihtoliikkeitä havainnoimalla, mikä on liikkumisen tavoite. Henkilön tarkoituksena voi olla esimerkiksi ruoan hankkiminen perheelle kalastamalla ja

Kuva 1. Liikkumisen vähenemistä on ollut vaikea korvata liikuntaharrastuksella. (Pyykkönen & Kokkonen 2017)

hän voi olla menemässä kokemaan pyydyksiä. Tai ehkä hän on päättänyt kyläillä järven toisella puolella olevassa talossa ja siirtyy sinne hiihtämällä lyhintä reittiä. Jos päivä on kaunis, hän saattaa mennä jäälle ottamaan aurinkoa. Hän voi olla myös kiinnostunut pelkästään hiihtämisestä hiihtoharrastuksena.” (Vuolle, Telama, Laakso 1986) (Kuva 2)

Paljon siis riippuu siitä miten määrittelemme liikunnan. Emme ole Suomessa saaneet sadan vuoden aikana vakiinnutettua liikunnan ja urheilun käsitteistöä. (Kuva 3) Eikä mitään merkkejä ole siitä, että määrittelyinto hiipuisi tulevaisuudessakaan.

Kuva 3. Liikuntakulttuurin käsitteistöä on tarkistettu sata vuotta. (Pyykkönen & Kokkonen 2017)

• **Arkiliikunta.** Jos kansalaiset sattuisivat törmäämään liikuntalakiin, heidän liikunta-ajatteluaan hämmäntäisi varmasti eniten uuden liikuntalain (390/2015) linjaus, että arkiliikunta (= arkiliikkuminen) on liikuntaa. Lain perusteluissa (HE 190/2014) arkiliikunnalla tarkoitetaan kaikkea arjessa tapahtuvaa liikkumista, esimerkiksi ostosmatkoja.

Liikunnan ja liikkumisen yhdistämisen voisi ensi kuulemalla luulla johtuvan erheestä, joka selittyy sanojen samankaltaisuudella. *Liikuntalakiopas* (toim. Aaltonen 2016) kuitenkin paljastaa, että määrittelystä on ohjannut tarkoituksenmukaisuus:

”Jos liikunnan käsite rajataan koskemaan liikuntaa harrastuksena, muiden kuin perinteisten liikuntatoimijoiden on vaikea kiinnittyä siihen.(...) Lain tarkoituksena on tavoittaa mahdollisimman laaja liikkujien kirjo.”

Liikuntalain uudistamista valmistellut työryhmä koostui lähestulkoon vain OKM:n liikuntavirkkamiehistä. Työryhmän esityksen pohjalta uudistettiin liikuntalaki, jonka mukaan valtion liikuntahallinnon tehtävänä on edistää ja koordinoita kansalaisten liikuntaharrastusta sekä lähes kaikkea muutakin liikkumista. Tehtävä on vähintään ylivoimainen resursseihin nähden.

Miten tässä näin kävi? Vain pari vuotta aiemmin (2012) valtion liikuntaneuvoston siloinen puheenjohtaja **Jan Vapaavuori** varoitti Helsingin Sanomissa liikunnan toimijoita luulemasta itsestään liikoja: OKM:n ei tule mustasukkaisesti tarrautua sellaiseen liikuntapolitiikan kokonaisvastuuseen, jonka hoitamiseen sillä ei ole välineitä, resursseja eikä osaamista. Hän myös toivoi ymmärrettävän, ettei perinteinen liikuntahallinto voi ottaa yksin vastuulleen ihmisten jokapäiväisen arki- ja hyötyliikunnan edistämistä.

Liikuntakäsitteen laajentaminen kaikkeen arjessa tapahtuvaan liikkumiseen näyttäytyy laajemmassa katsannossa mittakaavavirheeltä ja harharetkeltä, jolta toivottavasti voidaan vielä palata. Osa toimijoista on jo ottanut peruutusaskeleita. Helsingin kaupunki on käynnistänyt liikkumisohjelman, jossa liikunnan ja liikkumisen eroa alleviivataan:

”Nyt ei ole kysymys liikunnan vaan liikkumisen lisäämisestä. (...) Haluamme herätellä helsinkiläisiä siihen, että arkipäiväinen liikkumattomuus on paljon isompi ongelma kuin se, jaksako käydä jumpassa.” (Pormestari Jan Vapaavuori 31.8.2018; hel.fi)

Liikuntalain mukaista laveaa käsitelmäärittelyä tuskin ratifioitaisiin kansakunnalle avoimessa äänestyksessä. Roskien vienti ulos tai tavaratalokävely (tai ylipäätään arjen liikkuminen) ei välttämättä taivu kansalaisten mielikuvissa liikuntasuoritukseksi. Liikunta on kansalaisille paljon enemmän kuin vain fyysistä liikettä.

• **Huippu-urheilu.** Ehkä yllättävin rajanveto liikuntalain määrittelyissä on se, että huippu-urheilu ei enää ole liikuntaa. Liikuntakulttuurin osa se taitaa kuitenkin vielä olla. Mutta kuinka kauan? Valtioneuvoston liikuntapoliittisen selonteon (2018) mukaan

”liikuntalain muutokselle huippu-urheilun osalta ei tällä hetkellä ole tarvetta. Jatkossa on tarvittaessa tutkittava nykyisen lainsäädännön uudistamisen tarve ja arvioitava erillisen huippu-urheilulain tarpeellisuus”.

Samalla kun liikunnan ”käsitemattoa” on jatkettu toisesta päästä arjen liikkumisella, sitä harkitaan lyhennettäväksi toisesta päästä huippu-urheilun osalta. Huippu-urheilu oli vielä 1960-luvulla liikuntahallinnon erityisessä suojeluksessa, mutta pian ehkä työnnetty omalakiselle radalleen.

• **Liikuntakasvatus.** Kolmas tärkeä huomio liikuntalain taustalla olevasta käsitelmäärittelystä koskee liikuntakasvatusta, jota ei enää haluta erikseen mainita. Suomalaista liikuntahallintoa olisi tuskin saatu pystyyn ilman kasvattajia sata vuotta sitten. Usko urheilun ja liikunnan mahdollisuuksiin kasvattaa juurtui syvälle ja säilyi pitkään.

Liikuntalain tavoitelistaukseen kelpaa edelleen ”lasten ja nuorten kasvun ja kehityksen edistäminen liikunnan avulla”, mutta käytännön liikuntatyössä on painotettu vain ”kasvatusta liikuntaan”. Tätä ihmettelee myös liikuntapedagogiikan emeritusprofessori **Lauri Laakso** (2015):

”Olen huolestuneena seurannut, kuinka toisinaan varsin korkeallakin asiantuntemuksen ja päätöksenteon tasolla fyysisen aktiivisuuden edistäminen ja liikuntakasvatus nähdään yhdeksi ja samaksi asiaksi.”

2000-luvun liikuntapoliittinen kiinnostus on keskittynyt liikkeen lisäämiseen ja mittaamiseen. Ehkä siksi liikuntakasvatusta ei liikuntalaissa enää kehdata määritellä. Käsitteenä liikuntakasvatus tuntuu tutulta ja sisällölliseltä enää kouluympäristössä. Liikuntakäsitteiden pudotuspelissä kukaan ei voi olla varma jatkostaan. (Pyykkönen 2014)

• **Ulkoilu.** Tutkimukset antavat viitteitä siitä, ettei suurin osa suomalaista käy koskaan varsinaisilla liikuntapaikoilla, ei pukeudu verkkareihin eikä koe olevansa liikunnan aktiiviharrastaja. Kynnys ulkoiluun on matalampi. Se on helppoa ja maksutonta eikä leimaa harrastajaansa sen enempää urheiluhulluksi kuin liikuntauskovaiseksi. Suomalaiset suhtautuvat ulkoiluun lähes poikkeuksetta myönteisesti.

Ulkoilun ainutlaatuisuus ja vahvuus piilee luontokontaktissa. Arjen kannalta avainasemassa on lähiluonto: kaupunkipuistot ja muut viheralueet. Lähiluonto on keskeinen ulkoiluympäristö paitsi ikääntyneille ja lapsille myös vähän liikkuville – siis heille, joiden liikkumisesta kannetaan nykyään eniten huolta. Miksi ulkoilu- ja virkistysalueet eivät ole liikuntalain erityisessä suojeluksessa? Miksei ulkoilu näy liikuntaan liittyvissä käsitelmäärittelyissä?

Liikuntapolitiikan toteutumisen kannalta ulkoilu on kyllä hyvä asia, mutta liikuntahallinnon näkökulmasta sen tulokset satavat ”väärään laariin”. Ulkoilun alueella OKM:n ohjausvalta – ja sen myötä kiinnostus – rajoittuu lähinnä ulkoilureittien rakennushankkeisiin. Ulkoilun ja luonnon virkistyskäytön vastuut jakautuvat usealle ministeriölle (YM, MMM, TEM, LVM). Pää- tai koordinaatiovastausta ei ole millään hallinnon alalla. Myös kunnissa ulkoilu on monen hallintokunnan asia. Ulkoilun edistäminen kuuluu eri hallinnonalojen ”muihin tehtäviin”.

Liikunta ja ulkoilu ovat samalla asialla, mutta niiden statukset vaihtelevat niin hallinnossa kuin kansalaisten mielissä. Liikunnalla on tukenaan hallinnon vahva intressi, mutta taakkanaan kansalaisten (etenkin vähän liikkuvien) vieroksunta. Ulkoilu puolestaan on kansalaisten (myös vähän liikkuvien) suosiossa, mutta alueen hallinto on levällään. (Pyykkönen 2017a.)

• **Terveysliikunta.** 2000-luvun liikuntapolitiittinen tarkoituksenmukaisuus on saanut liikuntahallinnon innostumaan ”terveysliikunnasta” (”terveyttä edistävästä liikunnasta”, ”terveyttä ja hyvinvointia edistävästä liikunnasta”). Terveys on vaikea määritellä, samoin terveysliikunta. **Mikael Fogelholm** ym. määrittelivät (2007) käsitteen seuraavasti: ”Kaikki fyysinen aktiivisuus huippu-urheilua ja hyvin kevyttä aktiivisuutta lukuun ottamatta on terveysliikuntaa.” Kansalaisten mielikuvissa kuntoliikunta ”haalistettiin” terveysliikunnaksi.

Terveys- ja siihen liittyvä talouspuhe ovat nousseet hallitsemaan liikuntapolitiikkaa siksikin, että sitä on harjoiteltu pitkään. Jo 1960-luvulla ”liikun-

nan terveysvalistajat näkivät liikunnan eräänlaisena ennakkoverona terveydestä” (Turtiainen 2000). Silti vasta 2000-luvulla terveyden edistäminen – tai paremminkin sairauksien ehkäisy – on nostettu omaan luokkaansa liikunta-argumenttien joukossa.

Tutkimuksen kautta luodusta terveysliikunta-käsitteestä on tullut poliittinen ja hallinnollinen termi, jonka sisältöä on mahdollista painottaa tai venyttää tarpeen mukaan. Käsitteen käyttö on nykyään verraten huoletona. Käsitettä käytetään, kun siitä on hyötyä. Sen sijaan liikuttamisen käytäntöjä ei käsitteen myötä ole välttämättä muutettu. Se mikä ennen tarjoiltiin kuntoliikuntana, myydään nyt terveysliikunnan mielikuvilla: jytäjumppa muuttui Cardio Energy -harjoitukseksi. (Huhtanen & Pyykkönen 2012.)

Timo Ståhlin (2003) mukaan terveysalan päättäjät ovat kriittisempiä terveysliikuntakäsitettä kohtaan kuin liikuntapäätäjät. Hän arvioi, että terveydenhoidon toimijat kokevat liikuntasektorin ottaneen terveyssektorille kuuluvan käsitteen käyttöönsä ja siten tunkeutuneen sen alueelle.

Ns. Harkimon työryhmä (2017) arvioi, että terveysliikuntakäsitteen keksiminen on tuottanut tulosta:

”Yhteiskunnan toimijat kiinnittyvät liikuntaan ja urheiluun ennen kaikkea väestön hyvinvoinnin, terveyden ja fyysisen toimintakyvyn edistämisen näkökulmasta.” (OKM 2017)

Terveysliikunta on nykyään leimallisesti OKM:n ja STM:n yhteistoiminta-alueita. Perusnäkemys ero ministeriöiden välillä on siinä, että STM-ympäristössä ihmisen terveys ymmärretään kokonaisuutena, ei vain liikunnasta riippuvaiseksi.

Terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen kuuluminen sekä OKM:n että STM:n tavoitteisiin on tuonut haasteita avustustoiminnan rajanvedolle. Tätä kuvaa Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskuksen STEA:n asiantuntija:

”Jos tavoitteena on sosiaalisen hyvinvoinnin kehittäminen golfia pelaamalla, se sopii STEA:lle. Mutta jos tavoitteeksi mainitaan vain golfin pelaaminen, se kuuluu OKM:lle.” (Pyykkönen & Rikala 2018)

Liikuntakäsitteiden uusimmalta kartalta löytyy arkiliikunta, mutta ei huippu-urheilu.

”Liikunta on lääke” lienee terveystieteiden puheen toistetuina iskulause. Kuitenkin löytyy myös heitä, joiden mielestä liikunnan olemusta ei voi tiivistää sairauden parantamiseen. Yksi heistä on ravitsemustieteen professori **Mikael Fogelholm**:

”Liikunta ei ole lääke, koska lääkkeen ottaminen on pakonomaista: silloin kun jokin asia on huonosti, otetaan lääkettä ja siitä ei voi kukaan nauttia. Yksilölle liikunta on kivaa, joka siinä sivussa tuottaa terveysvaikutuksia” (Pyykkönen 2017b).

• **Liikkumattomuus.** 2000-luvun ehkä eniten sekä huolta että hupia herättänyt liikuntakäsite on liikkumattomuus, jonka Kielitoimiston sanakirja määrittelee esimerkin avulla: ”Paikkakunnan henkinen liikkumattomuus, pysähtyneisyys, uneliaisuus.” Liikkumattomuus on terveystieteiden tavoin moneen tarkoitukseen taipuva käsite. ”Fyysikolle liikkumattomuus merkitsee absoluuttista nollapistettä, jossa ei ole lainkaan liikettä ja lämpöä” (Niiniluoto 2015).

Liikunnan piirissä liikkumattomuuden puitteissa on lupa myös vähän liikkua. UKK-instituutti käyttää termiä ”eräänlaisena summakäsitteenä kuvaamaan sekä liian vähäistä fyysistä aktiivisuutta että runsasta paikallaoloa” (Kolu & Vasankari 2018).

On tietysti kunnioitettavaa, että liikuntahallinto haluaa vastata liikkumattomuuden haasteeseen, jota se on itse ollut esiin nostamassa. Liikkuminen ilmentää liikuntakykyä, joka osaltaan määrittelee ihmisen terveyteen liittyvää elämänlaatua. Liikuntaharrastus ja liikuntakyky (liikkuminen) ovat kuitenkin eri asioita. Niiden koplaaminen onnistuu yhtä heikosti kuin jos yritettäisiin yhdistää ruokaharrastus ja nälänhädän poistaminen.

Liikuntakyky ja syöminen ovat vakavuudeltaan aivan eri luokan kysymyksiä kuin liikunta- tai ruokaharrastus. Terveyteen liittyvän elämänlaadun mittaamiseksi on Suomessa kehitetty 15 muuttujan mittaristo 15D (Sintonen ym. 2013). Liikkumiskyky on syömisestä yksi elämänlaadun 15 ulottuvuudesta. Ruoka- ja liikuntaharrastukset eivät ole.

Liikkumattomuus-puheen merkitys näkyy ehkä parhaiten siinä, että se tekee liikkuvista hyviä. ”Politiikot voivat huoletta käydä liikkumattomuuden vastaiseen taisteluun, sillä kielteiseksi mielletyn ilmiön torjumisen uskotaan puhuttelevan ’kunnan kansalaisia’”, arvioi liikuntasosiologian professori **Hannu Itkonen** (2014). Hän suosittaa, että ”tulisi välttää ihmisten kaikinpuolista leimaamista (...) Emmehän

puhu samaan sävyyn esimerkiksi ’lukemattomista’, jotka eivät ymmärrä lukemisen tärkeyttä”.

Myös liikuntakasvatuksen professori **Pasi Koski** muistuttaa (2014) termiin sisältyvästä arvolutauksesta: ”Puhuessamme liikuntaan vihkiytymättömistä, meillä on käytössämme vain termejä, joissa on tuomitseva arvolutaus.” Totta: sohvaperuna, passiivinen, fyysisesti inaktiivinen, laiska.

Tutkimuksen alueella suhtaudutaan eri lailla liikkumattomuus-sanan käyttöön. Biolääketieteen piirissä ei ole arasteltu sanan viljelyä. Sen sijaan yhteiskunta-käyttätymistieteiden suunnalla haluttaisiin luopua ko. termin käytöstä.

• **E-urheilu.** Uusin tulokas liikuntakäsitteiden kartalle on e-urheilu eli kilpailullinen videopelaaminen, joka on jo kelvannut muun muassa puolustusvoimille, mutta ei vielä kaikille perinteistä urheilukäsitystä vaaliville. ”*Kaikki e-urheilusta*”-kirjan (2018) toinen kirjoittaja **Kalle Rantala** muistuttaa, että sekä urheilu että e-urheilu ovat vaikeasti rajattavia maailmoja, sillä molempien käsitteiden sisällöt ”määrittävät tulkitsijan näkökulmasta ympäröivän kulttuurin kontekstissa”. Hän puolustaa e-urheilua muistut-

tamalla, että urheilun lajiliittojen piirissä on lajeja, joissa ”etenkään fyysinen rasitus ei ole kilpailijoita erotteleva tekijä” (esim. tarkkuussuunnistus). Ja on myös urheilumuotoja, joissa fyysinen rasitus on samankaltaista kuin suosituimmissa e-urheilulajeissa. Harva kyseenalaistaa esimerkiksi ampumaurheilun asemaa olympiakisoissa.

E-urheilun piirissä on Rantalan mukaan tunnistettu käsitteiden haaste ja monessa yhteydessä puhutaan mieluummin kilpapelamisesta kuin e-urheilusta. Kilpapelamisen urheilullisuuden ansiosta e-urheilu on saanut urheilumuotona virallisen tunnustuksen. Ja matka urheilukartalla jatkuu: ”Kilpapelamista urheilullistavia muutoksia tipahtelee sen verran nopeasti, että Suomen elektronisen urheilun liiton saama valtioneuvoston siirto nuorisotoiminnasta liikunnan valtioneuvostoon” (Rantala).

Liikunnan ja urheilun käsitteitä on saatu OKM:n johdolla venymään ja vähän paukkumaankin. Onneksi homma toimii: Ihmiset lenkkeilevät, urheilijat kilpailevat, järjestöt ja seurat järjestävät, koulut kasvattavat, kotitaloudet ja kunnat kustantavat. Arjen toimintoihin käsittepelillä ei ole havaittu olleen ratkaisevaa merkitystä.

*Suomalaiset
ovat tai eivät ole
liikunnallisia tai
jotain siltä väliltä.*

Käsitteillä ohjataan liikuntapoliittista ajattelua

Palataan alun kysymykseen: olemmeko liikunnallisia? Käsitteiden elävyys ja epämääräisyys tekevät luotettavan vastaamisen jokseenkin mahdottomaksi. Mitä laveampi on liikuntatulkinta, sitä heikompi on lopputulos. Tuloksen parantaminen onnistuisi helpoiten palaamalla muutaman vuosikymmenen takaiseen liikuntakäsitykseen, jossa liikunnan tarkoituksena tuli olla liikunnan harrastaminen. Ja katso, silloin liikunnallisuus olisi nousussa.

Kansanvälisessä liikuntakilpailussa pärjäämme kaiketi verraten hyvin, mutta vielä paremmin, jos tohtisimme laskea esimerkiksi vedonlyönnin osaksi ”sporttia”, kuten toisaalla Euroopassa.

Vaikka absoluuttista totuutta suomalaisten liikunnallisuudesta ei ole tarjolla, meillä on sentään käytössä tuloksia ”maun mukaan”. Tämän luvun alussa todettiin 1980-luvun tutkijoiden päätelmä, että vain ihminen itse voi tietää milloin hän on liikunnan parissa. Vuoden 2010 puhelingallupissa suomalaiset pitivät itseään liikunnallisina (tai sitten vain vastasivat siten kuin arvelivat oikeaksi eli liikuntapropagandan suuntaisesti). Tulos: 90 prosenttia työikäisistä harrastaa liikuntaa. (Kuva 4)

Sen sijaan, kun tutkijat ovat 2010-luvulla ryhtyneet objektiivisiin mittauksiin fyysisen terveyden näkökulmasta, suomalaisten liikunnan määrä on osoittautunut vaatimattomaksi. Vain kymmenen prosenttia suomalaisaikuisista täyttää terveyslääkärin kriteerit.

Puhelingallup ja tutkijoiden mittaukset eivät luonnollisestikaan ole mitenkään verrannollisia. Kansalaiset eivät arvioi liikunnallisuuttaan pelkäämään fyysisen aktiivisuuden määrän perusteella toisin kuin tutkijat mittauksissaan.

Molemmilla tuloksilla on kuitenkin liikuntapoliittista käyttöarvoa: ne antavat kahtalaisen mahdollisuuden perustella omaa liikuntapuhetta. 90 prosenttia on hyvä luku silloin, kun halutaan korostaa

liikunnan suurta merkitystä suomalaisille. Kymmenen prosenttia on käyttökelpoinen luku silloin, kun halutaan herättää huolta kansalaisten riittämättömyydestä liikkumisesta. Kumpakin näkökulmaa on hyödynnetty. (ks. myös Pyykkönen 2011.)

Arviota suomalaisten liikunnallisuudesta ei kannata julistaa ilman että samalla mainitsee mitä liikunnalla ymmärtää. Etenkin huippu-urheilijan on syytä muistaa, ettei huippu-urheilijan hikoilu ole enää virallisen tulkinnan mukaan liikuntaa (kuva 3). Lisäksi on syytä huomata, että valtion ja kansalaisten kriteerit liikunnallisuudelle voivat olla hyvinkin kaukana toisistaan (ks. luku 2).

Liikunnan vanhat ja uudet käsitteet mahdollistavat monenlaisen ”oikeassa olemisen”. Liikuntahallinnolle uudet määrittelyt tuottanevat vielä päänvaivaa: keitä tulisi avustaa ja millä perusteilla? Tulisiko tasapuolisuuden nimissä avustettavien joukkoon hyväksyä esimerkiksi ”Työmatkakävelijät ry”, ”Ostosmatkapyöräilijät ry”, ”Lavatanssijat ry” ja ”Perjantaipullon noutajat ry”, jos ne ilmoittavat tavoitteekseen fyysisen toimintakyvyn ylläpitämisen? Toisaalta liikuntahallinto on itse ollut ajamassa sitä, että kaikki fyysinen aktiivisuus on liikuntaa, jos tavoitteeksi osaa mainita terveyden ja toimintakyvyn ylläpitäminen.

Käsitteiden suurin merkitys lienee siinä, että niillä ohjataan liikuntapoliittista ajattelua. Siksi uusien käsitteiden luominen kiinnostaa erityisesti liikuntapolitiikan ydintoimijoita. 1960-luvun urheilukeskeistä liikuntapolitiikkaa saatiin laajennettua korostamalla kuntoliikuntaa ja liikuntakasvatusta.

2000-luvun terveyslääkärin kriteerit koskettavat sosektoria ja arkiliikunnalla muita hallinnonaloja yhteistyöhön. Liikkumattomuuden kustannuksilla puolestaan taivutellaan eduskuntaa ja kunnanvaltuustoja liikuntamyönteisiksi. Harrasteliikunnalle ja siitä kumpuavalle kilpailutoiminnalle ei ole laadittu yhteiskunnallisia perusteluja, joten niiden tulevaisuusnäkyvät käsittekartalla lienevät heikot.

Kun **kysytään** kansalaisilta ilman kriteereitä:

Vähintään 2 krt viikossa liikuntaa harrastavia on 19-65-vuotiaista 90 %.

SLU & KUNTO 2010

Kun **mitataan** terveyslääkärin kriteereillä:

Työikäisistä harrastaa riittävästi terveyslääkärin kriteerit täyttävää liikuntaa 10 %.

(edellyttää kestävyys- ja lihaskuntoliikuntaa sekä tasapainoharjoittelua)

THL & UKK-instituutti 2011

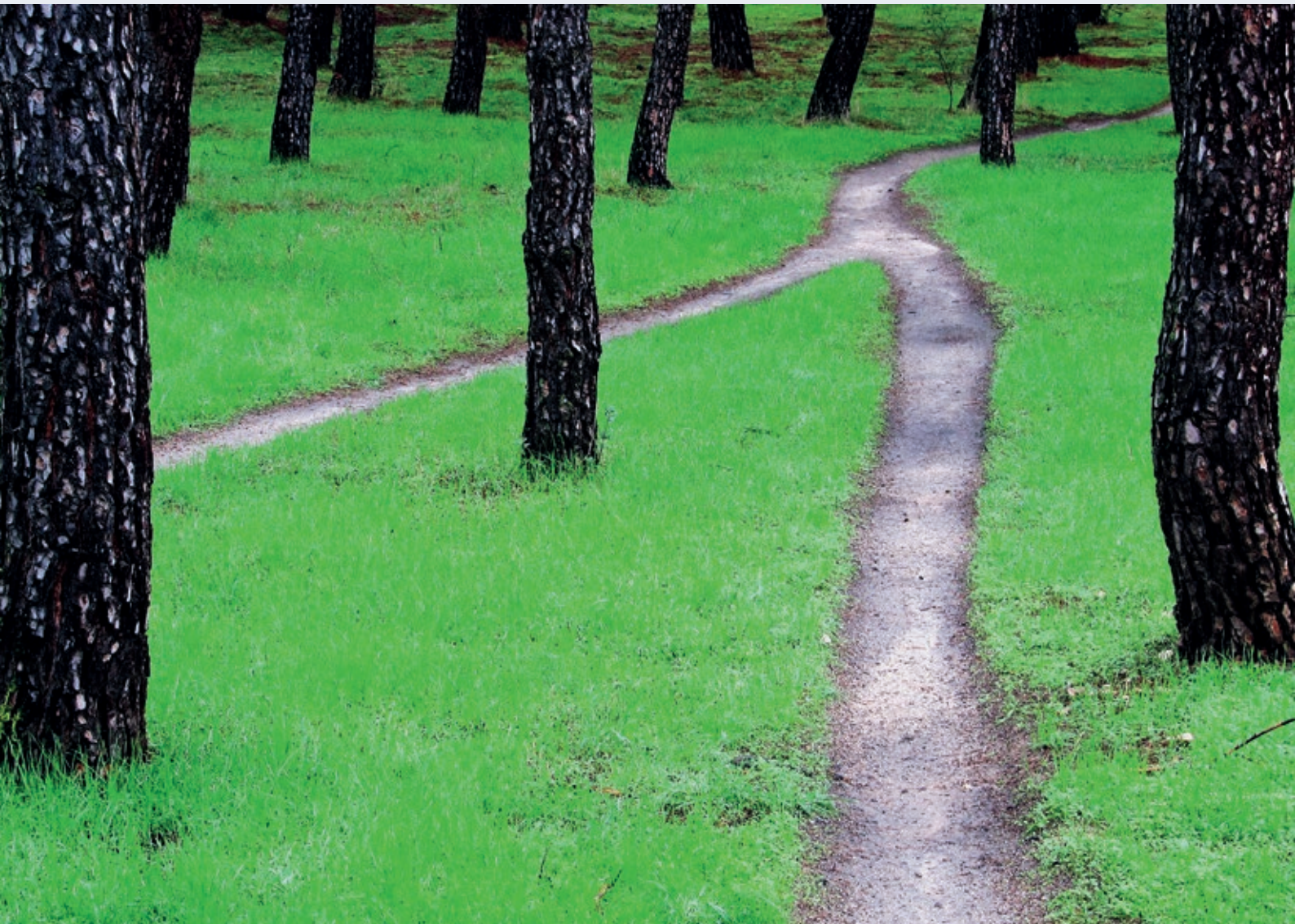
Kuva 4. Suomalaisten liikunta-aktiivisuudesta on tarjolla monenlaista näkemystä. (Pyykkönen 2011)

2

Liikuntapolitiikka etääntynyt kansalaisnäkökulmasta

Virallinen Suomi ymmärtää liikunnan taloudelliseksi toiminnaksi, liikuntapolitiikan liikkumattomuuden ehkäisyksi ja liikunnan arvon liikemittarin lukemaksi. Kansalaisnäkökulma puolestaan rakentuu sille, että liikunta on harrastajalleen elämää kannatteleva mielekäs harrastus, jolla on myös monimuotoista yhteiskunnallista arvoa.

Onko näkökulmia mahdollista yhdistää?

Liikuntapolitiittista puhetta on 1990-luvulta alkaen painotettu sen pohjalta, minkä on arvioitu parhaiten toimivan ”yhteiskunnallisena perusteluna”. Nykyään liikunta halutaan hallinnossaan nähdä entistä enemmän taloudellisen toiminnan sektorina, ei enää omalakisena kokonaisuutena, jolla on sille ominaisten vaikutusten ohella myös taloudellisia seuraamuksia.

Toiseksi: liikuntapolitiikan tavoitteita on laajennettu ja kärki suunnattu liikunnasta kiinnostuneiden tukemisesta liikunnasta kiinnostumattomien aktivointiin. Vastaava suunnantarkistus olisi, jos esimerkiksi teatterit päättäisivät tavoitella ensisijaisesti teatterista kiinnostumattomia. Kulttuurin on liikunnan tavoin todettu olevan hyväksi ihmiselle ja edelleen yhteiskunnalle.

Kolmas suuri valinta on tehty tyypistämällä liikunnan merkitys liikemittareiden osoittamiin tuloksiin. Aktiivisuusmittauksien luotettavuus on viime vuosina parantunut, mikä on lisännyt niiden käyttöä liikuntapolitiikan perustana. Myös alan tutkijat ovat innostuneet ja pitävät liikkumisen objektiivista mittaamista merkittävänä liikuntapolitiittisena kehitysaskelena.

Ei käy kiistäminen, että liikunnan edistäminen edellyttää resursseja, liikunnalla on terveysvaikutuksia etenkin vähän liikkujille ja että mittaritiedoilla saatetaan tukea sekä liikkujan motivaatiota että liikuntapolitiikan arviointia. Näihin ulottuvuuksiin tuntuu tiivistyvän 2010-luvun liikuntapolitiikka.

Mutta tulisiko liikuntapolitiikan olla muutakin kuin eurojen laskemista ja fyysisen aktiivisuuden mittaamista? Vallitsevan liikuntapolitiikan kritiikin voi tiivistää liikuntapedagogiikan emeritusprofessorin **Lauri Laakson** (2015) ajatuksiin:

”Väestön fyysisen aktiivisuuden väheneminen on niin iso kysymys, että sitä ei ratkaista pelkästään liikuntabudjetilla. (...) En vieläkään jaksa ymmärtää, miksi medikalisaatioajatteluun perustuva liikuntakäsitys tunkee läpi myös liikuntakäyttämistä arvioitaessa ja edistettäessä. (...) Ihminen ymmärretään vain biologisena olentona ja liikunta pelkkänä fyysisenä aktiivisuutena, sykemittareiden ja kiihtyvyyssantureiden maailmana.”

Mittaamisen suosiota ihmettelee myös psykologian emeritusprofessori **Markku Ojanen** (2016). Hänen mukaansa ulkoinen kontrolli (mittaus ja palaute) heikentää sisäistä motivaatiota, kun kyseessä on itsessään kiinnostava ja mielenkiintoinen asia:

”Kun kyseessä on tavoitteellinen, vahvasti sitouduttu asia, joka liittyy terveyteen ja kuntoon, silloin

mittaus ei vähennä nautintoa – koska sitä ei ehkä isommin ollutkaan. Silloin jotakin asiaa, esimerkiksi liikuntaa, harjoitetaan silkasta velvollisuudesta ja halusta päästä tavoitteeseen. Sen sijaan nautittavien harrastusten mittaaminen vähentää niiden hauskuutta ja voi pitkällä tähtäimellä syödä sisäistä motivaatiota ja edelleen harrastamista.”

Ojanen muistuttaa, että seurantaa voi tehdä myös toistuvien kyselyjen avulla, jolloin myös tunteet ja kokemukset saadaan mukaan.

Liikuntapolitiikkaa on 2000-luvulla ohjattu osaksi terveystaloutta. Kuitenkin niin, että liikuntapolitiikka on sitoutunut vain kapeaan terveyskasvatukseen. Liikuntatoimijoiden terveys on fyysistä terveyttä, ei henkistä tai sosiaalista. Samalla myös liikuntakäsitystä on kavennettu: liikunnan ei tarvitse tuntua hyvältä (tai miltyään), pääasia, että se tekee hyvää valtion ja kuntien talousluvulle.

Virallisen terveystaloutta taustalle ovat jääneet kansalaisten tärkeinä pitämät liikunnan ja urheilun inhimillisemmät merkitykset: ponnistamisen autuus, hiki, innostus, liikunnallinen yhdessäolo, vapaaehtoisuustyön palkitsevuus, oppiminen, huippu-urheilun seuraamisen tunnekuohut, luontokokemukset, hauskat muistot jne.

Terveyden liiallista tunkeutumista liikuntaan on alettu kritisoida myös kentällä. Esimerkiksi koulujen Move-mittaukset on nähty enemmän terveydenhoitoon kuin liikuntakasvatukseen liittyviksi:

”Testien tuloksia ei saa käyttää esimerkiksi oppilaan arvioinnissa eikä niitä muutoinkaan saa ottaa huomioon opettajan työn näkökulmasta. Koulut ja opettajat on kuitenkin velvoitettu tekemään testit, jotka ovat hyvin mittavat ja laajat. Alun perin vastuun piti kuulua terveydenhuollolle. Resursseihin vedoten näin ei kuitenkaan käynyt. Jopa tulosten syöttäminen järjestelmään eli tekninen hallinnollinen työ on saatettu vastuuttaa opettajalle. Terveydenhuolto ottaa käyttöönsä valmiiksi tehdyt ja järjestelmään syötetyt tulokset. Koko järjestelmän informaatio ja tieto palvelee erityisesti terveydenhuoltoa. Opettaja ja koulu tekevät siis töitä terveydenhuollolle.” (Timo Kettunen, Kaleva 16.9.2018)

Liikuntaa edistetään entistä vahvemmin biopolitiittisilla toimilla: kontrolloidaan kansalaisten fyysistä terveyttä kansankunnan vaurauden ja kilpailukykyyn lisäämiseksi. Liikunnasta on haluttu tehdä terveilyä. Voitaneen pitää pienenä ihmeenä, että liikunta on hallinnollisesti säilynyt opetuksesta ja kulttuurista vastaavan ministeriön tehtäväkentässä.

Kansalaisille tärkeää on liikunta – valtiolle se, mitä liikunnalla saa

Suomalaiset haluavat urheilla ja seurata huippu-urheilua sekä harrastaa liikuntaa elämysten ja kokemusten innoittamina. Virallinen Suomi puolestaan haluaa ohjata urheilua ja liikuntaa järkeen perustuvalla ja hyötyjä korostavalla valistuksella. Näin *tunne* ja *järki* ovat suomalaisen liikunnan ja urheilun kaksi kilpailevaa – toki myös toisiaan täydentävää – ulottuvuutta (kuva 5).

Kansalaisten liikuntasuhteessa korostuu liikunnan ja urheilun itseisarvoinen merkitys:

”Liikunnan asema ihmisen arvojärjestelmässä on parhaimmillaan silloin, kun se on Aristoteleen määrittelemässä mielessä *praksista*, puhdasta iloa antavaa itseisarvoista toimintaa, joka ei pyri ulkoiisiin tuloksiin ja tuotoksiin.” (Niiniluoto 2015)

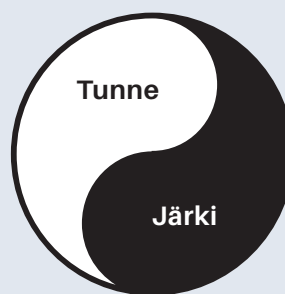
Liikunnan ja urheilun itseisarvoa liikuntapolitiikan perustana on kyllä korostettu, mutta yleensä liikuntasektorin ulkopuolelta, esimerkiksi nuoriso- ja koulutustutkijoiden suunnilta:

”Jotta liikkuminen pysyisi ihmisen elämän ajan olennaisena osana hänen arkeaan, olisi otettava kiinni liikkumisen riemusta ja omaehtoisuudesta.” (Elin Paju & Päivi Berg 2013)

”Samalla kun keskitytään mitattaviin hyötyihin, hukataan keskeinen näkökulma inhimilliseen kokemukseen. Ehdotan, että tiedepohjaisesta terveyden edistämisestä kumpuavat kysymykset (esim. ”noudatanko liikuntasuosituksia oikein?”) eivät olisikaan tärkeimpiä liikuntaan liittyviä kysymyksiä. Keskeinen kysymys liikuntaan liittyvässä itsetarkkailussa olisikin ”Miltä liikunnan aikana ja sen jälkeen tuntuu?” tai ”Minkälainen liikunta minulle tekee hyvää?”. Tällöin pääsemme askeleen lähemmäksi sitä vastavuoroista kehää, jossa tekeminen tuottaa iloa ja iloa uutta tekemistä.” (Piia Jallinoja 2014)

”Olen samaa mieltä kulttuurivaikuttajien kanssa siitä, että huippu-urheilua pitää perustella huippu-urheilun omilla komponenteilla, huippuosaaamisella, viihteellä, globaalisti jaetuilla kokemuksilla, kiinnostavuudella, elämyksillä ja tunteilla. (...) Itse lähestyisin huippu-urheilua korkeakulttuurin tavoin itseisarvoisena huippuosaaamisen muotona.” (Mika Pantzar 2018)

Liikunnan itseisarvoista merkitystä ei ole kokonaan unohdettu valtiovallan suunnalla. Esimerkik-

Suomalaisille liikunnassa ja urheilussa tärkeää on inhimillinen kokemus, elämyksiin tähtäävää tunne.

Suomelle liikunnassa ja urheilussa tärkeää on järkeen perustuva valistus ja mitattavissa oleva hyöty.

Kuva 5. Tunne ja järki ovat urheilun ja liikunnan kaksi toisiaan täydentävää – ja keskenään kilpailevaa – perusvoimaa. (Pyykkönen & Kokkonen 2017)

si valtionneuvoston liikuntapoliittisessa selonteossa (2018) liikunnan itseisarvo mainitaan yhtenä selonteon ”neljästä peruspilarista”. Mainintaa laajemmin siihen ei kuitenkaan pureuduta. Sen sijaan selontekoa hallitsevat liikunnan ja urheilun välinearvot, joita myös liikunnasta vastaava ministeri **Sampo Terho** eduskunnan lähetekeskustelussa korosti:

”Liikuntapoliittisen selonteon päällimmäinen viesti on, että Suomi tarvitsee lisää liikuntaa kaikissa ikäryhmissä. Liikunnan lisäämisellä voidaan saavuttaa sekä mittavia terveyshyötyjä että myös taloudellisia hyötyjä. Liikkumattomuuden kustannukset yhteiskunnalle ovat yli 3 miljardia euroa vuodessa.”

Liikuntahallinnossa kuulemma ymmärretään liikunnan itseisarvoinen merkitys kansalaisille (niin minulle on ainakin kerrottu). Päittäjiä kuitenkin kiinnostavat eurot ja indikaattoreihin pelkistetyt liikuntakäyttäytymisen muutokset, eivät liikunnan inhimilliset ulottuvuudet yksilötasolla. Hallinto on luonnollisesti lojaali kulloisellekin poliittiselle johdolle.

Toisaalta ei hallintokaan voi itseensä kokonaan pois puhua liikunta-ajattelun kaventumisesta, sillä sitä opitaan mitä opetetaan – myös eduskunnassa. Vuonna 1980 arveltiin, että liikuntakysymyksissä ”hallinto ja järjestöt ohjaavat liaksi poliittisissä päätöksentekijöitä” (Ojala & Pelttari). Jos näin on edelleen, se kertoo siitä, ettei liikunta ole kansanedustajille sittenkään niin kovin tärkeää. Puolueet

Läkkäät liikkeelle – järjellä ja/vai tunteella?

Liikuntaan voidaan yrittää innostaa monin tavoin. Hallinto on rationaalinen, ohjaa pitkäjänteisesti ja järjellä (suosituksilla). Kansalaiset ovat irrationaalisia, elävät hetkessä ja elävät tunteella (ja lukevat runoja).

Suositukset iäkkäille, joilla on normaali toimintakyky

”Täkäs ihminen – sisällytä liikkuminen osaksi jokaista päiväsi.

Hoida asioita kävellen, käytä portaita hissien sijasta, puuhaile kotona askelia säästämättä.

Vältä tuntikausia kestävä, yhtäjaksoista istumista ja paikallaanoloa.

Rajoita ja tauota runsasta television, radion ja tietokoneen ääressä vietettyä aikaa.”

(Istu vähemmän – voi paremmin! Kansalliset suositukset istumisen vähentämiseen, STM:n esitteitä 2015)

Kuntokävelijä

”Onhan siinä jotain taikaa, kun ei kukaan ota aikaa, vaan saa mennä lailla vapaan ihmisen näin omaan tapaan, ilman kiireen häivää. Toivottaa myös oraville oikein hyvää päivää.

Päivittäinen kuntolenkki, rantakadun puinen penkki. Siinä levähdän.

Usein toivon että vierelläni istuisi myös hän, joka läheltäni lähti ja on nyt jo kirkas tähti taivaan kannella.

Nousen penkiltä ja jatkan matkaa eteenpäin.

Maailmani on pieni, mutta olen osa kaikkeutta niin kuin joku kulkukissa tässä universumissa.

Tylsää voisi olla, ellen eläisi näin mietiskellen ihan omiani.

Mieluummin kuin matkaan näännyn, pysähdyn, ja kotiin käännyn. Palaan takaisin.

Laitan pannuun kahvivettä. Nautin kahvit, eläkettä. Laitan Sibeliusta soimaan, luotan sävellysten voimaan.

Myös ne meitä liikuttaa.”

(Jukka Itkonen: Laulavat lenkkitossut – urheilullisia liikuntarunoja, Lasten keskus 2015)

kilpailivat liikuntapoliittisilla ohjelmillaan viimeksi 1970-luvulla. Ehkä olisi taas aika pohtia kuka todella ohjaa liikuntapoliitikkaa.

Indikaattoreihin halutaan tiivistää edistymisen arviointi myös liikuntasektorilla. Indikaattorit eivät kuitenkaan mittaa edistystä, sillä edistys on arvokäsitemuistuttaa filosofi **Ilkka Niiniluoto**. Indikaattoreiden avulla on mahdollista osoittaa vain tietyn mitattavan asian suuntaa (esimerkiksi ”uimahallikäyntien määrä on lisääntynyt”). Liikuntapoliitikan avuksi kehitetyt indikaattorit kertovat ehkä varmimmin indikaattorivalinnoista vastaavien arvomaailmasta: mikä heille on liikunnassa tärkeää, mitä halutaan mitata ja arvioida?

Löytyykö liikunnan edistämiseen kolmas tie?

Mikä liikunnassa on arvokasta, mikä koetaan edistykseksi? Kummat ovat oikeassa: poliitikot ja virkamiehet, jotka korostavat järjen ääntä, vai kansalais-

näkökulman puolustajat, jotka painottavat tunteen ja elämysten merkitystä?

Annetaan filosofin ratkaista: ”Arvot eivät ole pelkästään järjen asia, vaan niihin on sitouduttava myös tunteen tasolla” (Niiniluoto 2015). Ei siis joko-tai, vaan sekä-että. Toistaiseksi Suomessa ei ole juurikaan keskusteltu sellaisesta liikunnan edistämisestä, jossa otettaisiin huomioon sekä valtion järkeen perustuva ja hyötyjä korostava valistus että kansalaisten tunteille ja elämyksille rakentuva liikuntanäkemyks.

Valtioneuvoston selonteko liikuntapolitiikasta (2018) tiivistää valtionäkemys:

”Tutkimuksen näyttö liikunnan positiivisista terveysvaikutuksista on kiistaton. Tästä huolimatta valtaosa väestöstä ei täytä terveysliikuntasuosituksia. Emme siis ole kyenneet vaikuttamaan riittävästi ihmisten käyttäytymiseen. (...) Harkittavaksi tulee 2020-luvulla myös se, pi-

täisikö jonkin valtiollisen toimielimen auktorisoida nykyistä selkeämmin liikunta- ja muita elämäntapasuosituksia.”

Selonteon yksioikoisuus ja vanhakantaisuus yllättää, sillä myös liikuntasektorilla on 2000-luvulla tuotu lukuisia kertoja esiin, kuinka elintapoihin – kuten liikuntakäyttämiseen – vaikuttaminen edellyttää laaja-alaista näkemystä, toisiaan täydentäviä toimenpiteitä sekä kansalaisten arjen ymmärtämistä, ei vain tiedon ja suositusten jakamista ”ylhäältä alas”.

Liikunnan strategioissa lähdetään siitä, että hallinto ja asiantuntijat määrittävät ratkaisuja, mutta myös tarpeita. Osallistava viitekehys on puuttunut; sellainen joka antaa yksilöiden määrittellä omat tarpeensa.

Suomalainen kokee liikunnan hyveeksi, mutta ei vähäistä liikuntaa paheeksi. Ihminen on hyvä sopeutumaan, varsinkin kun kunto heikkenee yleensä vähitellen. Vähäinen liikunta ei aina edes kaduta. Yleisimmät katumusaiheet kuolinvuoteella ovat aivan muuta kuin ”olisimpa liikkunut enemmän”.

Valtion harjoittamaa ”pehmeää liikuntaohjausta” on viime vuosina ehkä rankimmin kritisoitu **Hannu Itkosen** ja **Kati Kauravaaran** toimittamassa teoksessa *Liikunta kansalaisten elämäntapojen muuttamisessa* (2015). Itkoselle ja Kauravaaralle kansalaiset eivät ole etäisiä objekteja, vaan omaa arkeaan omista lähtökohdistaan mahdollisimman hyvin elämään pyrkiviä subjekteja. Liikunnan sovittaminen osaksi ihmisten erilaisia elämänrytmejä ja -tilanteita edellyttää heidän mukaansa kiinnostusta valittuja kohderyhmiä kohtaan, subjektiivisten kokemusten selvittämistä ja ymmärtämistä. Tällainen lähestyminen puuttuu valtionhallinnolta.

Teos sisältää myös 27 ”kansalaiskirjoitusta” eri alojen asiantuntijoilta. Myös nämä tekstit ovat kauttaaltaan kriittisiä valtio-ohjauksen suuntaan, esimerkiksi:

”Suomessa liikuntaa edistävät toimet rakennetaan väärälle perustalle tai oikeastaan sille perustalle, jota usealla ei ole.” (Anna-Maria Isola)

Siinä missä valtionäkökulma korostaa yksilön vastuuta hyödyntää valtion tuottamaa tietoa, kansalaisnäkökulma painottaa yhteiskunnan rakenteiden merkitystä liikuntakäyttämisen määrittäjänä.

Liikuntasektorilla on ajauduttu tilanteeseen, jossa valtion ja kansalaisnäkökulman välisen kulttuurikuilun molemmin puolin vuoronperään ”opetetaan” toista ilman todellista kohtaamista, kuuntelemista.

”Yksilöitä voidaan pitää vastuullisina omasta terveydestään vain silloin, kun heillä on siihen riittävät mahdollisuudet.”

Se mikä liikunnassa kiinnostaa politiikkoja ja hallintoa, ei kansalaisia välttämättä puhuttele. Liikunnan edistämiseksi on vielä matkaa siihen, että kyettäisiin ottamaan huomioon yksilöiden valintojen ja yhteiskunnan rakenteiden vuorovaikutus. Tämä on vahinko, sillä liikuntakäyttämisen on terveyskäyttämisen tavoin yhteys yhteiskunnan sosiaaliseen rakenteeseen. (Pyykkönen 2015a.)

Terveyden edistämisen tutkijat (THL:ssa) ovat jo pidempään keskustelleet samankaltaisesta vastakkainasettelusta:

”Yhtäällä ajatellaan, että ihmiset ovat vapaita valitsemaan omalla toiminnallaan joko terveyden tai sairauden. Toisaalla lähdetään siitä, että erot terveydessä heijastavat laajempaa sosiaalista eriarvoisuutta, eroja elämisen mahdollisuuksissa, mikä johtaa huonoon terveyteen” (Sihto 2016a)

THL:n erikoistutkijan **Marita Sihton** mukaan terveyden edistämiseksi ei tule luottaa yksinomaan yksilöiden voimaantumiseen ja vastuuseen. Myöskään pelkästään sosiaalis-rakenteellisten tekijöiden korostaminen ei riitä, koska se jättää ihmiset passiivisiksi toimenpiteiden kohteiksi. ”Yksilöitä voidaan pitää vastuullisina omasta terveydestään vain silloin, kun heillä on siihen riittävät mahdollisuudet”. Siksi terveyden edistämiseen tarvitaan kolmatta tietä, sellaista, joka ottaa huomioon sekä yksilöiden omien toimintamahdollisuuksien kehittämisen että sosiaalis-rakenteelliset tekijät. Lisäksi tarvitaan positiivista erityiskohtelua heikoimmassa asemassa olevien tukemiseksi. (Sihto 2016a, 2016b.)

Kolmas tie olisi tarpeen myös liikunnan edistämiseksi. Sekä yksilöllä että yhteiskunnalla on merkitystä liikunnallisen elämäntyylin muotoutumisessa. Mutta onko hallinnolla ja kansalaisnäkökulman edustajilla kummallakaan malttia kuunnella toista osapuolta ja antaa vuorovaikutukseen? Ehkä THL:n asiantuntijoilta voisi pyytää konsulttiapua.

3

Liikuntapoliittisen selonteon tähtäin enemmän rahoituksen kuin liikunnan lisäämisessä

Selonteossa vakuutetaan, että liikuntapolitiikka on rintamassa mukana, kun yhteiskunnan terveys- ja talousongelmia ratkaistaan. Sen sijaan siinä ei kerrota, että valtion rooli liikuntakäyttämisen ohjaajana on rajallinen eikä sen merkitys lisärahalta automaattisesti kasva.

Kuva: Hanne Salonen / Eduskunta

Valtioneuvoston liikuntapoliittinen selonteko (2018) on lajissaan ensimmäinen, mutta käytännössä jatkumoa ”liikunnan yhteiskunnallisille perusteluille”, joiden laatimiseen ryhdyttiin laman ja budjettipäällikkö **Raimo Sailaksen** ”pakottamana” 1990-luvun alussa. Tuolloin liikunnan ja urheilun rahoitus oli joutunut Sailaksen laatimalle leikkauslistalle:

”Valtion rahoitus liikunnalta ja nuorisokasvatustyöltä poistetaan ja toiminnot siirretään kuntien tarpeellisiksi katsomassa laajuudessa niiden hoidettavaksi vuoden 1994 alusta lukien. Toimien pite vähentää valtion menoja 0,5 mrd mk. Edellä esitettyyn toimenpiteeseen liittyen muutetaan veikkaus- ja raha-arpajaisvoitot valtion yleiskatteellisiksi tuloiksi vuoden 1994 alusta lukien” (Ehdotus julkisen talouden tasapainon parantamiseksi, VM 1992).

Turvatakseen liikuntarahoituksen jatkon veikkausvoittovaroista opetusministeriö käynnisti muiden toimien ohella *Liikunnan yhteiskunnallinen perustelu (LYP)* -hankkeen, joka tuotti kaksi tutkimuskatsausta (1994, 2000) sekä niistä tiiviit kansanpainokset (päättäjäpainokset). Jälkimmäistä, 350-sivuista katsausta luonnehdittiin teoksen saatelanoissa ”kuvaukseksi suomalaisen liikuntakulttuurin moninaisuudesta ja merkityksestä muuttuvassa yhteiskunnassa.”

Valtioneuvoston liikuntapoliittinen selonteko (2018) jatkaa LYP:n linjoilla. Sen tavoitteena on ”tuoda esille liikunnan yhä laajempi ja monipuolisempi merkitys yhteiskunnassa”.

Yhteiskunnallinen perustelu -paperiksi voi luonnehtia myös *Valtioneuvoston periaatepäätöstä liikunnan edistämisen linjoista* (2009):

”Valtioneuvosto sitoutuu edistämään liikunnallista elämäntapaa sekä kannustaa kansalaisia, yhteisöjä ja julkishallintoa toimimaan liikunnan ja fyysisen aktiivisuuden lisäämiseksi suomalaisessa yhteiskunnassa”.

Periaatepäätöksessä korostettiin, että se on laadittu julkisen hallinnon näkökulmasta. Samoin painotettiin laaja-alaisen näkemyksen tarvetta liikunnan edistämisessä:

”Valtioneuvosto korostaa liikunnan ja fyysisen aktiivisuuden tarkastelemista osana kansalaisten elin- ja elämäntapojen kokonaisuutta sekä liikuntapolitiikan ymmärtämistä osana eri hallinnonaloja yhdistävää hyvinvointipolitiikkaa.”

Nykyinen valtioneuvosto näkee liikunnan lisäämisen yksinkertaisemmaksi operaatioksi. Selonteossa uskotaan lääkeruiskumalliin: kun eri instituutioiden kautta kannustetaan liikuntaan, vastaanottajat toteuttavat liikuntaohjelmien ja -hankkeiden tavoitteet.

LYP-katsausten eikä periaatepäätöksen vaikutuksista ole luotettavaa tietoa tarjolla, mutta ilmeisesti ne eivät liiemmin muuttaneet käytäntöjä. Sailaksen ehdotus saatiin torjutuksi ennen kuin LYP-katsaukset ehtivät valmiiksi. Katsausten varmin vaikutus lienee ollut, että niillä lujitettiin liikuntaväen omaa urheilu- ja liikuntauskoa.

Periaatepäätökset puolestaan sitovat vain sitä hallitusta, joka ne hyväksyy. Suomessa ei ole tapana jatkaa edellisten hallitusten tai ministereiden käynnistämää liikuntaohjelmia. Poliitikassa ei rakenneta edellisen päälle, vaan niiden sijaan. Siksi hieman yllättävää onkin, että periaatepäätöstä valmistelleen työryhmän ehdotuksesta (OPM 2008) käynnistettyä ja määräaikaiseksi aiottua suoraa seuratukea (liikunta- ja urheiluseurojen kehittämistukea) jatketaan yhä.

Selonteissa on lupa kurkottaa myös seuraavan hallituksen aikaan, joten liikuntapoliittisen selonteon toinen tavoite on ”luoda pohjaa 2020-luvun liikuntapolitiikalle”. Selonteon esittämistä resursilisäyksistä liikunnalle toivotaan päätettävän erikseen ”esimerkiksi seuraavien hallitusneuvotteluiden yhteydessä”.

Taustaselvitys kertoo tutkimuksesta, ei politiikan vaikuttavuudesta

Selonteon taustaksi OKM tilasi Jyväskylän yliopistolta (JY) tutkimuskatsauksen (toim. Irtkonen, Lehtonen, Aarresola 2018) siitä, mitä ”tieteellisen tutkimuksen perusteella liikuntapolitiikan vaikuttavuudesta tiedetään” (Selonteko). Tutkimuskatsauksessa puolestaan ilmoitetaan OKM-JY-sopimukseen viitaten, että ”tutkimuskatsauksen tulee tarjota eväitä sille, mitä tieteellisen tutkimuksen perusteella valtion liikuntapolitiikasta tiedetään”. Miten on, tarjoaako katsaus arviota ”liikuntapolitiikan vaikuttavuudesta” tai siitä ”mitä valtion liikuntapolitiikka tiedetään”?

Katsaus (180 sivua) esittelee tutkimustuloksia liikuntakäyttäytymisestä ja sen edellytyksistä, liikunnan ja terveyden yhteyksistä sekä liikuntakulttuurin muutoksista, kansalaistoiminnasta ja huippu-urheilusta. Se, miten valtion liikuntapolitiikka on näihin teemoihin vaikuttanut – etenkin suhteeseen

sa muihin vaikuttaviin tekijöihin – jää vähälle huomiolle. Valtion liikuntapolitiikan kokonaisuuden hahmottamisesta onkin katsauksessa luovuttu.

Sen sijaan katsauksen toimittajat ilmaisevat – keräämiinsä tutkimuksiin viitaten – näkemyksiään siitä, mihin suuntaan liikuntapolitiikkaa ko. teema-alueilla tulisi jatkossa painottaa. Näiltä osin katsausta soisi hyödynnettävän liikuntapoliittisessa työssä. Varsinaisessa selonteossa tutkimuskatsaukseen viitataan alle liuskaan mahtuvalla luettelolla.

Se, että katsauksessa jätettiin pois toteutetun liikuntapolitiikan arviointi, selittänee sen, etteivät esimerkiksi valtion liikuntaneuvoston (VLN) tekemät arviot valtion liikuntahallinnon toimenpiteistä (2011, 2013, 2015) ole mukana katsauksessa. Tätä voi tuki tehtävänantoon viitaten perustella sillä, etteivät ne täytä tieteellisen tutkimuksen kriteereitä. Toisaalta katsauksen toimittajien kyselyyn vastanneilta sadalta tutkijalta kysyttiin tutkimustensa liikuntapoliittista ulottuvuutta, vaikka heistä useimmilla on vain ohut (tai olematon) kosketuspinta liikuntapolitiikkaan. Ehkä VLN:n arviot olisi sittenkin voinut ottaa mukaan katsaukseen.

Varsinaisessa selonteossa VLN:n 2010-luvun työtä kyllä kiitellään: ”Erityisesti liikuntaneuvoston arviointitoiminta on lisääntynyt ja sitä kautta myös tieto valtion liikuntapolitiikan vaikuttavuudesta.” Siinä kaikki! Sitä, mitä VLN:n tuottama arviointitieto sisältää ja miten tietoa on hyödynnetty selonteossa, ei kerrota. Tämä viittaisi siihen, ettei VLN:n osin kriittisten arviointien katsottu sopivan selontekoprosessin tähän vaiheeseen.

Tutkimuskatsauksesta oli – vaikka ei liikuntapolitiikan tutkimusta esitellytkään – käyttöä selonteon lähete keskustelussa eduskunnassa (20.10.2018). Katsauksen sisältöä ei keskustelussa avattu, mutta katsaukseen viittaamalla onnistuttiin tarjoamaan mielikuva, että selonteolla on vahva tieteellinen perusta:

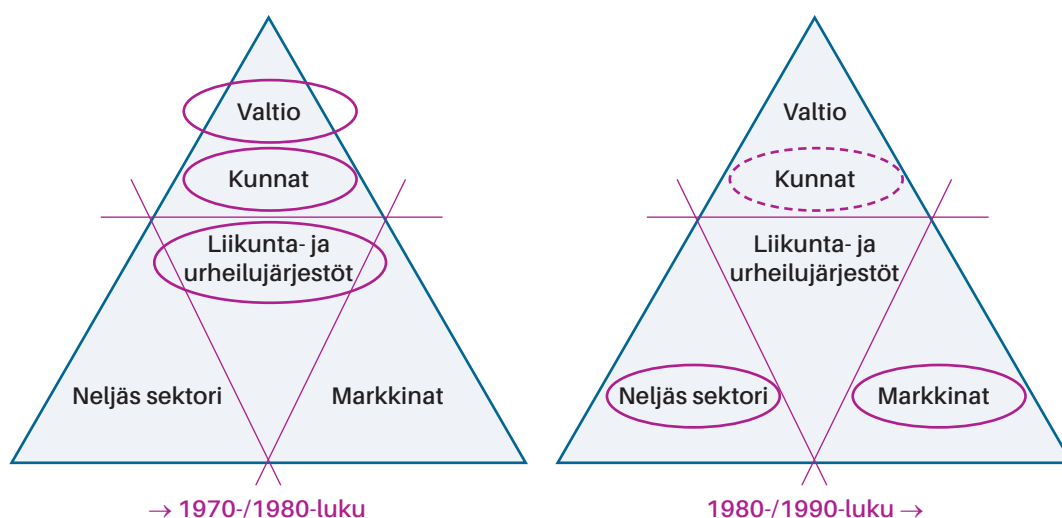
”Haluan erityisen kiitoksen esittää ministeriölle ja ministerille siitä, että tämän liikuntapoliittisen selonteon taustamateriaaliksi teetettiin tällainen laaja liikuntapoliittisen tutkimuksen katsaus, jossa käytännössä käydään läpi kaikki se, mitä meillä Suomessa tiedetään liikuntatieteellisestä tutkimuksesta.” (Sari Multala)

Selonteossa valtio on liikunnan ainoa toimija

Selonteko keskittyy julkisen hallinnon ja erityisesti valtion tekemisiin, mutta samalla – kuten monta kertaa aiemminkin – unohtuu iso kuva. Selonteossa ei arvioida valtion toimenpiteiden merkitystä suhteessa muihin toimijoihin.

Käsityksen eri toimijoiden merkityksestä saa pelkästään vertaamalla eri tahojen liikuntaan käyttämiä varoja. Valtion rahoitus lienee noin 5 prosenttia liikunnan kokonaisrahoituksesta. Kuntien panostus on 4–5 kertaa suurempi puhumattakaan kotitalouksista, joiden osuus kokonaiskustannuksista lähentelee 70 prosenttia. (ks. esim. Ala-Vähälä 2008)

Takana ovat ajat, jolloin liikuntakulttuuri muuttui ensisijaisesti julkisen vallan ja sen tukemi-

Kuva 6. Liikuntakulttuurin muutosvoimien painopisteet ennen ja jälkeen 1980-luvun. (Pyykkönen 2012)

en liikuntajärjestöjen johdolla. Liikuntakulttuurin muutosten arkkitehteina ovat jo pidempään olleet kuluttajat (kotitaloudet ja vapaamuotoiset kaveriporukat; neljäs sektori) ja yritykset. Kunnat ovat erilaistuneet, joten niiden muutosvoima voi vaihdella paljonkin. (kuva 6) Selonte-ko ei ota mitenkään kantaa valtion ohentuneeseen ohjaukseen ja sen merkitykseen suhteessa liikunnan muihin muutosvoimiin.

Valtio alkoi jakaa hyvinvointivastuuta kunnille 1990-luvulla, ja pian Suomesta tuli ”kunnallisvaltio” (Markku Lehto). Kunnat vyöryttivät edelleen vastuuta – myös liikuntavastuuta – kansalaisille itselleen. Kansalaisia eivät politiikat sido – eivätkä ne aina edes kiinnosta. 2000-luvun kansalaiset eivät ensisijaisesti halua vaikuttaa politiikan kautta, vaan markkinoilla. (Pyykkönen 2012.)

Nykyään liikuntakulttuuri kehittyy ensisijaisesti kansalaisten kulutusvalintojen ja yritysten tarjonnan kautta. Kansalaisvalintojen vaikutuksia on sekä hallinnon että järjestöjen ollut vaikea ennakoida. Yrityksille se on ollut helpompaa. Ja mikä on lopputulos: eri tasoilla ja tahoilla tehtävät päätökset yhdistyvät huonosti ennakoitaviksi lopputulokseksi. Kokonaisuudesta on muodostunut liikuntapolitiikkaa, jota kukaan ei ole ennakoita valinnut. (mt.) (kuva 7)

Tapahtunut kehitys ei poista sitä tosiseikkaa, että valtionhallintoa tarvitaan liikunnan edistämi-

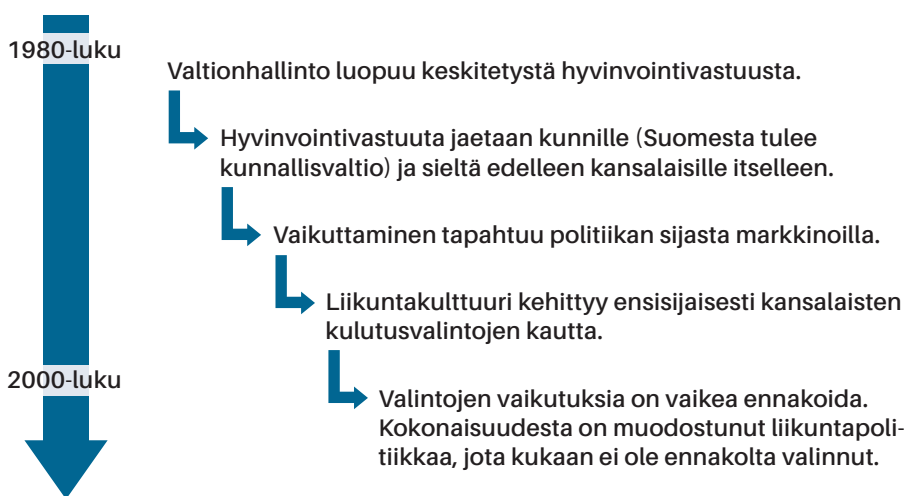
sessä edelleen. Yhdenvertaisuus ja oikeudenmukaisuus toteutuisivat nykyistä heikommin ilman julkisen vallan osallistumista liikunnan edellytysten luomiseen. Rehellistä olisi kuitenkin kertoa, mihin valtion rooli yltää/rajoittuu 2020-luvulla.

Selonteon lähetekeskustelussa eduskunnassa (20.11.2018) yhteensä 42 kansanedustajaa käytti puheenvuoron/ puheenvuoroja. Edustajista vain yksi kiinnitti huomiota siihen, että selonteossa valtion roolia ylikorostetaan jättämällä kokonaisuus kuvaamatta, ikään kuin

liikunnan kaikki muutokset olisivat seurausta valtion toimenpiteistä:

”Olisin kaivannut selonteossa laajempaa näkemystä siitä, mitä liikuntakenttä todella on. Kun puhutaan yhteiskunnasta, puhutaan usein valtiosta, ja niin tässäkin selonteossa. Urheilu ja liikunta näyttävät määräytyvän suhteessa valtioon. Kuitenkin valtion liikuntabudjetti on noin 150 miljoonaa euroa, kun kunnissa koko kakku on noin 800 miljoonaa euroa. Koko urheilu- ja liikuntakulttuuri on elinkeinona mitattuna noin 6 miljardia euroa. Se on suurempi summa kuin maatalous. Liikunnan ja urheilun merkitys on siten paljon muutakin kuin vain valtion liikuntabudjetti” (Ville Skinnari, sd, ryhmäpuheenvuoro).

Lähetekeskustelussa vain yksi kansanedustaja huomautti, että selonteossa valtion roolia ylikorostetaan.

Kuva 7. Valtion ohentunut liikuntaohjaus. (Pyykkönen 2012)

Selonteon suhde liikuntalakiin jää avoimeksi

Liikuntapolitiikka halutaan 2020-luvulla kytkeä entistä tiiviimmin terveyspolitiikan osaksi. Selonteko korostaa liikunnan mahdollisuuksia terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi, kansansairauksien ehkäisyssä ja liikkumattomuuden kansantaloudellisten kustannusten minimoinnissa.

Selonteossa ei yllättäen viitata lainkaan liikuntalain tavoitteisiin ja niiden toteuttamisen lähtökohtiin. Selonteossa mainittu väestön hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen on kyllä yksi lain kahdeksasta tavoitealueista, mutta vain yksi.

Liikuntalain tavoiteasettelun tulee ohjata käytännön toimenpiteitä. Tavoitteisiin on sisäänrakennettu yhteiskunnalliset perustelut valtion ja kuntien liikuntatoimille. Kun lakiin on kirjoitettu, että tavoitteena on edistää ”lasten ja nuorten kasvua ja kehitystä” (tavoite 4), niin lasten ja nuorten hyvinvointi on ollut yksi peruste sille, että eduskunta on lakia säätämällä halunnut tukea liikuntaa julkisin varoin.

Toki selontekoon voi katsoa sisäänrakennetun myös liikuntalain tavoitteita, mutta selkeyttävää olisi ollut tarkastella selonteon merkitystä suhteessa liikuntalakiin. Liikuntalain tavoitteissa ei esimerkiksi ole mainintaa, että liikunnan avulla tulisi minimoida yhteiskunnalle koituvia kustannuksia. Sen sijaan selonteossa liikunnan yhteys kansantalouteen on näkyvästi esillä.

Myönteisesti yllättävää selonteossa on liikunnan itseisarvoisen merkityksen mukaanotto – vaikka vain maininnalla. Liikunnan itseisarvoa käsitellään liikunnan ”selonteissa” yleensäkin vähän siksi, että päättäjien uskotaan ymmärtävän paremmin liikunnan välinearvoja kuin itseisarvoa. Liikunnan välinearvot johdattavat mielikuvat mitattaviin hyötyihin lyhyellä aikavälillä, kun taas itseisarvo suuntaa ajatukset ihmisten kokemaan hyvinvointiin, jota on vaikeampi eritellä ja mitata.

Tai ehkä olennaista onkin se, kenen ansioksi liikunnan mahdollinen lisääntyminen lasketaan: vastuullisten päättäjien vai hyvinvoivan ihmisen? Tunnetusti myös hyvinvoinnin lisääntyminen tukee liikunnan todennäköisyyttä.

Valtioneuvoston selonteossa on luonnollista kuvata valtion toimia. Silti vain välinearvoja korostamalla ruokitaan päättäjien käsitystä, että liikunnan edistämisen ainoa tarkoitus on tuottaa suorita ja nopeita yhteiskunnallisia hyötyjä (säästöjä).

Liikunnan tavoin myös kulttuurin (ja muiden hyvinvointipalveluiden) merkityksiä halutaan nykyään arvioida taloudellisilla ja muilla hyötymitta-

”Hyvinvointipalveluiden tarkoitus ei ole säästää, vaan parantaa väestön hyvinvointia, joka puolestaan parantaa ajallaan talouden kestävyttä.”

reilla. Ehkä olisi aika yhdistää liikunnan ja kulttuurin voimat taistelussa säästämisharhaa vastaan:

”Tavallinen ajatusharha on säästämisharha. Hyvinvointipalveluja pyritään puolustamaan pyrkimällä osoittamaan, että niihin satsaamalla on mahdollista säästää verovaroja toisaalla. Hyvä on, jos säästöjä syntyy, mutta säästöjen tavoittelu ei ole tarpeellista ja vie ajatukset harhaan hyvinvointipalveluiden tavoitteista.

Hyvinvointipalveluja ei rakenneta sen vuoksi, että niiden avulla säästettäisiin rahaa jossakin, vaan niiden tavoitteena on parantaa väestön hyvinvointia, joka puolestaan parantaa talouden kestävyttä aikanaan.” (tutkimusprofessori Markku Pekurinen, THL, 2014)

Usko rahan voimaan on horjumaton

Selonteon keskeinen tavoite on valtion liikuntabudjetin kasvattaminen tai ainakin sen turvaaminen – siis sama kuin 1990-luvun LYP-projektissa. Selonteon viesti kansanedustajille on selvä: jos fyysinen aktiivisuus ja sen lisääminen koetaan tärkeäksi, lisäinvestoinnit toteutetaan.

Selonteko sisältää toimenpide-ehdotuksia, joista päätetään erikseen ja aikaisintaan seuraavissa hallitusneuvotteluissa. Selonteossa esitellään eri toimenpide-ehdotusten alustavia kustannusvaikutuksia. Valtion veikkausvoittovaroihin perustuva liikuntabudjetti on nykyisellään noin 155 M€. Lisärahaa budjettivaroista esitetään yhteensä noin 120 M€.

Liikuntapolitiikan kysymyksiä on ”aina” haluttu ratkaista rahalla – mieluiten pelkästään rahalla. Jos suomalaisten liikunta-aktiivisuus lisääntyisi ja huippu-urheilumenestys paranisi pelkästään rahaa lisäämällä, se tarkoittaisi, että kaikki liikuntapolitiikassa

on tehty oikein ja on perusteltua jatkaa valitulla linjalla ja jopa aiempaa suuremmalla volyymilla. Ovatko asiat näin hienosti?

Lisärahan saaminen ilman jonkinlaista näyttöä tehdyn työn onnistumisesta ei monellakaan alalla ole mahdollista. Liikuntapolitiikan alueella ei ole tavattu kysyä onko hallinnossa ja se avustamissa järjestöissä tehty oikeita asioita ja onko ne tehty oikein. Liioin ei ole analysoitu mitkä asiat kannattaa hoitaa julkisen sektorin kautta, ja mitkä voi jättää markkinoille – missä ovat valtion liikuntavahvuudet? Liikuntapolitiikan arviointitutkimusta on toistaiseksi tehty vain satunnaisesti ja rajatuilta alueilta.

Valtion liikuntaneuvosto pyrki arvioimaan liikunnan kohonneiden määrärahojen (+ 30 M€, 2007–11) vaikutuksia vuonna 2013. Toimintaa tarkasteltiin suhteessa liikuntapolitiikan tavoitteisiin. Tehtävä osoittautui haastavaksi: liikuntapolitiikan tavoitteet ovat liian yleisluonteisia (”tavoitteena on edistää ...”), jotta arviointi niiden suhteen olisi mahdollista. Tietoa saatiin kerättyä lähinnä siitä, mihin valtion avustuksia oli kohdennettu, ei tuloksista. Ketju valtion-avustuspäätöksistä yksittäisen ihmisen liikuntaan todettiin moniportaiseksi. Väliin tulevat lukuisat muuttajat tekivät luotettavan arvioinnin jokseenkin mahdottomaksi.

Raha varmasti auttaa liikunnan edistämisessä, mutta siitä ei ole näyttöä, että yksin euroja lisäämällä saadaan ratkaisevia muutoksia aikaan. Myös valtion toimintaa täytyy voida arvioida ja tarvittaessa tarkistaa. Rahaa lisäämällä saa todennäköisemmin lisää liikuntaa (harjoitusvuoroja aktiiveille) kuin uusia liikkujia. Aktiiviliikkujien tukemisessa ei ole mitään pahaa, päinvastoin, mutta se on syytä kertoa avoimesti.

Selonteko kaipaa täydennystä

Valtionneuvoston liikuntapoliittinen selonteko on hyvää tarkoittava paperi. Myös kansanedustajat haluavat olla hyvien asioiden puolella. Siksi eduskunnan lähete keskustelussa kuultiin lähes pelkästään liikuntaa ja urheilua arvostavia sekä selontekoa kiittäviä puheenvuoroja, esimerkiksi:

”Arvoisa herra puhemies! Hyvät edustajakollegat! Tänään olemme käyneet yhtä omasta mielestäni tämän kauden tärkeimpien joukkoon kuuluvaa keskustelua, kun käsittelyssä on historian ensimmäinen liikuntapoliittinen selonteko.” (Timo Heinonen)

Hyviä asioita on helppo kannattaa, varsinkin kun niitä käsitellään erikseen ja median läsnä ollessa. Useimmat kansanedustajat haluavat olla liikunnan ja urheilun asialla, mutta eivät halua profiloitua pelkästään liikunta- ja urheilupoliitikoiksi. ”Kansanedustajan ei kannata olla yhden asian asiamies”, korosti valtion liikuntaneuvostossa nykyäänkin istuva kansanedustaja **Kari Uotila** Suomen Kuvalehden haastattelussa vuonna 2013: ”Tämä [kansanedustajan] tehtävä on sellainen, että vaikka on kuinka tiukka sidos omaan viitekehykseen tai lähtökohtaan, on kuitenkin oltava kaikkien tärkeiden asioiden edustaja” (Lappalainen 2013). (Pyykkönen 2015b.)

Selonteon vakavampi arviointi tapahtuu myöhemmin, esimerkiksi seuraavissa hallitusneuvotteluissa, kun budjettivaroista kilpaillaan yhdessä muiden hyvien asioiden kanssa. Siinä kilpailussa pärjääminen edellyttää valtion liikuntapolitiikan asemointia liikuntakulttuurin kokonaisuuteen: mikä on valtion liikuntapolitiikan merkitys suhteessa muihin toimijoihin?

4

Kun parasta liikuntapolitiikkaa ei olekaan liikuntapolitiikka

Presidentti Urho Kekkosen yksi lentävä lause oli: "Jos ulko- tai sisäpolitiikassa jommankumman on oltava rempallaan, niin olkoon se sisäpolitiikka." Liikuntapolitiikassa ajatellaan toisin päin.

Liikunnan sisäpolitiikalla on tarkoitettu liikuntasektorin omalla toimialueellaan harjoittamaa politiikkaa, ja ulkopolitiikalla liikuntasektorin suhteita eri hallinnonaloihin ja ympäröivään yhteiskuntaan laajemminkin (esim. Mäenpää 2017).

Suomalaisessa liikuntapolitiikassa on keskitytty hoitamaan oma sektori kunnialla. Sen sijaan vähemmälle huomiolle on jätetty suhteiden vaaliminen eri hallinnonaloihin ja muihin toimijoihin, joilla on vaikutusta myös liikunnan edellytyksiin. Näin siitä huolimatta, että liikuntahallinnon yhteyksiä eri hallinnonaloille on pyritty viime vuosina lisäämään.

Liikunnan sektorikeskeisyyttä on varjellut rahoituspohja: valtion rahoitus liikuntaan on perustunut käytännössä kokonaan rahapelitoiminnan, Veikkauksen (vuoteen 2017 asti vanhan Veikkauksen), tuottoihin. Liikunnalle korvamerkit tuotot ovat pysyneet vakaina, eivätkä talouden yleiset suhdannevaihtelut ole niihin heijastuneet. Liikuntaa on voitu edistää rauhassa ja omalakisesti ”Veikkauskuplassa”: omilla rahoilla omaa toimintaa.

Autonomisen tekemisen voi nähdä myös kehitystä jarruttaneena tekijänä. Ympäri ei ole ollut pakko vilkuilla eikä tehdä kompromisseja. Nykyään liikunnan tavoitteet ovat kuitenkin aiempaa eriytyneempiä ja ulottuvat niin laajalle, että niiden toteuttaminen edellyttää myös muiden toimia. Koko kansan liikuttamisen näkökulmasta liikunnan ulkopolitiikan hyvä hoitaminen olisi ensiarvoisen tärkeää.

Kuusi syytä katsoa liikuntapolitiikan ulkopuolelle

Liikuntapolitiikan merkitys liikunnan tavoitteiden toteuttamisessa on vähentynyt suhteessa muihin politiikka-aloihin. Kehitys johtuu paljolti liikuntakäsitteen laajentamisesta, mutta on syytä muitakin.

• **Liikunnan laajuus.** Hallinnon mieltämä liikuntajana on 2000-luvulla pidempi kuin koskaan. Se ulottuu olympiaurheilusta tavaratalokävelyyn. Liikuntahallinnon osaaminen on vahvimmillaan kilpa- ja huippu-urheilun alueella ja heikoimmillaan terveysliikunnan ja etenkin arjen liikkumisessa. Liikuntapolitiikan rajallisuus laajennetussa tehtäväkentässä tunnistettiin myös ns. Harkimon työryhmässä:

”Liikunnan edistäminen on uuden liikuntalain (2015) mukaisesti laajentunut kattamaan myös arjen fyysisen aktiivisuuden, mikä tekee siitä kaikkien hallinnonalojen asian. (...) Mikäli fyysistä ak-

tiivisuutta halutaan lisätä osana arkipäivää, kuten päivähoito-, koulu- tai työpäiviä ja -matkoja, tarvitaan mukaan sosiaali- ja terveys-, opetus-, ympäristö-, ja liikennepolitiikka.” (OKM 2017)

Mitä enemmän liikunnan edistämisessä on kyse arjen liikkumisen lisäämisestä, sitä vähemmän tarvitaan liikuntapolitiikkaa ja sitä enemmän eri hallinnonalojen ratkaisuja. Arkiliikkumisen edistämisessä liikuntapolitiikan itsenäiset vaikuttamismahdollisuudet ovat niukat. (kuva 8)

• **Liikkumis- ja toimintarajoitteiset.** Liikunnan järjestämisen kannalta jonkinasteisia toimintarajoitteita on vähintään 15 prosentilla väestöstä (Pyykkönen & Rikala 2018). Mitä enemmän ihmisellä on toimintarajoitteita, sitä enemmän tarvitaan eri hallinnonaloja liikunnan ja liikkumisen tueksi. Mikäli toimintarajoitteita on paljon, liikuntapolitiikan merkitys jää marginaaliseksi suhteessa muihin politiikkoihin. (kuva 9)

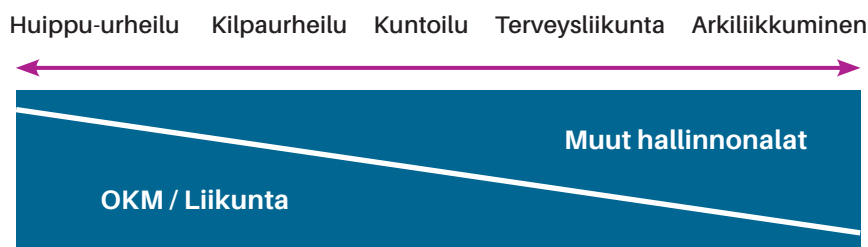
• **Liikunnan paikat.** Suomalaisten liikunta tapahtuu pääsääntöisesti omatoimisesti yksin tai ryhmässä ja ulkoilmassa muualla kuin varsinaisilla liikuntapaikoilla – siis liikuntapolitiikan ulottumattomissa. Itä-Suomen yliopistossa tehdyn tutkimuksen (Laine ym. 2014) mukaan investoiminen pyöräteihin, kävelyväyliin ja puistoihin on kustannusvaikeimmalla keinolla väestön liikunta-aktiivisuuden lisäämiseen kaupunkiseuduilla. Ulkoilussa korostuu muiden hallinnonalojen merkitys jo siksi, että sen edistäminen ei kuulu valtion liikuntahallinnon toimialueeseen

Liikuntapolitiikan merkitys näkyy vahvasti liikuntapaikkarakentamisessa. Liikuntapaikoilla on olennainen merkitys liikuntaa ja urheilua aktiivisesti ja/tai organisoituneesti harrastaville sekä huippu-urheilijoille.

Mitä enemmän on kyse ulkoilusta, omatoimisesta liikunnasta ja etenkin arjen liikkumisesta, sitä vähemmän on merkitystä liikunnan sektorihallinnolla ja sitä enemmän muilla hallinnonaloilla. (kuva 10)

• **Liikkumisen viiteryhvät.** ”Tärkeitä käyttäytymisen kannalta ovat ne viiteryhvät, joihin henkilö itseään vertaa ja joiden mukaisesti haluaa käyttäytyä” (Koi-vusilta 2011). OKM:n kautta avustetut liikunta- ja urheilujärjestöt tavoittavat verraten hyvin harrastus- ja kilpailuhaluiset lapset ja nuoret. Muille tärkeitä liikuttajia ovat viiteryhvät, joihin he eri elämänvaiheessa vapaaehtoisesti liittyvät ja joiden ohjelmaan

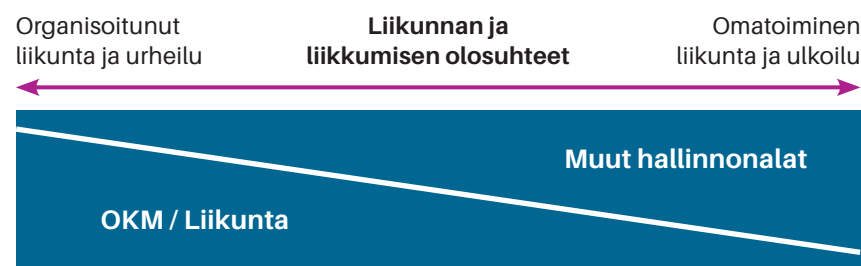
Kuva 8. Hallinnonalojen merkitys liikuntajanalla.

Kuva 9. Hallinnonalojen merkitys liikumis- ja toimintarajoitteisten liikunnan edistäjänä. (Pyykkönen & Rikala 2018)

Kuva 10. Hallinnonalojen merkitys liikunnan ja liikumisen olosuhteiden luomisessa.

kuuluu myös liikunnallista toimintaa. Suomessa useat kansanterveys- ja eläkeläisjärjestöt edistävät liikunnallisuutta. Kun liikunnasta ei tehdä numeroa, osallistumisen kynnys saadaan liikuntaa vieroksuvalle tarpeeksi matalaksi.

Olellainen merkitys on myös perheillä ja kaveriporukoilla (4. sektorilla):

”Tarkasteltaessa sosiaalista tukea, fyysistä ympäristöä ja poliittista ympäristöä samanaikaisesti näyttää sosiaalinen tuki olevan fyysistä ja poliittista ympäristöä tärkeämpi tekijä liikkumiseen kannustamisessa. Erityisesti ihmisten lähiympäristön tuki (puoliso, perhe ja ystävät) näyttäisi olevan tärkeä” (Stahl 2003).

Yritykset ovat viime vuosikymmeninä jatkuvasti lisänneet merkitystään liikunnan mahdollistajina. Yksityissektori on jo merkittävämpi aikuisten liikuttaja kuin liikuntajärjestöt. Muita liikuttajatahoja voivat olla esimerkiksi opiskelijayhteisöt, työyhteisöt sekä erilaiset harrastusryhmät, jotka sivutuotteena tai oheistoimintanaan organisoivat liikuntaa ja ulkoilua.

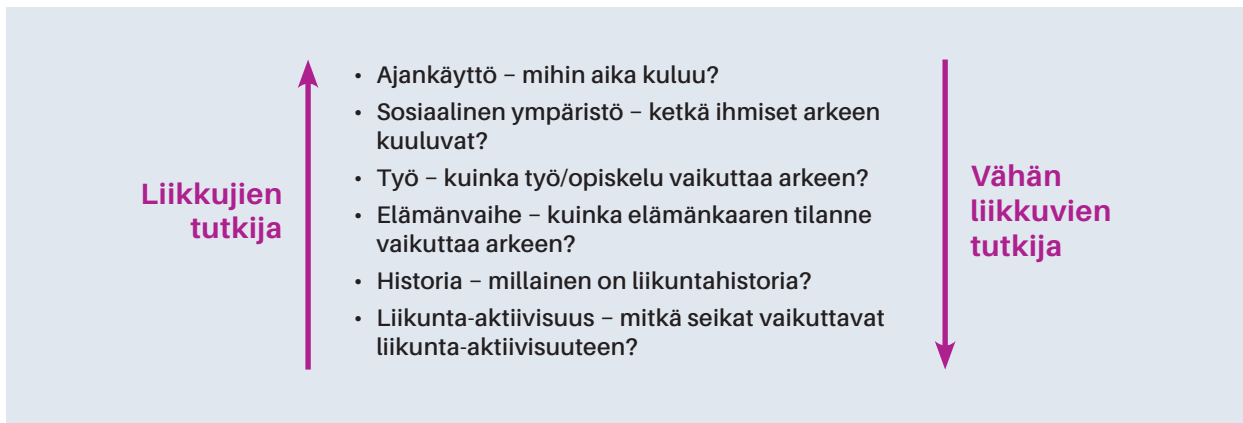
Suomalaisista suurin osa ei elä elämäänsä liikuntajärjestelmien kautta. Heille liikunta ei ole elämää

määrittävä tekijä, vaan paremminkin muuta elämää täydentävä ja tasapainottava harraste. He liikkuvat yleensä aktiiviliikkujia satunnaisemmin ja muualla kuin liikunta- ja urheiluseuroissa.

Mitä enemmän on kyse liikuntaa satunnaisesti ja vähemmän tavoitteellisesti harrastavista, sitä tärkeämpiä liikunnan viiteryhmiä ovat liikuntahallinnon ohjauksen ulkopuolella toimivat järjestöt ja erilaiset yhteisöt sekä kaveriporukat ja perheet.

• **Liikuntaan aktivointi.** 1900-luvun liikuntapolitiikka pyrki palvelemaan ensisijaisesti heitä, joita liikunta kiinnosti. Heidän palvelemisessaan liikuntasektorilla on kokemusta ja osaamista. 2000-luvulla keskeiseksi kohderyhmäksi on nostettu terveytensä kannalta liian vähän liikkuvat. He ovat osoittaneet liikuntahallinnolle enemmän kuin haasteeksi. Suomalainen ei tunnu liikkuvan sen paremmin lailla, reseptillä kuin liikuntapiirakalla.

Vähän liikkuvien aktivointi ei onnistu liikunnan viitekehyyksessä, kuten toistaiseksi on pääsääntöisesti arveltu. ”Vähän liikkuvien elämästä ei tiedetä paljoakaan, heidät on tunnistettu vain keskiarvotasolla ja tilastollisina tunnuslukuina. (...) Ratkaisua on haettava selvittämällä vähän liikkuvien arjen ajan-

Kuva 11. Liikkujien tutkijat ja vähän liikkuvien tutkijat tarkastelevat liikunta-aktiivisuutta eri suunnista. (Rovio 2011)

käyttöä, heille tärkeiden viiteryhmien vaikutuksia ja elämänsä vaiheita” (Rovio 2011). Liikkuvia ja liikkumattomia tulee tarkastella eri suunnista. (Kuva 11)

Mitä enemmän on kyse vähän liikkuvista, sitä tärkeämpää on tarkastella liikkumattomuuden taustalla olevia syitä ja ”syiden syitä”. Liikuntakysymykset voi jättää tuonemmaksi. Liikunnan arkeen juurruttaminen onnistuu harvoin pelkästään liikuntaan keskittyvillä ohjelmilla.

• **Sosioekonominen asema.** ”Sosioekonominen asema on edelleen nyky-yhteiskunnissa tärkein eriarvoisuuden lähde ja tämä koskee myös terveyttä” (Lahelma & Rahkonen 2011). Terveyseroja tarkasteltaessa sosioekonomisen aseman keskeisiksi ulottuvuuksiksi katsotaan yleensä koulutus, ammattiasema ja tulot. ”Mitä korkeampi koulutus, ammattiasema tai tulot, sitä enemmän liikutaan vapaa-ajalla tai työmatkan aikana. (...) Sosioekonomiset erot liikunnassa ovat kasvaneet.” (Tomi Mäki-Opas 2016).

Todennäköisyys jäädä liikunnan ulkopuolelle on lyhyen koulutuksen omaavalla henkilöllä 2,5-kertainen pitkän koulutuksen läpikäyneeseen henkilöön verrattuna (Vasankari 2013). Työmarkkinoiden ulkopuolella syystä tai toisesta olevat näyttävät syrjäytyvän niin terveydellisesti kuin taloudellisesti. Vaikka äärimmäinen huono-osaisuus on Suomessa saatu minimoitua, suhteellisesti köyhiä on THL:n mukaan suomalaista noin 13 prosenttia (thl.fi, 2014). Vuosikymmen aikaisemmin heitä oli seitsemän prosenttia. Suhteellisesti köyhillä ei ole varaa vallitsevaan elämäntapaan.

Valtion (OKM & STM) johdolla on 2000-luvulla tuotettu suosituksia sekä liikunnan lisäämiseksi että istumisen vähentämiseksi. Hyvää tarkoittavat suositukset ja toimet ovat saattaneet tuottaa eriarvoisuus-

paradoksin: suosituksia noudattavat tunnollisimmin he, joilla on parhaat edellytykset vastaanottaa tietoa. Liikuntasuosituksilla on saatettu kasvattaa sosioekonomisia eroja liikunnassa.

OKM:n työryhmä (2016) pohti yhdenvertaisia mahdollisuuksia harrastaa. Tarkastelun painopisteenä oli harrastamisen hinta, mutta työryhmä tunnisti myös yleisen huono-osaisuuden heijastumisen liikuntaan: loppuraportissa mainitaan pienituloiset, lapsiköyhyys, hyvinvointierot, eriarvoisuus ja yhteiskunnasta syrjäytyminen. Ryhmä ei kuitenkaan ottanut kantaa siihen, kuinka paljon elämisen yleisiin edellytyksiin vaikuttamalla voitaisiin parantaa myös liikunnan asiaa.

Miksi työryhmä vältti ottamasta vahvemmin kantaa huono-osaisuuteen? Ehkä siksi, että nykyajan huono-osaisuuden määrittelystä ja syistä ollaan montaa mieltä – myös liikunnan työryhmissä. Tai ehkä työryhmä nosti kädet pystyyn, kun ymmärrettiin oma sivullisuus arkipäiväisen **Kari Mäkisen** (yle.fi 27.11.2012) tavoin: ”Ymmärrän, että oma elämäni on toisenlaista, sillä kuulun hyvinvoivaan keskiluokkaan. Kun katson sitä todellisuutta, jossa ihmiset tällä hetkellä elävät todella lujilla, katson sitä etäisyyden päästä.” Se että työryhmissä kuullaan asiantuntijoita, ei välttämättä tarkoita, että olisi kuultu asianosaisia. (Pyykkönen 2016a.)

Mitä enemmän kyse on heikossa sosioekonomisessa asemassa olevista, sitä enemmän tarvitaan (suositusten sijaan) vaikuttamista muun muassa köyhyyden ehkäisemiseen, koulutukseen, työllisyyteen ja asumiseen. Todennäköisyys liikkumiseen ja terveellisiin elintapoihin kasvaa, kun syntyy hyvään kotiin, saa tasapainoisen lapsuuden ja lapsilähtöisen kasvatuksen, pitkän koulutuksen, toimivat ihmissuhteet ja vielä työsuhteen.

Liikuntapolitiikka: hyvä apupolitiikka?

Useimmat hallinnonalat tuottavat sivutuotteenaan liikuntaa edistäviä tai ehkäiseviä päätöksiä. Eri hallinnalojen liikuntapoliittisista painoarvoa ei kuitenkaan ole tutkittu. Huhtasen ja Pyykkönen arvioon (2011) mukaan arkiliikkumisen alueella muiden kuin liikuntahallinnon merkitys ylttäisi noin 95 prosenttiin, omatoimisen harrasteliikkunnan alueella noin 75 prosenttiin ja organisoituneen liikuntaharrastuksen alueella noin 30 prosenttiin. Arviota olisi syytä tarkentaa tutkimuksin.

”Eri väestöryhmien terveys ja hyvinvointi rakentuvat pääsääntöisesti sote-järjestelmän ulkopuolella. Siitä huolimatta ylivoimaisesti suurin osa ns. kehittämistyöstä suunnataan sote-järjestelmän sisälle”, arvioi Sitran projektipäällikkö **Mika Pyykkö** (Kytömäki 2016).

Samoin liikunta näyttää rakentuvat pääasiassa liikuntajärjestelmän ulkopuolella. Liikuntaerot saavat terveyserojen tapaan alkunsa siellä, missä ihmiset syntyvät, kasvavat, työskentelevät ja ikääntyvät (vrt. Lahelma & Rahkonen 2011). ”Suhde liikuntaan rakentuu osana ihmisten elämän kokonaisuutta. Se on harvoin riippuvainen jostakin yksittäisestä asiasta, johon vaikuttamalla voitaisiin lisätä liikunta-aktiivisuutta” (Rovio & Saarinen-Kauppinen 2014).

Vaikuttamalla edellä mainittujen lisäksi yhdyskuntien suunnitteluun, viheralueisiin, liikenteeseen, vammaispalveluihin, sosiaaliturvaan, perhepolitiikkaan, vanhuspalveluihin, terveyteen laaja-alaisesti, kansanterveys- ym. järjestöjen avustamiseen jne. voidaan väestötasolla lisätä liikunta-aktiivisuutta liikuntapolitiikkaa laaja-alaisemmin ja jopa kestävämmiin.

Mikael Fogelholm näkee liikuntapolitiikan (ravitsemuspolitiikan tavoin) apupolitiikaksi, jota tarvitaan avuksi useampaan politiikan päälinjaan: ”Ehkä on jopa hyvä, ettei poliittisia linjauksia pilkotta liian pieniksi. (...) Voisi ajatella, että liikenne-, terveys-, koulutuspolitiikka jne. toimivat liikunnankin hyväksi” (Pyykkönen 2017b).

Liikuntapoliittinen selonteko (2018) näyttäisi ensi lukemalla olevan samoilla linjoilla: ”Liikunnan edistäminen tulee nivoa osaksi laajempia kokonaisuuksia kuten terveyden ja hyvinvoinnin edistämistä, koulutusta, nuorisotyötä sekä olosuhteiden kehittämistä.”

Selonteossa ei ehkä kuitenkaan tarkoiteta, että liikuntapolitiikalle kelpaa olla apupolitiikka, vaan ajatus tuntuu olevan toisin päin: muiden hallinnonalojen tulee tukea liikuntapolitiikkaa ottamalla tehtäväkseen myös liikuntapolitiikan tavoitteiden toteuttaminen. Tämä on ollut henki aiemmissa liikuntapoliittisissa linjauspaperissa.

Löytyykö tällaisesta ajatukselle tukea liikuntalaista? Liikuntalain mukaan OKM vastaa ”liikuntapolitiikan yleisestä johdosta ja koordinaatiosta”, ja muut ministeriöt puolestaan ”edistävät liikuntaa oman toimivaltansa puitteissa”. On kuitenkin huomattava, että

”lainsäädäntö luo ainoastaan puitteet sektorirajat ylittävälle yhteistyölle. Käytännön toteutus on viime kädessä kiinni tosiasiallisista toimenpiteistä sekä niiden toteuttajien tahdosta ja toimintamahdollisuuksista” (Liikuntalakioapas 2016).

Toistaiseksi eri hallinnonaloilla ei ole ollut liiemmin tahtoa tai mahdollisuuksia osallistua liikunnan edistämiseen niin, että osallistuminen sisältäisi vakavaa sitoutumista ja tuntuvaa resurssien käyttöä

liikunnan edistämishankkeisiin. Liikunnan rahoittamisen katsotaan kuuluvan OKM:lle.

Osin eri hallinnonalojen pidättyväisyys laajemmasta yhteistyöstä johtunee siitä, että liikuntasektori on valinnut ul-

kopolitiikkansa lähtökohdaksi sen, että yhteistyön odotetaan perustuvan liikuntasektorin agendaan. Liikunnan suunnalta on kiinnitetty vähän huomiota vastavuoroisuuteen; siihen, että myös liikuntasektori voisi näkyvästi tukea eri hallinnonalojen hyviä tavoitteita, ainakin sellaisia, jotka sivutuotteena tuottavat liikunnallisuutta. Siksi eri hallinnonalat saattavat kokea, että liikuntasektori on mielellään ottamassa, mutta ei antamassa. Tällainen on harvoin kanssakäymistä lujittava yhteistyön muoto.

Liikuntasektorin toimijoilla olisi mahdollisuus myös puolustaa olemassa olevia liikunnan ja liikkumisen mahdollisuuksia, vaikka sillä päätösvaltaa ko. sektoreilla ei olisikaan. Esimerkiksi liikuntaympäristöt ovat harvoin mukana rakennetun kulttuuriympäristön inventoinneissa tai kulttuuriympäristöohjelmissa. Perustuslain mukaan vastuu ympäristöstä ja kulttuuriperinnöstä kuuluu kaikille. (Pyykkönen ym. 2013)

Liikunnan ulkopolitiikassa tulisi arvostaa myös muiden hallinnonalojen tavoitteita.

Yhdyskuntarakenteen tiivistäminen on usein uhka liikunnan näkökulmasta. Liikuntaympäristöt saattavat vaikuttaa luontevilta lisärakentamisen alueilta. Esimerkki: Helsinkiä halkova Keskuspuisto on kaupunkilaisten tärkein ulkoilu- ja virkistysalue. Helsingin vuonna 2016 uusitussa yleiskaavassa puistoa haluttiin kaventaa rakentamisella. Suomen Latua lukuun ottamatta liikunnan toimijatahot olivat kaavoitusprosessin aikana hiljaa: ”Ei koske meitä, ei ole liikuntapoliittinen kysymys.” Olisi voinut myös ajatella, että Keskuspuisto-case olisi sopinut varoittavaksi esimerkiksi liikunnan edistäjille ympäri Suomea.

Toimivan ulkopoliitiikan ollessa vasta muotoutumassa liikuntasektorin on ollut tyytyminen itse rahoittamiinsa ja eri hallinnonaloille sijoittamiinsa liikuntaohjelmiin ja -hankkeisiin. Myös liikuntapoliittisessa selonteossa paljon odotuksia kohdistetaan neuvoloissa, varhaiskasvatuksessa, peruskoulussa, toisen asteen koulutuksessa, korkeakoulutuksessa, asevelvollisuuden yhteydessä, työyhteisöissä, terveydenhuollossa jne. toteutettaviin ohjelmiin ja hankkeisiin. Toistaiseksi puuttuu vahva näyttö siitä, että ”kannettu liikuntavesi pysyisi kaivossa”.

Kun liikuntapolitiikkaa – ja erityisesti liikuttamispolitiikkaa – tehdään päivittäin eri politiikkalohkoilla, sen toivoisi lisäävän pohdintaa liikunnan sisä- ja ulkopoliitiikan merkityksistä. Liikuntapolitiikassa lienee syytä paneutua liikunnan kannalta keskeisten yhteiskuntapoliittisten toimien tukemiseen. Liikunnan sisäpolitiikalla voidaan vastata veraten hyvin urheilijoiden ja aktiiviliikkujien tarpeisiin. Ulkopoliittista osaamista (vuorovaikutusta ja laaja-alaista osallistumista) tarvitaan etenkin satunnaisen liikuntaharrastuksen ja arkiliikkumisen edellytysten turvaamiseksi.

Suhteet liikuntasektorin ulkopuolelle nousevat vieläkin tärkeämmiksi jos/kun Veikkauksen roolia liikunnan rahoittajana ja autonomian turvaajana kavennetaan ja rahoituksen painopistettä siirretään kohti budjettivaroja. Silloin leikkauksia on nykyistä helpompi kohdistaa myös liikuntabudjettiin.

”Useimmat arkiliikuntaa ohjaavat päätökset tehdään muualla kuin liikuntasektorilla (kaavoitus, työelämä jne.).”

(Valtioneuvoston periaatepäätös liikunnan edistämisen linjoista, 2009)

Liikuntajärjestöt – lasten ja nuorten parhaaksi vai liikkumattomien kiusaksi?

Liikuntajärjestöjen on haluttu ottavan merkittävää vastuuta vähän liikkuvien aktivoinnista. Tavoite on epärealistinen. Järjestöillä ja seuroilla on tarpeeksi tehtävää siinä, että voivat vakuuttaa toimivansa kaikkien liikuntahaluisten lasten ja nuorten parhaaksi.

Liikuntajärjestöt ja -seurat ovat keskeisiä lasten ja nuorten liikunnan organisoijia Suomessa. 2000-luvulla niitä on vaadittu osallistumaan myös koko väestön liikuttamiseen terveystavoitteiden suunnassa.

Liikuntapolitiikan foorumeilla on tuskailtu, kuinka hallinnolta puuttuu vipuvartta ohjata autonomian suojassa toimivia kansalaisjärjestöjä vähän liikkuvien aktivointiin. Liikkumattomuuden torjunta on liikuntapolitiikan kärkiteema. Vasta kun siinä onnistutaan, on lupa riemuita:

”Riittääkö onnistumiseksi se, että järjestötoiminnan parissa liikkuvien lasten määrä on jatkanut hienoista kasvuaan, vaikka suomalaisten fyysinen kokonaisaktiivisuus on huolestuttavassa laskussa?” (Valtion liikuntaneuvosto 2015)

Liikunta- ja urheilujärjestöt saivat ensimmäiseen liikuntalakiin (1979) maininnan, jonka myöhempiä seurauksia eivät tuolloin arvanneet: ”Liikuntatoiminnan järjestämisestä vastaavat pääasiallisesti tässä laissa tarkoitetut liikuntajärjestöt” (2 §). Linjaus toistettiin vuoden 1998 liikuntalaissa. Ehkä hallinnossa on 2000-luvulla tartuttu nimenomaan tähän ”ikiaikaiseen lupaukseen”, kun on vaadittu liikuntajärjestöjä vastaamaan liikuntatoiminnan järjestämisestä koko väestölle, ei vain aktiiveille.

Hallinto on myös erityisavustusten avulla pyrkinyt innostamaan järjestöjä toimimaan ”vieraskentillä”, mutta laihoihin tuloksin:

”Liikuntajärjestöt ja seurat ovat yrittäneet liikuttaa kansalaisia laajalla rintamalla, mutta todellisuudessa suurinta osaa fyysisesti inaktiivisista ei tavoiteta tätä kautta. Liikunnallisen passiivisuus-

Piirros: Arto Nyssönen

den haasteen ratkaiseminen vaatii vastuunjaon selkiinnyttämistä liikuntajärjestöjen ja julkisen sektorin välillä” (Lehtonen 2012).

Hallinnolta on unohtunut, että passiivisten herättele edellyttää erilaista motivaatiota ja osaamista kuin aktiivien liikuttaminen.

Seuroilla haasteita kylliksi omalla kotikentällä

Liikunta-aktiivisuuden väheneminen (drop off) ja urheiluharrastuksen lopettaminen (drop out) korostuvat murrosiässä, jolloin liikunnan ja liikunnan harrastajien määrät karkeasti arvioiden puolittuvat. Liikunnan väheneminen voi johtua monesta syystä, ja urheiluharrastuksen lopettamisen voi nähdä myös normaalksi ilmiöksi nuoren ”etsiessä itseään”. Silti ”liikuntapoliittisesti ja -kasvatuksellisesti keskeisiä kysymyksiä on, kohtaavatko urheilujärjestöjen ja -seurojen tarjoamat harrastusmahdollisuudet riittävästi kaikkia nuoria ja heidän liikuntaan liittyviä tarpeita.” (Aira ym. 2013)

Lasten ja nuorten urheiluseuratoiminta puhuttaa jo siksi, että niin monella lapsella ja nuorella sekä heidän huoltajillaan on siitä kokemusta. Enemmistö lapsista osallistuu jossain vaiheessa seuratoimintaan.

Lasten ja nuorten liikuntaa myös tutkitaan runsaasti. Vuonna 2010 Suomessa oli ainakin 140 tutkijaa, joiden tutkimus suuntautui pääosin lasten ja nuorten liikuntaan. Kohteena olivat erityisesti koululiikunta ja organisoitu vapaa-ajan liikunta. Lisäksi samaan aikaan oli käynnissä arviolta noin 70 lasten ja nuorten liikunnan kehittämisohjelmaa. (Kokkonen 2011.)

Keskustelut, tutkimukset ja ohjelmat ovat osaltaan luoneet yhteistä toimintapohjaa Suomen noin 10 000 urheiluseuraan. Silti toiminta voi olla kirjavaa. Kansalaistoiminnan linjauksissa puhutaan kuitenkin mieluummin määrästä kuin laadusta ikään kuin urheiluseuratoiminta olisi luonnonlakisesti lapsilähtöistä. Harvemmin kysytään mitä seuroissa todella tapahtuu, miten lapsia ja nuoria ohjataan, miten vanhempien ja valmentajien yhteispeli nuorten hyväksi sujuu, kuinka paljon valmentajat ymmärtävät ihmistä – ei vain urheilijaa.

Urheiluseurojen toiminta on pääsääntöisesti tasokasta, mutta urheilua tai seuratoimintaa ei voi pitää ”kasvatusautomaattina” (Lauri Laakso). Urheilu ei ole pelkästään leikin asia edes lasten ja nuorten kohdalla. Pelin koventumisesta kertoo muun muassa se, että lasten ja perheiden urheiluhaavoja paikataan nykyään myös sosiaalipuolella:

”Oman sosiaalityöni parissa joudun viikoittain kohtaamaan perheongelmia, jossa murheenaiheena on valmentaja, seuratoiminta, joukkueessa tapahtuneet kiusaamiset tai poissulkemiset. Tapaan lapsia, joilla on huono itsetunto, epävarmuutta ja jännittämistä. Kohtaan vanhempia, jotka purkavat tuskaansa, kun seurasta tai lajiliitosta on saatu tylyjä vastauksia. Vanhemmat eivät koe tulleeensa kuulluksi eikä lasten kokonaiselämästä olla kiinnostuneita. Vanhempien näkökulmasta kuluttajalla ei ole minkäänlaista kuluttajasuojaa, eikä liikuntatoimintaa haluta edes ajatella asiakaspalveluna. On syntynyt valtataistelua, jossa maksaja ja järjestäjä ovat vastakkain ja lapsi siinä välissä.

(...) Kasvatukseen ja perheiden hyvinvointiin liittyvät tehtävät tuntuvat olevan liian vaativia ’erityiskysymyksiä’ seuroille ja lajiliitoille. Niiltä puuttuu sosiaalialan asiantuntijuus. Seuratoiminnan käytännöt tuntuvat kehittyvän siihen suuntaan, että seurojen olisi pikaisesti syytä tiivistää yhteistyötään alueellisen sosiaalityön ja terapeuttisen työskentelyn osajien kanssa. Yhteistyön avulla myös sosiaalityön kustannuksia olisi mahdollista pienentää” (Packalen 2015).

Liikunta ja etenkin kilpaurheilu kerää lapsia ja nuoria yhteen, mutta se myös luokitkaa ja valikoi heitä. Arkkipiispa **Kari Mäkinen** haastoi Kansallisesa liikuntafoorumissa (Turku 3.10.2016) osallistujat miettimään urheilussa esiintyvää syrjintää: ”Mitä vaikeampi on päästä mukaan, sitä kovemmalta tuntuu jäädä ulkopuolelle.” (Pyykkönen 2016b.)

Urheilusta ulkoistaminen on dramaattisempi ilmiö kuin drop out tai drop off, jotka nekin ovat huutomerkkejä järjestöille ja seuroille, mutta perustuvat yleensä ainakin osin yksilön omaan harkintaan.

Liikuntakeskusteluissa on harvemmin mietitty miltä tuntuu joutua liikunnan/urheilun ja sen ympärille rakentuneen ryhmän ulkopuolelle: olla torjuttu, jäädä yksin vailla hyväksytyksi tulemisen ja yhteenkuuluvuuden tunnetta. Erityisesti lapsille ja nuorille syrjäytyminen merkitsee yksinäisyyttä (, joka on eri asia kuin yksin olo). Se on subjektiivinen tunne, ja siksi liikunnan foorumeille vaikea aihe. Liikuntakeskustelun mukavuusalue rajoittuu objektiiviseen tietoon ruumiin suorituskyvystä. Kehon trimmaus koetaan yhteiseksi asiaksi, mielen paikkaaminen jokaisen omaksi asiaksi.

Liikuntajärjestelmä tuottaa yhteisöllisyyttä, mutta myös syrjäytymistä ja yksinäisyyttä. Seuraurheilu ei enää itsestään selvästi ole joka pojan ja tytön ulottuvilla. Harrastamisen hinta karsii varattomia,

kilpailukeskeisyys harrastelijoita ja suvaitsemattomuus erilaisia. Luiskaa yksinäisyyteen saatetaan kiilottaa myös seuratoiminnassa.

Yksinäisyys on ilmiö, joka panee kärsimään, ja jopa tappaa. Joidenkin tutkimusten mukaan yksinäisyys näyttäisi olevan ennenaikaiselle kuolemalle suurempi riski kuin ylipaino, sanoo yksinäisyystutkija **Niina Junntila** (utu.fi 3.2.2015). ”Nuoruudessa vertaisryhmään kuuluminen on tärkeämpää kuin missään muussa elämänvaiheessa.” Pitkäaikaisesta (yli vuoden kestävästä) yksinäisyydestä kärsii lapsista ja nuorista noin 15 prosenttia. Joka kymmenes nuori ilmoittaa, ettei hänellä ole yhtään ystävää, jonka kanssa keskustella luottamuksellisesti (thl.fi 9/2015).

Lapsuudessa koettu pitkäaikainen yksinäisyys jatkuu usein aikuisuudessa. Helsingin Sanomat sai yksinäisyyskyselynsä (2014) 30 000 vastausta. Joka neljäs yksinäinen olisi ollut valmis alentamaan elintasoaan, jos saisi edes yhden ystävän.

Tiedämme kuka on saavuttanut urheilussa arvokisamitalin. Sen sijaan emme tiedä, kuka on urheilun takia yksinäinen. Yksinäisyyttä on vaikea tavoittaa. **Claes Anderssonin** sanoin: ”Hän oli hyvin yksinäinen ihminen. Siksi niin harva tiesi siitä.”

Seuratoimintaan luotetaan – nyt olisi oltava luottamuksen arvoisia

Vaikka syrjintä tai muut eettisyyttä horjuttavat ilmiöt eivät hallitse seuratoiminnan kokonaisuutta, niitä ei ole syytä vähättelemällä ohittaa. Toisaalta vähintään yhtä paljon on syytä puhua lasten ja nuorten tyytyväisyydestä sekä heidän huoltajiensa luottamuksesta siihen, että viedessään lapsensa ohjattuun liikuntaharrastukseen, he sijoittavat liikunnan riemuun:

”Huippu-urheilijoiden haastatteluissa kirjoitetaan joskus, että vanhempien uhraukset lapsen harrastukseen eivät aikoinaan menneet hukkaan. Se ei kuitenkaan ole tapa, jolla me vanhemmat punnitsemme harrastuksia. Emme mittaa viikkotuntimäärän, harrastusmaksujen ja viikonloppujen aamuherätysten arvoa tai arvottomuutta sillä, tuleeko lapsesta ammattiurheilija vai ei.

Sen sijaan sijoitamme liikunnan riemun löytymiseen ja toiveeseen, että se kestäisi. Sijoitamme fyysisten taitojen oppimiseen, pettymysten sietokykyyn, yhteisöllisyyteen ja ehkä elinikäisiin ystävyyssuhteisiin. Kykyyn riemuita omista ja muiden onnistumisista. Itsetuntemuksen karttumiseen ja käsitykseen siitä, että sinnikkäällä harjoittelulla oppii. Ymmärrykseen, että epäonnistumisia tulee kaikille ja se on ok.” (Anu Ubau, HS 15.12.2018)

”Nuoruudessa vertaisryhmään kuuluminen on tärkeämpää kuin missään muussa elämänvaiheessa.”

Aikamme liikuntapoliittinen huomio polarisoituu liikuntajanan ääripäihin, toisaalla huippu-urheiluun ja toisaalla terveys- ja arkiliikuntaan. Mitalien metsästyksen ja vähän liikkuvien aktivoimisen varjoon ovat jääneet liikunta- ja urheiluseurojen ylläpitämät liikuntakulttuurin ydinalueet: kilpaurheilu ja harrasteliikunta. Kisailussa ja harrastamisessa ei uskota olevan aineksia liikunnan yhteiskunnalliseen perusteluun. Sen sijaan lapsille ja nuorille sekä perheille kilpailu ja harrastus edustanevat liikuntaa parhaimmillaan.

Liikunta- ja urheiluseurojen mahdollisuuksiin ja tekemisiin pääosin luotetaan. Jo siksi järjestöjen ja seurojen kannattaa huolehtia oman tonttinsa hoitamisesta. Väestön liikkumiskykyä voivat edistää muutkin tahot (esimerkiksi kansanterveysjärjestöt), mutta noin miljoonan liikkunnasta ja urheilusta kiinnostuneen suomalaisen palvelemista on vaikea ajatella tehtäväksi ilman liikuntajärjestöjä ja -seuroja. Liikunnan kansalaistoiminnan onnistumista tulisi mitata sillä perusteella, minkälaisen vastuun se ottaa jäsenistöstään.

Jos on uskominen liikuntapoliittista selontekoa (2018), niin valtion suunnalta on näkyvissä uudenlaista linjausta (paluuta perinteeseen?): ”Yhteiskunta ei avustuksilla osta palveluja itselleen vaan edesauttaa avustuksilla elinvoimaisen kansalaistoiminnan toimintaedellytyksiä sen omista lähtökohdista.” Jos valtiovallan suunnalta ollaan loiventamassa liikkumattomuuden hoitamiseen liittyviä odotuksia, vapautuu järjestöille ja seuroille aikaa paneutua tosissaan eettisyyden, kasvatuksellisuuden ja yhdenvertaisuuden vaalimiseen lasten ja nuorten liikkunnassa ja urheilussa.

Vuonna 2015 voimaan tulleeseen yhdenvertaisuuslakiin on opittu viittaamaan myös liikuntasektorilla. Tosin yhteinen ymmärrys yhdenvertaisuustyön sisällöstä on vasta rakentumassa. Toistaiseksi yhdenvertaisuustyön on ajateltu ajavan erityisesti soveltavan liikunnan asiaa lisäämällä ko. kohderyhmille suunnattuja palveluja. Yhdenvertaisuuden pääviesti ei kuitenkaan ole se, että tuotetaan lisää palveluja joillekin ryhmille, vaan se, ettei ketään suljeta pois.

Terveyspuhe horjuttaa huippu-urheilun itsetuntoa

Istumista tulee terveystiikunnan oppien mukaan välttää, joten myös urheilun seuraaminen – penkkiurheilu – on syntiä. Huippu-urheilun toimijat ujostelevat kertoa, että urheilun seuraaminen voi tukea sosiaalista ja henkistä hyvinvointia siinä kuin terveystiikunta fyysistä terveyttä. Huippu-urheilussa ei ehkä ole järkeä, mutta siinä on tunnetta.

”On selvää, että huippu-urheilulla ei ole käytettävissä ’liikkumattomuus maksaa yhteiskunnalle miljardeja’ tyyppisiä talous- ja lääketieteen moukariargumentteja. Huippu-urheilun yhteiskunnallinen olemus rakentuu myös tutkimuksen valossa vahvasti ihmisten kiinnostukseen seurata sitä joko yleisönä paikan päällä tai eri medioiden välityksellä.”

Suomen Olympiakomitean (OK) ja Suomen Paralympiakomitean johdolla laadittu *Huippu-urheilun yhteiskunnallinen perustelu* (16.6.2018) henkii tekijöidensä tuskaa siitä, ettei huippu-urheilua voi perustella ”moukariargumentein”. Turhaan tekijät tuskailevat, sillä uhkien maalailujen sijaan heillä olisi mahdollisuus hehkuttaa huippu-urheilun huimaa kansansuosiota verrattuna terveystiikuntaan.

Huippu-urheilun perusteluissa ollaan varovaisia ja pohditaan – sinänsä ihan kiinnostavasti – huippu-urheilun olemusta ja merkitystä:

”Olisi erikoista väittää, että meillä olisi jokin kulttuurin osa-alue, huippu-urheilu, jolla ei olisi vaikutusta siihen kiinnittyviin ihmisiin. Jos ihmiset ovat mukana urheiluseuratoiminnassa, seuraavat urheilua mediasta ja käyvät urheilutapahtumissa, on niillä eittämättä jokin vaikutus ihmisten elämään. Vaikutuksen suuntaan ja suuruuteen vaikuttaa moni seikka, joihin kaikkiin ei tieteenkään keinolla voida tarttua.”

Perustelupaperi on luonteeltaan kovin erilainen kuin Valtioneuvoston liikuntapoliittinen selonteko, jota varten Olympiakomitea ja Paralympiakomitea oman perustelunsa laativat. Huippu-urheilun yhteiskunnallisissa perusteluissa ollaan kiinnostuneita

huippu-urheilun ja ihmisten suhteesta, selonteossa liikunnan ja huippu-urheilun suhteesta hallintoon.

Huippu-urheilun yhteiskunnallinen perustelu tasapainoilee huippu-urheilun itseisarvon ja välinearvojen välillä jättäen lopullisen vastauksen huippu-urheilun merkityksestä lukijalle. Ratkaisu on toisaalta ymmärrettävä, mutta samalla siitä huokuu epävarmuus huippu-urheilun identiteetistä: ”Miten me toimijat haluamme (uskallamme) määritellä huippu-urheilun merkityksen?”

Huippu-urheilun perustelu todentaa **Kati Lehtosen** (2017) johtopäätöstä, että Olympiakomitea kokonaisuudessaan kamppailee ”liikunnan ja huippu-urheilun välisessä identiteetikriisissä”.

Huippu-urheilun perusteluja valmisteli ”työnyrkki”, jonka työskentelyyn osallistui – omasta mielestään kriittisenä äänenä – myös Kuluttajatutkimuskeskuksen professori **Mika Pantzar**. Hän on jälkepäin ihmetellyt huippu-urheilun itsetunnon heikkoutta, kun se ei perustelupaperissaan uskaltanut vahvemmin nojata huippu-urheilun itseisarvoon:

”Miksei urheilun itseisarvoa voisi korostaa toteamalla, että se on osa mukavaa elämää ja viihdetollisuutta, tai korkeakulttuuria siinä, missä ooppera tai tanssitaide? Miksi huippu-urheilussa pitää keksiä usein varsin mielikuvituksellisia tai vääränlaisiakin perusteluja puhuttaessa sen taloudellisista oikeutuksista?” (Pantzar 2018).

Niin, mikä saa huippu-urheilun nöyristelemään ja kaipaamaan sille vieraita perusteita? Kun kaksi kolmasosaa suomalaisista on enemmän tai vähemmän kiinnostunut huippu-urheilun seuraamisesta, jo sen luulisi olevan riittävä perustelu huippu-urheilulle. Miksei päättäjille riitä se, mikä riittää kansalaisille?

Urheilun seuraaminen: hyvinvointia istumalla

Juhlapuheissa liikuntakulttuurin heimot elävät sulassa sovussa, mutta käytännössä urheilu- ja terveysetos poikkeavat toisistaan. Jos huudetaan ”eteenpäin!” huippu-urheilun ja terveysliikunnan edistäjille, he lähtevät eri suuntiin. Heimojen taistelussa huippu-urheilu ei meinaa pärjätä terveydelle. Arvokisojen välillä liikuntapuhetta hallitsevat vuosi vuodelta enemmän liikunnan terveys- ja säästötavoitteet: suomalaiset on saatava sohvalta salille ja autoista pyöräteille. (Pyykkönen 2016d.)

Terveysliikunnan menestys on horjuttanut huippu-urheilun itsetuntoa. Kun terveysliikunta pärjää päättäjäpöydissä välinearvoja korostamalla, on myös

huippu-urheilussa koettu tärkeäksi etsiä mitattavaksi kelpaavia hyötyargumentteja. Huippu-urheilussa on opeteltu ajamaan kaksilla rattaila: etsitään tukea joko huippu-urheilun itseisarvosta tai välinearvoista; yritetään selittää huippu-urheilua milloin tunteella, milloin järjellä.

Urheilun seuraaminen on olennainen osa huippu-urheilun maailmaa. Penkkiurheilu yhdistyy mielikuvallisesti istumiseen, joka puolestaan rinnastetaan liikkumattomuuteen. Kun liikkumattomuus ja istuminen ovat liikuntapoliittisia kiro sanoja, koetaan penkkiurheilun (urheilun seuraamisen) korostaminen liikuntapoliittiseksi riskiksi.

Urheilun seuraamista ei enää mainita liikuntalaissakaan. Ensimmäisessä liikuntalaissa (1979) penkkiurheilu katsottiin yhdeksi ”liikunnan harrastusalueeksi”. Vuonna 1997 urheilun seuraaminen vielä ylsi lain yleisperusteluihin: ”Huippu-urheilulla on merkitystä kansalaisille myös myönteisiä elämyksiä antavana viihteenä” (HE236/1997). Vuonna 2015 urheilun seuraamista ei enää mainita laissa eikä sen perusteluissa. Ehkä on ajateltu niin, että suomalaiset paremmin innostuvat aktiivisiksi liikkujiksi, kun vaietaan passiivisesta liikunnasta.

Mediaurheilun seuraamisesta (penkkiurheilusta) väitellyt **Riikka Turtiainen** (2012) katsoo, että

”penkkiurheilijuuden passiivisuusmantteli on ainakin osittain 1980- ja 90-lukujen vaihteen liikuntatieteellisen keskustelun peruja. Suomessa puitiin tuolloin urheilukulttuurin muutokseen liittyviä näkökohtia, joiden koettiin uhkaavan urheilun perimmäistä eetosta. Urheiluteoreetikot paheksuivat ensin itse urheilun sivustaseuraamista, joka vierotti varsinaisesta urheilemisesta ja kannusti ala-arvoiseen joutenoloon.”

Turtiaisen mukaan ”puhtaan urheilun” puolesta puhujat eivät aikoinaan niinkään teilanneet paikalla tapahtunutta penkkiurheilua, mutta kentän laidoilta kotisohville siirtyneet katsomot saivat heiltä tylyn tuomion – ja koko mediaurheilu leiman täysin toisarvoisena toimintana.

Turtiainen päätyy väitöskirjassaan tulkintaan, että mediaurheilun seuraaminen on arvokasta:

”Yksilötasolla se on mielekästä vapaa-ajan toimintaa, joka tuottaa ihmisille arvokkaita kokemuksia: sekä mahtavista onnistumisen hetkistä nauttimista että karvaisten pettymysten sulattelua. Mediaurheilun seuraajat kuvailevat toimintaansa mukavaksi ajanvietteeksi, joka näyttäytyy heille elämysten kirjona synnyttäen merkityksellisiä

muistoja. Mediaurheilun seuraaminen synnyttää erilaisia yhteisöjä, joiden merkitys konkretisoituu sosiaalisessa kanssakäymisessä.”

Jos liikunnan terveyspuhe yltäisi muuhunkin hyvinvointiin kuin fyysiseen terveyteen, huomattaisiin, että terveysliikunnan tavoin myös huippu-urheilun seuraaminen (mediaurheilu) voi olla hyvinvoinnin asialla.

Otetaan esimerkki: Ylen lähetykset Rion olympiakisoista (2016) olivat kautta aikain suurin suomalainen etätuotanto. Yhtiö tehtiin kisalähetyksiä 24/7 ja investoi siihen lehtitietojen mukaan yli kymmenen miljoonaa euroa. Yle panosti kisoihin, koska ”halusi jännittää ja juhlia urheilun huippuhetkissä suomalaisten kanssa”. Itse osallistuminen oli halvempaa. Suomen joukkueen reissu maksoi arvon (Yle 5.2.2016) mukaan noin miljoona euroa, josta Kansainvälinen olympiakomitea (KOK) kuittasi 30 prosenttia.

Entä kuinka hyvin Rion kisalähetyksillä onnistuttiin toteuttamaan suomalaisen liikuntapolitiikan keskeistä tavoitetta: edistettiinkö lähetyksillä liikunnallista elämäntapaa, vai tuettiin istumista kymmenellä miljoonalla eurolla? Kotisohvien kisa-huomassa ei varmaankaan muisteltu kansallisia istumissuosituksia (lue rajoituksia). Fyysisestä aktiivisuudesta tingittiin kisojen aikana varmasti myös kesken työpäivän.

Kisalähetyksen parissa viihtyi parhaimmillaan yli kaksi miljoonaa suomalaista. Lähes kaikki suomalaiset maksoivat Yle-veron kautta Rion kisojen seuraamisesta. Saattoi hyvin olla, että ne kaksi euroa, jotka jokainen suomalainen maksoi Ylen Rio-lähetyksistä, tuottivat hyvinvointia – sosiaalista ja henkistä – vähintään yhtä paljon kuin jos eurot olisi ohjattu uuteen liikuttamisohjelmaan. (Pyykkönen 2016c.)

Mediaurheilijat eivät tyydy sivurooliin

Vaikka nykyaikaisessa huippu-urheilussa on myös ei-toivottuja piirteitä, sen kiinnostavuus ei ole laskussa, pikemminkin päinvastoin. Itse asiassa urheilun seuraajat ottavat huippu-urheilun maailmaa koko ajan enemmän haltuunsa.

Nojatuolikannattajasta kasvoi ensin urheilun (suur)kuluttaja, sitten fani eli ”jumalallisen innoituksen vallassa oleva” (Heinonen & Godenhjelm 2001) ja edelleen digitaalista teknologiaa hyödyntävä virtuaali-/mediaurheilija. Fanit eivät pitkään aikaan ole tyytyneet paikan päällä katsomoissa olemaan passiivisia urheilun seuraajia. Ja median vä-

Rion olympiakisojen seuraaminen tuotti suomalaisille hyvinvointia hintaan 2 euroa/henkilö.

lityksellä urheilua seuraavilla virtuaaliurheilijoilla on jo valtaa ohjata huippu-urheilulähetyksiä.

Urheiluyleisö haluaa luoda tunnelmaa siinä missä urheilijat. Usein katsomoissa tapahtuukin enemmän kuin kentällä. Osa katsojista saapuu paikalle seuraamaan nimenomaan katsomon tapahtumia. Ilmiö on ollut pitkään tuttu esimerkiksi Englannissa:

”Ilman niiden (päätykatsomoiden) yleisöä kukaan muukaan ei vaivautuisi tuleman paikalle. (...) Moni katsoja maksaakin siitä, että saa katsella niitä, jotka katsovat Paul Mersonia (tai kuulla huutavan hänelle). Entä kuka ostaisi aition, jos stadionilla istuisi vain aitioväkeä?” (Nick Hornby: Hornankattila 2000).

Virtuaaliurheilija on aivan eri tason osallistuja kuin entisaikojen penkkiurheilija. Kyse on myös vallasta, sanoo Turtiainen:

”Kuka saa kontrolloida urheilua? Ensin urheilijat, urheiluseurat ja -liitot menettivät valtaansa rahoittajille ja median edustajille, ja nyt urheilun seuraajilla on mahdollisuus kaapata sitä itselleen, kun mediasisällöt eivät ole enää ainoastaan ammattilaisjournalistien hallittavissa. Valtamedian edustajat ovat alkaneet kääntyä urheilun seuraajien puoleen oman urheilu-uutisointinsa yhteydessä. Valta-asetelma kääntyy tavallaan pääläelle, kun urheilutoimittajat uutisoivat urheilun seuraajien laatimista YouTube-videoista ja rakentavat omat mediasisältönsä keskustelufoorumeilta hankitun informaation varaan.”

Urheilun seuraamista ei voi enää kutsua passiiviseksi liikuntaharrastukseksi kuin ehkä vanhempien ikäryhmien osalta. Nykyään urheilun seuraaminen on monelle intensiivistä urheilun harrastamista. Myös urheilun aktiiviseuraajia seurataan ihan eri mielenkiinnolla kuin takavuosina. Urheiluruuduissa, joissa ennen keskityttiin urheilijoihin, haastatellaan nykyään myös faneja.

Huippu-urheilun arvo on siinä, ettei siinä ole järkeä

Huippu-urheilussa on jotain, mikä positiivisessa mielessä sekoittaa seuraajansa päin. Dramatiikka ja elämykset, joita huippu-urheilu tarjoaa sekä tekijöilleen että yleisölleen, ovat niin huikeita, että niiden edessä ovat aseettomia niin eliitti kuin rahvas. Huippu-urheilu pystyy tuottamaan yhtäaikaisesti parille miljoonalle suomalaiselle jännitys- ja hyvänolopiikin, joka ei ole kovin pitkäkestoinen, mutta sitä järjestyttävämpi. Vaikea on nimeä toista aluetta, joka voisi tuottaa lähes kansallisen tason orgasmin. Myös kulttuuri ja taide kutkuttavat kerralla suuria joukkoja, mutta vain euroviisuvoitto voi synnyttää samanlaisia kansallisen tason värinöitä kuin huippu-urheilu parhaimmillaan.

Huippu-urheilu on myös ehtymätön tarinoiden lähde – toisin kuin terveysliikunta. Urheilun hyvät tarinat vetoavat nimenomaan tunteisiin. **Petri Tamminen** kertoo Juha Miedon sadasosatappiosta kirjassaan *Suomen historia* (2017):

”Meillä Keski-Suomen keskussairaalassa koko sydäntautien osasto seurasi sitä Miedon kisaa. Kun kamppailu lopulta ratkesi Wassbergille, osastonlääkäri sanoi: Kaikki ne jotka selvis tästä hengissä, niin kotiin vaan.”

Niin kauan kun puhutaan kokemuksista, elämyksistä, muistoista ja tarinoista, huippu-urheilulla ei ole hätää. Huippu-urheilua ei sen sijaan kannata kovin jääräpäisesti mainostaa säästö- tai hyötösyillä, eikä ylipäärtään järkisyillä. Järjellisyyden toisarvoisuutta on **Tuomas Kyrö** kuvannut *Urheilukirjassaan* (2011):

”Siinä on järki kaukana kun itävaltalainen anorektikko lentää 230 metriä ja tulee maahan pehmeästi kuin sohvalta hypännyt nelivuotias. Se on silkkaa tunnetta ja taidetta.”

Urheiluun liittyvää tunnesisältöä ei pysty tyhjentävästi selostamaan – ainakaan järjellä. Siksi onkin ollut yllättävää, että huippu-urheilua pyritään järkeistämään paitsi liikuntapoliittisissa selonteoissa myös

urheilulähetyksissä. Ei riitä, että selostaja taustoittaa ja erittelee. Mukana studiossa on pari asiantuntijaa, jotka ennakoivat ja analysoivat. Urheilutapahtuma spekuloidaan puhki ennen kuin ensimmäistäkään hikipisaraa on vuodatettu. Urheilu ei kestä loputon ”teoretisointia”. Urheilun viehätys katoaa, kun sitä yrittää liikaa selittää. Urheilussa ei ole käsikirjoitusta, joka toteutuisi, eikä siten sijaa käsikirjoituksen analysoinnille.

Menestys urheilukentillä synnyttää suomalaisissa samanlaista huumaa kuin nousuhumala: velat tuntuvat saatavilta. Jos suomalaisille tehtäisiin kysely huippu-urheilun rahoituksesta kesken olympiafinaalin, jossa suomalainen näyttäisi pärjäävän, silloin liikunnan määrärahat todennäköisesti haluttaisiin siirtää huippu-urheilulle – ja siinä sivussa lapsilisätkin.

Mitalihumala kestää aikansa, jonka jälkeen suomalaiset palaavat arkeen ja arvioivat huippu-urheilun merkitystä toisemmin. Sirkushuveja tarvitaan, mutta liiallisuuteen ei suomalaisten mielestä ole syytä mennä.

Lukuisia kertoja median yleisönosastoissa teiltä ja liikuntapoliittisesti kyseenalaistettu huippu-urheilu on yhä hengissä siksi, että se puhuttelee yleisönsä tunnemaailmaa; ei uhkaa taudeilla eikä liikakiloilla, ei valita kasvavista terveystilanteista eikä Suomen kilpailukykyyn heikosta tasosta. Sen sijaan se tuottaa mielihyvökokemuksia ja jännityspiikkejä, joita on pakko saada lisää. Tämän varaan luulisi voitavan rakentaa.

Huippu-urheilun ei kannata kiusata itseään ottamalla argumentoinnin mallia terveysliikunnasta, jossa tunne on alistettu järjelle. Sen sijaan huippu-urheilu voisi opettaa terveysliikunnalle, miten kansalaiset tavoitetaan: toiminnan tavoite voi olla hyöty, mutta keinoissa on oltava hovin maku (Pyykkönen & Kokkonen 2017).

*Huippu-urheilu
pystyy tuottamaan
yhtäaikaisesti
parille miljoonalle
suomalaiselle jännitys-
ja hyvänolopiikin
– toisin kuin
terveysliikunta.*

7

Liikuntapolitiikalla menee lujaa – liian lujaa?

Valitun liikuntapolitiikan tueksi tuotetaan lähes liukuhihnalta raportteja ja asiakirjoja. Liikuntapolitiikan taustoista ja prosesseista on kuitenkin käsitys vain sisäpiirillä. Olisiko aika painaa jarrua ja käynnistää liikunnan toimintapolitiikan arviointi: mikä selittää sen, mitä liikuntapolitiikassa on tehty?

Kielitoimiston mukaan vauhtisokeus on ”tuntuman menettämistä omaan ajonopeuteen”. Wikipedia täydentää: ”Nopeiden toimien tai menestyksen aiheuttama arvostelukyvyyttömyys ja varomattomuus.”

Liikuntapolitiikan vauhti on kasvanut 2000-luvulla sen jälkeen, kun se hakeutui ison talon renkiiksi eli terveyden alihankkijaksi terveystaloudelle. Vierestä seuranneena (ja vähän mukana olleenakin) olen alkanut epäillä vauhtisokeutta. Mitä laajemmaksi tehtäväalue on kasvanut ja mitä vähemmällä joukolla sitä hoidetaan, sitä enemmän halutaan saada aikaan.

Viimeisin esimerkki: OKM julkaisi joulun alla (2018) *Liikunnan tiedolla johtamisen suunta-asiakirjan vuosille 2020–2024* (27 sivua). Asiakirjasta löytyvät rekistereistä poimitut faktatiedot: kuinka paljon on 2010-luvulla julkaistu tiederaportteja, paljonko on jaettu avustuksia ja mille tahoille.

Mutta sitten. Tiivistelmän mukaan asiakirjassa tarkastellaan ”liikuntatutkimusta osana tietoon perustuvaa johtamista” sekä ”tiedolla johtamista osana liikuntapoliittista päätöksentekoa”. Kuitenkaan sivuilta ei löydy miten tutkimus on kytketty (tai kytketään) tiedolla johtamiseen eikä miten tiedolla johtamisen ja päätöksenteon suhde toimii (tai tulisi toimia).

Alkusivuilla esitetään tiedolla johtamisen kehittämistarpeet, mutta sen jälkeen niihin ei palata. Irralliseksi jäävät myös asiakirjaan listatut tulevaisuuden muutostekijät (ilmastonmuutos, työn murros, kaupungistuminen jne.).

Ja kuin taivaan lahjana, taustoja avaamatta ja asiakirjan muuhun aineistoon liittymättä, sivulta 24 löytyy asiakirjan ydinviesti:

”Opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM) rahoittaa vuosina 2020–2024 liikuntatieteellisiä tutkimushankkeita teema-alueilta, jotka ovat johdettu liikunnan toimialalle asetetuista yhteiskunnallisista vaikuttavuustavoitteista. Teema-alueet on määritellyt OKM:n ja valtion liikuntaneuvoston yhteistyönä.

Tutkimushankkeiden rahoittaminen:

1. Fyysisesti aktiivisen elämäntavan edistäminen
2. Liikunnan yhdenvertainen saavutettavuus
3. Liikuntaan ja urheiluun osallistumisen lisääminen
4. Huippu-urheilun tuloksellisuus ja vastuullisuus

Teema-alueiden painopisteitä voidaan tarkentaa liikuntatieteellisten tutkimushankkeiden hakuohjeessa.”

Siinä kaikki. Lukijalle jää tehtäväksi etsiä ”liikunnan toimialalle asetetut yhteiskunnalliset vaikuttavuustavoitteet” – josko jostain löytyisi tarkempaa tietoa ja taustoitusta. Verkosta löytyy OKM:n talousarvioesitys vuodelle 2019 ja sieltä ”Opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntapolitiikalle asettamat yhteiskunnallisen vaikuttavuuden tavoitteet”. Samoja ovat kuin suunta-asiakirjassa, mutta miten niihin on päädytty, se ei selviä täältäkään. Tähän mennessä klikkausten määrä on jo sitä luokkaa, että vain nöyryin alamainen jatkaisi, joten luovutan.

Haluan ymmärtää: väkeä on vähän ja kaiken kiireen keskellä ”suunta-asiakirjakin pitäisi jotenkin saada ulos ennen joulua”. En vastusta valittuja vaikuttavuustavoitteita – haluaisin vain tietää miksi juuri ne, miten niihin päädyttiin, ketkä osallistuivat äänestykseen (analyysiin?), mitä tuloksia ja vaikutuksia odotetaan, miten niitä seurataan ja arvioidaan?

Asiakirjatehtailulla vahvistetaan sisäpiiriä

Suunta-asiakirja on esimerkki siitä, kuinka asiakirjoja laaditaan lähinnä hallinnolle ja sen sisäpiirille, heille, joille taustoja tai perusteita ei tarvitse avata. Muille linjaukset jäävät etäisiksi.

Ministeriön johdolla on 2000-luvulla tuotettu kiihtyvällä tahdilla sektoritutkimusraportteja sekä muita selvityksiä ja linjauspapereita, joiden leviäminen ja hyödyntäminen liikuntakentällä on kyselyjen perusteella ollut vaatimatonta. Valtion liikuntaneuvosto on aktivoitunut arviointitehtävässään, mutta haastattelujeni perusteella arviointiraportteja ei ole juurikaan käsitelty edes ministeriön sisällä. Ministeriöiden (OKM & STM) johdolla on laadittu sekä liikumis- että istumissuosituksia, mutta niidenkään vaikutuksista ei ole tarkempaa tietoa. Liikuntalokia uudistettiin virkamiesvalmisteluna, mutta sekään ei ihmeemmin puhutellut ketään. Ei, vaikka liikunnan käsitettä laajennettiin historiallisella loikalla arkiliikunnan suuntaan. Olisi luullut ainakin liikunta- ja urheilujärjestöjen äähtävän.

Raporteilla, selvityksillä ja asiakirjoilla on varmasti ollut vilpittön ja kunnianhimoinen tarkoitus, mutta niissä ei ole tarpeeksi tarttumapintaa ympäröivään yhteiskuntaan ja eri toimijoiden arkeen. Vaikka indikaattorivillityksen tavoin kaikkialle leviävään vaikuttavuusintoiiluun suhtautuisi varauksellisesti, toivoisi jotain arviointitietoa tuotettujen raporttien ja asiakirjojen käytännön merkityksistä (etenkin kun on ollut itsekin niitä laatimassa).

Tutkijoilta tilatut tutkimus- ja selvitysraportit palvelevat poliittista päätöksentekoa: ”[Liikunnan] politiikkatoimien linjauksia halutaan perustella tutkimuksilla” (Hämäläinen & Aro 2015). Näin tehtiin myös liikuntapoliittisen selonteon yhteydessä, kun sen tueksi tilattiin tutkimuskatsaus.

Raportit ja asiakirjat vahvistavat liikuntapolitiikan sisäpiiriä. Raportteja hallinnolle tuottavien tutkijoiden ja asiantuntijoiden joukko ei ole suuri. Suurin osa liikuntatutkijoista ja alan asiantuntijois-

ta työskentelee ”liikuntapolitiikan ulkopuolella”, eli heidän asiantuntemuksensa ja intressinsä rajoittuu substanssiin.

Kun hallinto delegoi valtaa harvoille asiantuntijoille, edistää se samalla asiantuntijavallan kasvua. Toisaalta hallinnolla on mahdollisuus ohjata asiantuntijoita vaikuttamalla heidän ja heidän edustamansa tahon toimintaedellytyksiin. (Itkonen & Kau-ravaara 2015.)

Miksi liikunta ei lisäännä (toivotusti) valtakunnallisilla linjauksilla?

1. Linjausten ja strategioiden viestit jäävät ylätasolle. Yleisen tason informaatio-ohjauksesta ei saa eikä tarvitse ottaa otetta. Linjauksia harva vastustaa, mutta useilla on tärkeämpääkin tekemistä kuin miettiä linjausten konkretisointia.
2. Maailma ei enää muutu viranomaisien yleissuosituksilla. Sektorioptimointiin tähtäävillä papereilla ei helposti löydy yhteistyökumppaneita muilta hallinnonaloilta. Itsehallinnollisissa kunnissa valtion liikuntalinjauksilla ei välttämättä ole käytännön painoarvoa. Väestöstä vain murto-osa on tietoinen valtakunnan virallisista suosituksista. Eniten valtion liikuntastrategioista ovat kiinnostuneita alan järjestöt ja tutkimusyhteisöt, jotka pyrkivät valtion avustusta hakiessaan asettamaan sanansa liikuntalinjauksiin sopiviksi.
3. Linjauspapereiden laatiminen aloitetaan usein alusta. Osin se johtuu poliittisten päättäjien ja virkamiesten vaihtumisesta, mutta täysin sillä ei voi selittää, miksi edellisten linjauspapereiden suositusten toteutumista ei systemaattisesti arvioida ja poimita tehtyjen ratkaisujen parhaita paloja jatkojalostukseen. Myös toteutetut seurannat ja arvioinnit ovat jääneen vähälle hyödyntämiselle.
4. Innovatiivisia ja kestäviä ratkaisuja uskotaan saatavan parhaiten aikaan ongelmakeskeisten ja hierarkisten prosessien kautta: kutsutaan koolle hallinnon, kansalaistoiminnan ja tutkimuksen johtavat virka- ja toimihenkilöt, jotka määrittelevät ongelman, etsivät ratkaisun ja raportoivat. Muilta toivotaan toteutusta. Itse ilmiöön ja sen syihin ei ole mahdollisuutta paneutua syvällisesti.
5. Linjaukset laaditaan julkisen hallinnon näkökulmasta kokonaisuus unohtaen: julkisen hallinnon merkitystä suhteessa liikuntakentän muihin toimijoihin ei arvioida. Taustalla on usko tai toivo, että kaikki tahot jakavat julkisen liikuntahallinnon tulkinnan liikunnan tavoitteista ja parhaista kehittämiskeinoista.
6. Uskotaan, että liikunta on ajatellulle yhteistyökumppanille yhtä tärkeä asia kuin itselle. Esimerkki: STM:n ”Sosiaali- ja terveystietomus 2010”-raportissa on listattu 40 sivun verran muiden hallinnonalojen keskeisiä toimenpiteitä väestön terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi ministeriöittäin. Liikuntahallinnon toimet mahtuvat puoleen sivuun.
7. Hallintoraportit ovat tekijöidensä kuvia, harvemmin kohteensa näköisiä. Kohteiden tavoittaminen edellyttäisi vuorovaikutusta kohteiden kanssa. Sitä ei työryhmäraporttien laadinnassa ehditä harrastaa kuin nimeksi: järjestetään seminaari, jossa on tilaa myös muutamalle yleisökysymykselle tms. Sähköisen verkon mahdollisuuksia on toistaiseksi hyödynnetty säästeliäästi.
8. Liikkumattomuutta on linjauksissa selvitetty/tutkittu liikunnan viitekehyksessä (”paljonko liikut?” jne.), ei ihmisten arkea analysoiden. ”Liikuntatutkijat ovat joukolla ilmoittautuneet vähän liikkuvien tutkijoiksi. Vaikka kohde on vaihtunut liikkuvista liikkumattomiksi, tutkimusta tehdään entisillä näkökulmilla ja tutuilla tutkimusmenetelmillä” (Rovio 2011).
9. Julkisuuden hyödyntäminen on kansalaisnäkökulman tavoin jätetty vähälle huomiolle. Median rooli on kasvanut ja tulisi ottaa huomioon siinä kuin tiedolla johtaminen. Jos asiaan halutaan oleellisesti vaikuttaa, sen täytyy olla myös mediassa. Kosketuspinta päättäjiin ja kansalasiin rakentuu julkisuuden kautta.
10. Linjausten jälkihoito on niukkaa. Työryhmytyöskentelyyn ja/tai tutkijatyöhön käytetään paljon resursseja, mutta tulosten jalkauttaminen tyypistetään julkistamistilaisuuteen, tiedotteeseen ja raportin julkamiseen halukkaille.

(vrt. Pyykkönen 2014b.)

Tavoitteiden yleisyys estää arvioinnin

Liikuntapolitiikan epämääräisestä tavoiteasettelusta on huomautettu ensimmäisestä liikuntalaisesta (1979) lähtien. Silti tavoitteiden ja keinojen välinen yhteys on edelleen liikuntapolitiikan sisäpiirin ulkopuolella toimiville hämärä.

Liikuntalain (2015) tavoitteena on ”edistäminen”. Edistäminen on arvoihin perustuvaa tavoitteellista toimintaa. Kun liikuntalaissa ei ilmaista täsmällisempää tavoitetta, lain noudattamiseksi riittää, että ”olla matkalla” tavoitteiden suunnassa. Liikuntalain tavoitteiden toteuttamisen keinot määräytyvät paljolti lain kulloistenkin toteuttajien valintojen (arvojen) perusteella.

Tavoitteenasettelun epäselvyys on todettu ”suureksi haasteeksi” valtion liikuntaneuvoston ensimmäisestä laajemmasta arvioinnista (2011) lähtien:

”Liikuntapolitiikan tavoitteita on paljon ja ne kattavat lähes koko ihmisen elämänsäkaaren. Tavoitteenasettelun luonne säilyy myös suhteellisen yleisellä tasolla eikä tavoitteiden ja keinojen välistä suhdetta ole aina analysoitu silloin, kun tavoitteet on asetettu. Jos tätä analyysiä on tehty, puuttuu sellainen pohdinta, joka mahdollistaisi arvioinnin” (Oosi 2013).

Liikuntapolitiikalla on tavoitteita ja keinoja, mutta niistä keskustellaan ja päätetään pienessä piirissä. Tällainen vallankäyttö oli arkea järjestövetoisessa liikuntapolitiikassa 1980-luvulla, mutta myös nykypäivää, kuten **Kati Lehtonen** on tuonut esille väitöskirjassaan (2017): liikuntapolitiikan päätäjaverkostot (eliittiverkostot) ovat pysyneet kapeina. ”Päätöksenteon ytimen staattisuus takaa myös mielipidejohtajuuden säilymisen samoilla toimijoilla, mikä on jo koko liikuntakulttuurin uudistumisen kannalta kyseenalaista.”

Lehtosen mukaan rakenteitaan muuttaneessa järjestömaailmassa ei ole vielä sopeuduttu eriytyneeseen liikuntamaailmaan, mutta ei siihen ole sopeuduttu myöskään liikuntahallinnossa:

”Jos liikuntahallinnon tavat käyttää omia ohjausvälineitä eivät muutu muun järjestelmän mukana, ovat myös organisaatorakenteissa tapahtuneet muutokset muodollisuuksia. Kyse on siis siitä,

kykeneekö valtion liikuntahallinto itse sopeutumaan julkishallinnon muutokseen vai jäävätkö ohjauskäytännöt keskusjärjestöjen ajattelun tavoin menneisyyteen.”

”Herran pelko” kantaa, mutta kuinka kauan?

Politiikkaa ja käytäntöjä muutetaan todennäköisimmin silloin, kun on pakko. Siihen asti pyritään menemään totutusti, sillä sen ajatellaan olevan helppoa. Suomalaisessa liikuntapolitiikassa edettiin vuosikymmenet – järjestöriitoja lukuun ottamatta – ilman laajempia julkisia näkemyseroja. Julkinen ohjaus nautti arvostusta, joka luonnollisesti perustui myös ”herran pelkoon” (valtionavustuksiin). Osin tämän perinteen varassa edetään yhä.

Kritiikkiä liikuntahallintoa kohtaan esitetään organisoituneen liikuntajärjestelmän sisältä vähän, mikä selittyy sillä, että niin moni taho on riippuvainen OKM:n jakamista valtion liikuntamäärärahoista.

Avustuksia jaetaan mm. liikunta- ja urheilujärjestöille ja -seuroille, liikuntapaikkarakentamiseen, kuntien liikuntatoimintaan, liikunnan koulutuskeskuksille (urheiluopistot), liikunnallisen elämäntavan edistämiseen, huippu-urheilun edistämiseen, liikuntatieteelliseen tutkimukseen ja muihin liikunnan toimintoihin.

Todellisuudessa kritiikkiä hallinnossa saateen jopa toivoa. Oma kokemukseni: kun (nyt jo eläköitynyt) esittelijä kysyi ”ettekö voisi välillä vähän sparrata meitä ja kyseenalaistaa tekemisiämme”, esitin vastakysymyksen ”onko se valtionapuyhteisölle mahdollista kuin kerran?”. ”No, kokeilisitte edes sen yhden kerran”, kuului vastaus. Niin, huumoria tai ei, ”rahan kanssa ei leikitä” tuumataan edelleen useissa järjestöissä.

Käytännössä tämä näkyy esimerkiksi silloin, kun liikuntahallinnon suunnalta ilmoitetaan haettavaksi tutkimusavustusta tietyn poliittishallinnollisen tavoitteen toteuttamisen tueksi. Liikunnan tutkijoiden ja asiantuntijoiden tehtävänä on ”tilauksen” toteuttaminen, ei sen arviointi. Tutkimusyhteisöille ja järjestöille avustukset ovat elintärkeitä, joten hankkeiden kriittistä arviointia ei juurikaan harkita. Toisaalta sitä ei avustuksen myöntäjän suunnalta yleensä toivotakaan.

Liikuntatavoitteiden toteuttaminen riippuu paljolti lain kulloistenkin toteuttajien arvoista.

Tutkimusyhteisöissä esiintyy myös pelkoa siitä, että tutkimusrahoituksen saanti jatkossa vaikeutuu, jos tulokset eivät tue valittuja poliittisia linjauksia. Esimerkiksi Liikuntatieteen päivillä 2017 kuultiin useamman tutkijan esityksessä, että ”tulokseni liikunnan terveyshyödyistä eivät valitettavasti ole ihan sitä mitä halusitte kuulla” (Pyykkönen 2017c).

Liikunnan ja terveyden tutkimusta on pidetty varmana lajina: tutkija on voinut odottaa, että saa tuloksia, joita kuvittelee rahoittajan toivovan. **Mikael Fogelholm** on arvellut, että juuri liikunnan monien myönteisten vaikutusten johdosta liikunnan ja terveyden yhteyksien tutkimuksia halutaan niin innolla toistaa. (Pyykkönen 2017b.) Mutta kun tulos yllättää eikä myönteistä yhteyttä pääse julistamaan, tutkija – etenkin nuori sellainen – arvelee epäonnistuneensa. Miksi hän muuten pyytäisi anteeksi.

Tutkijoiden ajatuksia sekoittaa hallinnon peräänkuuluttama ”yhteiskunnallisesti vaikuttava tutkimus”. Vaikuttavuuden vaade on 2000-luvun ilmiö, ja sen saamat mittasuhteet ovat alkaneet ihmetyttää paitsi liikunnan myös politiikan tutkijoita:

”Politiikalta edellytetään nykyään lähes refleksinomaisesti vaikuttavuutta. (...) Vaikuttavuuden vaade perustuu tekniseen ja rationaaliseen käsitykseen politiikanteosta ja tiedon roolista siinä. (...) Keskeiseksi elementiksi on muodostunut tilaustutkimusten ja tilatun tiedon tuotanto. Enää ei ole tärkeää tuottaa yhteiskuntapoliittisesti merkittävää tietoa, vaan hallituksen tilaamaa ja toimivomaa hallituspoliittisesti hyödynnettävää tietoa. (...) Odotukset terveyden edistämisen vaikuttavuudesta ja kustannusvaikuttavuuden tavoiteltavuudesta ovat muodostuneet ylimitoitetuksi ja epärealistisiksi” (Tervonen-Gonçalves & Oinonen 2014).

Mediassa liikuntapolitiikka on kuihtuva tema

Liikuntapolitiikassa toimittiin pitkään ilman, että julkisuutta piti erikseen miettiä. Toimittajat kertoivat verraten kuuliaisesti sen mitä urheilujohtajat halusivat – ja vasta sitten kun se johtajille sopi. Avoimuutta ja vuoropuhelua kansalaisten suuntaan ei vaadittu eikä sisäpiirin toimia muutenkaan kyseenalaistettu.

Urheilumaailmassa vaalittua käytäntöä on verrattu armeijan käytäntöihin. Yhdessä niiden on arveltu kuvastavan laajemminkin suomalaista kulttuuria:

”Meidän hierarkkinen, käskyttävä ja keskustelua karttava kulttuurimme on tehokas sovellus armeijasta ja urheilusta. Niiden arvoille on kansakunta rakennettu.” (Minna Lindgren, HS 3.3.2013)

Liikuntapolitiikan päättäjät ja valmistelijat ovat 2000-luvulla uudessa tilanteessa. Liikuntapoliittinen tieto leviää median ehdoilla, ei enää liikuntapolitiikan toimijoiden. Päätöksenteolta vaaditaan läpinäkyvyyttä. Julkisuuttakin tarvitaan, jos halutaan varmistaa asian eteneminen. Kansalaiset haluavat tietää ja usein myös vaikuttaa.

Liikuntasektorin mediasuhde on tullut ennalta arvaamattomaksi eikä liikuntapoliittisten kysymysten mediajulkisuuden sisällöstä ole enää etukäteen varmuutta. Median ajatukset eivät kulje tasatahtia hallinnon odotusten kanssa. Mediaa ei voi ottaa haltuun, joten sen toimintalogiikkaan on sopeuduttava, jos haluaa olla olemassa muuallakin kuin oman heimon foorumeilla.

Liikunnan mediajulkisuutta ja päätöksentekoa selvittäneet **Sanna Valtonen** ja **Sanna Ojajärvi** (2015) toteavat, kuinka liikunnan mediajulkisuudella on enää ”vähän kontaktipintaa” liikuntapolitiikkaan. Liikuntapuhetta mediassa riittää, mutta se keskittyy yksilön valintoihin. Ja jos liikuntapolitiikkaa käsitelläänkin, ”teemat eivät välttämättä liity liikuntapolitiikan toimijoiden määrittelemiin ydinkysymyksiin”. Mediaa eivät ohjaa hallinnon tiedotteet, vaan yleisöodotukset.

Valtonen ja Ojajärvi muistuttavat, ettei verkostoajan kansalaisyhteiskuntaa voi rakentaa ylhäältä päin valtiovallan toimin. Poliitiikan ja kansalaisten välissä on oltava muutakin kuin valistusmateriaalia. ”Pelkkä kansalaisten kuuleminen päätöksenteon yhteydessä ei lisää luottamusta päätöksentekijöihin, ellei kuulemisella voida reaalisesti vaikuttaa päätöksiin.” Liikuntasektorin keskeiseksi kysymykseksi he määrittelevät sen, ”miten sisäpiirissä toimivat avoimet vuorovaikutuksen käytännöt saataisiin ulotettua mediaan ja kansalaisyhteiskuntaan”. Liikuntakeskustelun tulee ottaa huomioon niin hallinnon, kansalaistoiminnan, kansalaisten kuin julkisuuden (media, some) intressit.

Selvityksessään *Hyvä hallintotapa liikunta-alalla* (2016) Ojajärvi ja Valtonen katsovat, että suoma-

Politiikan ja kansalaisten välissä on oltava muutakin kuin valistusmateriaalia.

lainen liikuntakenttä voisi kauttaaltaan terävöittää toimintaansa:

”Julkishallinnossa päätöksenteon julkisuus- ja läpinäkyvyyskysymyksistä huolehditaan muodollisesti, lain kirjainta minimitasolla noudattaen, mutta kuulemisen ja osallistamisen käytännöt ovat vielä hataria ja yksittäisiä. (...) Yhdenvertaisuus-, tasa-arvo- ja vastuullisuuskysymysten huomioiminen on vaihtelevaa: suurimmat katkokset liittyvät ohjaukseen ja valvontaan.”

Toistaiseksi median toimintalogiikkaan ja hyvään hallintotapaan liittyviä haasteita on vasta kartoitettu liikuntasektorilla. Kohtuuden nimissä on muistettava, että hyvä liikuntahallinto on moniulotteinen ja ideaalinen tavoite, johon ei voi vain ”astua”, vaan sitä on liikuntasektorilla tavoiteltava pitkäjänteisesti ja ilmeisesti osana (OKM:n) muuta hallintoa.

Ehkä voisimme paneutua myös toimintapolitiikan analyysiin?

Poliittishallinnollisen liikuntaohjauksen periaatteiden ja käytäntöjen analysointi – saati muuttaminen – ei ole helppo tai nopea prosessi. Liikuntapolitiikassa eletään mielikuvallisesti eilisessä: miksi muuttaa käytäntöjä, kun niillä on ennenkin ylletty saavutuksiin.

Julkisella liikuntaohjauksella on kiistatta aikaansaannoksia: esimerkiksi liikuntakulttuurin laajentaminen (tutkijoiden avustuksella) 1960-luvulla urheilusta kuntoilun ja kasvatuksen suuntiin, laajaa hyväksyntää nauttivan kansalaistoiminnan tukeminen, erityisosaamista vaativan liikuntapaikkarakentamisen ohjaus sekä erityisliikunnan (soveltavan liikunnan) edistäminen. Ilman liikuntahallinnon ohjausta oikeudenmukaisuus, tasa-arvo ja yhdenvertaisuus toteutuisivat liikunnassa nykyistä heikommin. Liikuntaa ei voi jättää kokonaan markkinoiden hoidettavaksi.

Saavutukseksi on laskettavissa sekin, että liikuntahallinto otti itselleen liikuntapolitiikan ”kuskin paikan” 1980-luvun loppuvuosina. Sitä ennen hallinnon toimenpiteet olivat perustuneet ”myötäohjautuvuuteen” eli sisältö oli sopeutunut vastaamaan pitkälti järjestöjen toimintapolitiikkaa (Ojala & Peltari 1980). Järjestöt ajavat jäsenistönsä asiaa, julkinen hallinto koko väestön.

Tarkkarajaisesta liikuntapolitiikasta on edetty vapaa-ajanpolitiikan kautta hyvinvointipolitiikan osaksi ja edelleen osaksi yhteiskuntapolitiikkaa. Enää liikuntaa ei pääse karkuun, vaikka ei liikuisikaan. Nykyään ei liene montaa elämänaluetta hautaustoimen lisäksi, joka ei jotenkin liittyisi liikuntaan.

Maksimaalisen laava liikuntakäsitys ja liikuntaintressien moninaisuus on vaikeuttanut kokonaisuuden hallintaa. Eri osa-alueiden tasapuolinen arviointi ja tukeminen on tullut lähes mahdottomaksi. Hallinnon avuksi liikuntakulttuurista on kerätty runsaasti keskiarvotietoa. Vähemmän tiedetään mitä on niiden takana. Eri ryhmien – organisoitujen ja ei-organisoituneiden – liikuntasuhteista ja niihin vaikuttavista tekijöistä on vain vähän tietoa. Liikuntalain tavoitteet on ulotettu lähes kaikille yhteiskunnan sektoreille. Vain harvoista tavoitteista, kuten ”Kansojen välisen yhteisymmärryksen ja rauhan edistäminen”, on luovuttu. Mitä laiveammaksi ja moniäänisemmäksi liikunnan toimintakenttä on muotoutunut, sitä kapeammaksi on tullut julkisen hallinnon suhteellinen ohjausvoima. Silti halutaan toimia laajenevalla säteellä.

Julkinen hallintojärjestelmä on 1990-luvulta alkaen muodollisesti täysin uudistettu. Yhtenäinen julkinen sektori (valtio-lääni-kunta) on pirstottu, ja toiminnan painopistettä on siirretty paikallistasolle. Kunta ei ole enää vastuullinen valtiolle, vaan kuntalaisille. Sektorihallinnon sijaan korostetaan monitasohallintaa. Hierarkkinen johtaminen on korvattu tulos- ja ohjelmajohtamisella. Projektit ja ohjelmat edellyttävät koor-

dinoivien hallintamekanismien lisäämistä. Poikkihallinnollisia ohjausmekanismeja tarvitaan aiempaa enemmän. Päätösvaltaa on jaettu ei-valtiollisille toimijoille, ja toiminta perustuu määräysten sijaan sopimuksiin (kumppanuuteen). Hallinto ei enää päättä mitään kaikkea projekteissa tehdään, mutta sen pitäisi arvioida tuloksia. Resurssit riittävät ohjelmien ja projektien toteuttamiseen, mutta harvemmin seurantaan ja arviointiin.

Hallinnon sijaan on alettu puhua verkostojen hallinnasta, koska hallinto ”vanhaan malliin” ei enää ole mahdollista. Liikuntapolitiikan alueella käytännön toteutus on kuitenkin pyritty pitämään pienen

Eikö sinuakin kiinnostaisi, miten ja keiden johdolla on päädytty vallitsevaan liikuntapolitiikkaan?

piirin ohjauksessa vanhaan malliin huolimatta sekä liikuntakentän että julkisen hallintojärjestelmän ”kokonaisuudistuksista”.

Vaikka liikunnan organisaatorakenteita on muutettu, toiminnan sisältöjä ei niinkään, toteaa myös **Kati Lehtonen**. Sisältöihin liittyen hän esittää jatkotutkimusaiheita:

”Yksi niistä koskee ohjelmaperustaisen toiminnan pohjana olevien verkostojen dynamiikkaa. Yhtälailla epävirallisten valtaverkostojen analysointi avaisi uusia näkökulmia järjestelmän toimintaan, kuten myös politiikkaprosessien ymmärtäminen. Tällöin pitäisi nojautua yhä vahvemmin politiikan ja hallinnon tutkimuksen käsitteisiin ja teorioihin, jotka ovat toistaiseksi olleet erittäin marginaalissa liikuntatieteellisessä tutkimuksessa.” (Lehtonen 2017)

Toimintapolitiikan analyysija ei liikuntasektorilla ole juurikaan harrastettu yksittäisten ohjelmien arviointia lukuun ottamatta. **Timo Ståhlin** väitöskirja ”Liikunnan toimintapolitiikan arviointia terveyden edistämisen kontekstissa” (2003) on harvinaisuus.

Enemmän on harrastettu *analyysia politiikkaa varten*. Siinä ollaan kiinnostuneita mittaamisesta ja arvioinnista tavoitteena valitun politiikan vaikutusten arvio (tulosevaluaatio). Siinä ei olla kiinnostuneita, onko politiikka tai ohjelma ollut lähtökohtaisesti perusteltu. (Sihto 2013.)

Toimintapolitiikan analyysi puolestaan kohdistuu ”prosesseihin ja arvoihin, jotka vaikuttavat politiikkojen syntyyn, tarkoituksperiin, laatimiseen ja toimeenpanoon” (prosessievaluaatio). Toimintapolitiikan analyysi kertoo ”mikä selittää, mitä tapahtui”, eikä vain ”mitä tapahtui”, kuten analyysi politiikkaa varten. (mt.)

Liikuntapolitiikan piirissä soisi mietittävän, riittääkö valitun politiikan seuranta, vai olisiko hyödyllistä avata liikuntapolitiikan syntymekanismeja (vuorovaikutusta, valtapeliä jne.) monimuotoisilla analyyseilla. Ehkä tällaiset analyysit helpottaisivat liikuntapolitiikkaan vaikuttavien tekijöiden tunnistamista jatkossa.

Liikuntapolitiikassa on enemmän kuin koskaan arvoja ja tavoitteita, intressejä ja pyrkimyksiä, tietoa ja uskomuksia, ohjelmia ja projekteja, verkostoja ja piiloverkostoja sekä kohinaa ja sähläystä. Tässä epäjärjestyksen tilassa voisi hetkeksi painaa jarrua ja katsoa missä ja miksi mennään – ja sen jälkeen tarkistaa tiekartta, edetä rajoitusten puitteissa ja vielä valot päällä, jotta kaikki näkisivät minne mennään.

”Liikuntajärjestöt ja valtio ovat voineet luottaa vuosikymmenten ajan siihen, että koko liikunta- ja urheilujärjestelmä voidaan ylläpitää ja rahoittaa rahapelituotoilla. Samalla näihin yhteyksiin on liittynyt päällekkäisten jäsenyyksien ylläpidon mahdollisuus, politikointi ja omien reviirien vartiointi.”

(Kati Lehtonen, 2017b)

Siunaamattomaksi lopuksi

Kun vuonna 1985 aloitin Liikuntatieteellisessä Seurassa, liikunta oli iloisempi asia kuin nykyään. Liikunnan identiteetti (käsitys itsestä) oli selvä: liikunta on vapaa-ajan harrastus, joka osaltaan kannattelee ja virkistää arjen elämää. Liikunnalle riitti olla ”maailman tärkein sivuseikka”. Liikunta mahtui hyvin itseensä.

Mutta sitten on käynyt kuten joskus käy; pienen talon isäntä haluaa ison talon rengiksi. Itsenäisyys menee, mutta saa toivoa pääsevänsä isompiin kammareihin. Liikuntapolitiikkaa on 2000-luvulla menestyksekkäästi ujutettu osaksi terveys- ja talouspolitiikkaa. Samalla liikunnan identiteettiä on typistetty niin, että se on luettavissa aktiivisuusmittareiden näytöiltä. No, ehkä näin on hyvä, aika aikansa kutakin.

Mutta oi niitä aikoja, kun fyysinen terveys oli ”vain” yksi liikunnan monista funktioista. Biotieteellinen valta oli vasta keräämässä joukkojaan liikuntakäsityksen valloitukseen. Ei, en tietenkään väitä, että kaikki oli paremmin, mutta oli kyllä haus Kempaa. Tästä todisteena alla katkelma kainuulaiskirjailija **Veikko Huovisen** tekstistä vuodelta 1986. Lieneekö viimeisin liikuntatieteen foorumeilla julkaistu teksti, jossa on rohjettu viljellä huumoria liikunnan ja terveyden yhteydestä? Nykyäänhän ei saa leikkiä ruoalla eikä terveyslukunalla.

”Onkohan liikunta terveellistä?”

Vuokatissa on pidetty Kainuun liikuntakonferenssi, johon minulla ei ollut tilaisuutta osallistua, vaikka kyllä kauniisti pyydettiin. Sattui silloin olemaan jotain liikunnallista.

Konferenssin ohjelmasta sattui silmiini eräitä kiintoisia teemoja. Eräs esitelmä oli nimeltään ”Tervehdyttääkö liikunta elintapoja?” Mitenkähän on? Näin maallikkona olisin melkein pä valmis uhkarohkeasti sanomaan, että eiköhän tuo tervehdyttäne. Tosin maallikoilla on tapana esittää turhankin varmasti pitämyksiään ja tietämyksiään, enkä ole tässä asiassa tutustunut alan tutkimuksiin, joita löytynee kymmeniä hyllymetrejä. Mutta silti rohkenen olla lähes varma.

Myös näin alustetun ja keskustellun aiheesta ”Edistääkö liikunta terveyttä?” Pureskelin epätoisena kynsiäni ja haroin tukkaani, sillä en hevilla menisi tavallisena rivikansalaisena julkistamaan kenties asiantuntematonta mielipidettä. Mutta minulla on aavistuksenomainen tunne, ja olen luultavasti jostain lukenut, että liikunta kenties ehkä mahdollisesti voisi tietyin edellytyksin ja määrättyissä puitteissa edistää terveyttä. Ainakin uskon niin. Luulisin kyllä, että monet professorit ja alan asiantuntijat Vuokatissa ovat jo viran puolesta päätyneet positiiviseen tulokseen, ja näinhän on parasta.”

(Veikko Huovinen, Liikunta ja Tiede 5/1986)

Huovinen päättää kirjoituksensa johtopäätökseen, että ”reipas mieli on enemmän kuin kymmenen kappan kylvä”. Koska päätelmä on kovin erilainen kuin nykypäivän objektiivisilla mittauksilla on haluttu kertoa, olisi ehkä syytä tutkia, kumpi on enemmän – reipas mieli vai kymmenen kappan kylvä.

Kirjallisuus

- Aaltonen, Kimmo (toim.) (2016) Liikuntalakiopas. Tietosanoma.
- Aira, Tuula & Kannas, Lasse & Tynjälä, Jorma & Villberg, Jari & Kokko, Sami (2013) Liikunta-aktiivisuuden väheneminen murrosiässä. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2013:3.
- Ala-Vähälä, Timo (2008) Liikunnan rahavirrat Suomessa 2005. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2008:19.
- Fogelholm, Mikael & Paronen, Olli & Miettinen, Mari (2007) Liikunta - hyvinvointipoliittinen mahdollisuus. Suomalaisen terveystieteiden tutkimuskeskuksen tutkimusraportti ja kehittyminen 2006. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2007:1.
- Haasteena huomisen hyvinvointi - miten liikunta lisää mahdollisuuksia (2000) Liikunnan yhteiskunnallinen perustelu II, tutkimuskatsaus. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisu 124.
- Hallituksen esitys Eduskunnalle liikuntalaiksi (HE 236/1997)
- Heinonen, Harri & Godenhjelm, Petri (2001): Ohranjyvä silmässä - suomalaiset urheiluyhteisöt ja alkoholi. Jyväskylän yliopisto. Liikunnan sosiaalitieteiden laitos.
- Huhtanen, Kerkko & Pyykkönen, Teijo (2012) Valtion liikuntahallinto terveyttä edistävän liikunnan kokonaisuudessa. Valtion liikuntaneuvoston julkaisu 2012:1. Yhteisjulkaisu Liikuntatieteellisen Seuran kanssa.
- Hämäläinen, Riitta-Maija & Aro, Arja R. (2015) Terveyttä edistävän liikunnan politiikkatoimet ja tutkimustieto. Teoksessa Tiedolla johtaminen - teoriaa ja käytäntöjä (toim. Virtanen Petri & Stenvall, Jari & Rannisto, Pasi-Heikki). Tampereen yliopisto,
- Itkonen, Hannu (2014) Liikkumattomuuden seitsemän harhaa. Kansan Uutiset - verkkolehti 13.4.2014.
- Itkonen, Hannu & Kauravaara, Kati (toim.) (2015) Liikunta kansalaisten elämänsäällä. Tulkintoja liikkumisesta ja liikunnan edistämisestä. Likes-tutkimuskeskus.
- Itkonen, Hannu & Lehtonen, Kati & Aarresola, Outi (toim.) (2018) Tutkimuskatsaus liikuntapoliittisen selonteon tausta-aineistoksi. Valtion liikuntaneuvoston julkaisu 2018:6.
- Jallinoja, Piia (2014) Hiki, hype vai vimpain - mikä meitä liikuttaa? Liikunta & Tiede 5/2014.
- Koivusilta, Leena (2011) Terveystietäminen. Teoksessa Sosiaalietiologia. Väestön terveys ja terveyden vaikuttavat sosiaaliset tekijät (toim. Laaksonen, Mikko & Silventoinen, Karri). Gaudeamus.
- Kolu, Päivi & Vasankari, Tommi (2018) Käsitteiden määrittely. Teoksessa Liikkumattomuuden lasku kasvaa - vähäisen fyysisen aktiivisuuden ja heikon fyysisen kunnan yhteiskunnalliset kustannukset (toim. Tommi Vasankari, Päivi Kolu). Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 31/2018.
- Kokkonen, Jouko (2011) Lapset ja nuoret liikuntatutkijoiden keskeinen tutkimuskohde. Karkaavat projektit - kausatuvat tutkimukset -seminaarin (9.2.2011) taustamateriaali. Liikuntatieteellinen Seura. Julkaisematon.
- Koski, Pasi (2014) Liikkumattomuuden sanaleikkiä. Liikunta & Tiede 4/2014.
- Kytömäki, Marja (2016) Terveystietäminen luodaan rahoitusmallia. <https://sydan.fi/terveyden-edistamiseen-luodaan-rahoitusmallia/> 27.1.2016.
- Laakso, Lauri (2015) Liikkuja ei terveyttä päivää näe - ainakaan tässä iässä. Teoksessa Liikunta kansalaisten elämänsäällä (toim. Hannu Itkonen & Kati Kauravaara). Likes-tutkimuskeskus.
- Lahelma, Eero & Rahkonen, Ossi (2011) Sosioekonominen asema. Teoksessa Sosiaalietiologia. Väestön terveys ja terveyden vaikuttavat sosiaaliset tekijät (toim. Laaksonen, Mikko & Silventoinen, Karri). Gaudeamus.
- Laine, Johanna & Kuvaja-Köllner, Virpi & Pietilä, Eija & Koivuneva, Mikko & Valtonen, Hannu & Kankaanpää, Eila (2014) Cost-Effectiveness of Population-Level Physical Activity Interventions: A Systematic Review. Tiivistelmä: <http://www.ajhpcontents.com/doi/abs/10.4278/ajhp.131210-LIT-622>.
- Lappalainen, Tuomo (2013) Eduskunnassa vaikuttaa urheilupuolue - joka kolmannella kansanedustajalla on urheilutausta. Suomen Kuvalehti 18.3.2013.
- Lehtonen, Kati (toim.) (2012) Nuorten harrasteliikunnan kehittäminen 1999-2011. Valtion liikuntaneuvoston julkaisu 2012:2.
- Lehtonen, Kati (2017) Muuttuvat rakenteet - staattiset verkostot. Suomalaisen liikunta- ja urheilujärjestelmän rakenteelliset muutokset 2008-2015. Lectio praecursoria (22.9.2017). https://www.likes.fi/filebank/2688-Lectio_praecursoria_Lehtonen.pdf
- Lehtonen, Kati (2017b) Luolamiehet ja suurlinkkaajat suomalaisessa liikunnan ja urheilun eliittiverkostossa. Yhteiskuntapolitiikka 2/2017.
- Liikunnan yhteiskunnallinen perustelu: tieteellinen katsaus (1994). Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö (LIKES).
- Liikuntalait 984/1979; 1054/1998; 390/2015
- Mäenpää, Pasi (2017) Selvitys alueellisten liikuntaneuvostojen toiminnasta, tilanteesta ja tulevaisuudesta. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2017:24.
- Mäki-Opas, Tomi (2016) Liikunta kuuluu kaikille - liikuntapolitiikan mahdollisuudet sosiaalisen eriarvoisuuden vähentämisessä. Teoksessa Terveystietäminen ja eriarvoisuus - lähestymistapoja ja ratkaisuja (toim. Sihto, Marita & Karvonen, Sakari). Terveystietäminen ja hyvinvoinnin laitos THL
- Niiniluoto, Ilkka (2015) Hyvän elämän filosofiaa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura SKS.
- Ojajarvi, Sanna & Valtonen, Sanna (2016) Hyvä hallintotapa liikunta-alalla. Liikuntatieteellisen Seuran tutkimuksia ja selvityksiä nro 13.

- Ojala, Timo & Pelttari, Hannu (1980) Suomalaisen liikuntajärjestelmän julkinen ohjaus ja seuranta. Jyväskylän yliopisto, liikuntasuunnittelun laitos, opetusmonisteita n:o 8/1980.
- Ojanen, Markku (2016) Mittaamisen suosio. *Liikunta & Tiede* 4/2016.
- Oosi, Olli (2013) Hallinnonalan arviointimallin kehittämisen haasteet ja hyödyt. Esimerkkinä Valtion liikuntaneuvoston liikuntapoliittisten toimenpiteiden vaikutusten arviointimalli. Teoksessa *Näkökulmia arviointiin ja valvontaan* (toim. Oulasvirta, Lasse & Kihn Lili-Anne & Mänttari, Pietu & Wacker, Jani). Tampere University Press.
- Opetusministeriö (2008) Liikkuva ja hyvinvoiva Suomi 2010-luvulla. Ehdotus kansalliseksi liikuntaohjelmaksi julkisen ohjauksen näkökulmasta. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2008:14.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (2011) Valtion liikuntapoliittisten toimenpiteiden vaikutusten arviointi. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2011:3. Yhteisjulkaisu valtion liikuntaneuvoston kanssa.
- (2017) Valtion roolin ja ohjauskeinojen selkeyttäminen suomalaisessa liikunta- ja urheilukulttuurissa. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:40.
- (2018) Liikunnan tiedolla johtamisen suunta-asiakirja 2020–2024. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:42.
- Packalen, Heidi (2015) Harkitut sanat, parempi valmennus. Kohti voimavarakeskeistä kielellistä urheiluvaiennusta. Liikuntatieteellisen Seuran julkaisu nro 172.
- Paju, Elina & Berg, Päivi (2013) Liikkumatilaa lapsille ja nuorille. Teoksessa *Tässä seison enkä muuta voi? Nuorisotutkijoiden ajatuksia nuorten liikunnasta ja sen kipupisteistä* (toim. Harinen, Päivi & Rannikko, Anni). Nuorisotutkimusseura.
- Pantzar, Mika (2018) Huippu-urheilun yhteiskunnallista tehtävää etsimässä. <https://politiikasta.fi/huippu-urheilun-yhteiskunnallista-tehtavaa-etsimassa/> (30.6.2018)
- Pekurinen, Markku (2014) Mitä ei mitata, siitä ei piitata. Teoksessa *Hyvinvointitalous* (toim. Särkelä, Riitta ym.) Soste.
- Pyykkönen, Teijo (2011) Yritys hyvä – tulos tuntematon. Teoksessa Rovio, Esa & Pyykkönen, Teijo: *Vähän liikkuvat juoksuttavat päättäjiä ja tutkijoita*. Liikuntatieteellisen Seuran Impulssi nro 26.
- (2012) Urheilun ja liikunnan kulttuurihistoria – koska? Teoksessa *Hannes ja Tukholma* (toim. Roiko-Jokela, Heikki & Sironen, Esa). Suomen urheiluhistoriallisen seuran vuosikirja 2012.
- (2014) Liikunta on myös käsitteiden peliä. *Liikunta & Tiede* 6/2014.
- (2015a) Kovia sanoja pehmeästä holhouksesta. *Liikunta & Tiede* 6/2015.
- (2015b) Tuttu ja tuntematon valtion liikuntaneuvosto. *Liikunta & Tiede* 6/2015)
- (2016a) Kustannukset kuriin – köyhät kuntoon. Blogikirjoitus *Its.fi* 22.8.2016.
- (2016b) Urheilusta ulkoistetut. Blogikirjoitus. *Its.fi* 12.10.2016.
- (2016c) Rion kisat: istumista tuettiin kymmenellä miljoonalla eurolla. Blogikirjoitus. *Its.fi* 21.9.2016.
- (2016d) Urheilu ja terveystieteet vetävät eri suuntiin. *Helsingin Sanomat* (Vieraskynä) 27.8.2016.
- (2017a) Ahdistava liikunta, virkistävä ulkoilu. Liikunnan ammattilainen 1/2017 & Blogikirjoitus *Its.fi* 24.1.2017.
- (2017b) ”Tohtori porkkana” puolustaa tieteellistä asiantuntemusta (Mikael Fogelholmin haastattelu). *Liikunta & Tiede* 4/2017.
- (2017c) ”Arvoisa yleisö, pyydän anteeksi tutkimustulostani”. Blogikirjoitus. *Its.fi* 11.9.2017.
- Pyykkönen, Teijo & Perähuhta, Minna & Högström, Hilka & Lehtinen, Pekka (2013) Liikuntaympäristöt kulttuuriperintönä – opas arviointiin. Liikuntatieteellisen Seuran julkaisuja nro 170.
- Pyykkönen, Teijo & Kokkonen, Jouko (2017) Liikunta ja urheilu 100-vuotiaassa Suomessa – suoria ja viistoja näkökulmia sanoin, kuvin ja vähän lauluinkin. Käsikirjoitus Kansallisen liikuntafoorumin esitykseen (Lahti 30.10.) (esitys Jouko Vuolle). Julkaisematon.
- Pyykkönen, Teijo & Rikala, Saku (2018) Valtion soveltavan liikunnan ja vammaisurheilun edistäjänä. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2018:2.
- Rantala, Kalle & Kraneis, Samuli (2018) Kaikki-e-urheilusta. Suomen Urheilumuseosäätiö.
- Rovio, Esa (2011) Tutkijat hukassa. Teoksessa Rovio, Esa & Pyykkönen, Teijo: *Vähän liikkuvat juoksuttavat päättäjiä ja tutkijoita*. Liikuntatieteellisen Seuran Impulssi nro 26.
- Rovio, Esa & Saaranen-Kauppinen, Anita (2014) Liikuntaa arjen armoilla. Teoksessa Rovio, Esa & Saaranen-Kauppinen, Anita & Pyykkönen, Teijo: *Liikuntakynnyksen yli – ohjelmista ihmisen kohtaamiseen*. Liikuntatieteellisen Seuran Impulssi nro 28.
- Sihto, Marita (2013) Terveyspolitiikka, kansanterveys ja terveyden edistäminen – käsitteitä ja kehityskulkuja. Teoksessa *Terveyspolitiikan perusta ja käytännöt* (toim. Sihto, Marita & Palosuo, Hannele & Topo, Päivi & Vuorenkoski, Lauri & Leppo, Kimmo). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL.
- (2016a) Terveyden edistämiseen tarvitaan kolmatta tietä. THL-blogi 22.11.2016.
- (2016b) Terveyden edistämisen lähestymistapoja terveyseroihin: yksilöllinen, sosiaalis-rakenteellinen ja kolmas tie. Teoksessa *Terveyden edistäminen ja eriarvoisuus – lähestymistapoja ja ratkaisuja* (toim. Sihto, Marita & Karvonen, Sakari). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL.
- Sintonen, Harri (2013) Terveyteen liittyvän elämänlaadun mittaaminen. *Suomen Lääkärilehti* 17/2013.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2015) Istu vähemmän – voi paremmin. Kansalliset suositukset istumisen vähentämiseen. Sosiaali- ja terveysministeriön esitteitä 2015.

- Ståhl, Timo (2003) Liikunnan toimintapolitiikan arviointia terveyden edistämisen kontekstissa. *Studies in Sport Physical Education and Health* 91. Jyväskylän yliopisto
- Suomen Olympiakomitea & Suomen Paralympiakomitea (2018) Huippu-urheilun yhteiskunnallinen perustelu. Esitys Olympiakomitean kevätkokoukselle 19.6.2018. <https://www.olympiakomitea.fi/uploads/2018/06/huippu-urheilun-yhteiskunnallinen-perustelu.pdf>
- Tervonen-Gonçalves, Leena & Oinonen, Eriikka (2014) Vaikuttavuuden vaade ja vaikutelmien politiikka. Tapaus- esimerkkinä terveyden edistäminen. *Yhteiskuntapolitiikka* 79 (2014):5
- Turtiainen, Jussi (2000) Liikunnan terveysvalistus *Stadion-lehdessä* 1963–1980. Teoksessa *Urheilu katsoo peiliin* (toim. Roiko-Jokela, Heikki & Sironen, Esa). Suomen urheiluhistoriallisen seuran vuosikirja 1999.
- Turtiainen, Riikka (2012). Nopeammin, laajemmalle, monipuolisemmin. Digitalisoituminen mediaurheilun seuraamisen muutoksessa. *Turun yliopisto. Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen julkaisuja* 37.
- Valtioneuvoston periaatepäätös liikunnan edistämisen linjoista. Opetusministeriön julkaisuja 2009:7.
- Valtioneuvoston selonteko liikuntapolitiikasta (2018) VNS 6/2018 & Lähetekeskustelu 20.11.2018 Eduskunta.
- Valtion liikuntaneuvosto (2013) Arviointi valtion liikunta-toimen määrärahojen kasvun tuloksista hallituskaudella 2007–2011. *Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja* 2013:8
- (2015) Valtionhallinto liikunnan edistäjänä 2011–2015. *Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja* 2015:4.
- Valtonen, Sanna & Ojajärvi, Sanna (2015) Liikunnan mediajulkisuus ja päätöksenteko. *Liikuntatieteellisen Seuran tutkimuksia ja selvityksiä* nro 15.
- Vapaavuori, Jan (2012) Liikkumattomuus tulee liian kalliiksi. *Helsingin Sanomat* (Vieraskynä) 6.1.2012.
- Vasankari, Tommi (2013) Onko uusien linjausten tavoitteet mahdollista tavoittaa? Alustus Muutosta liikkeellä! -raportin julkistamistilaisuudessa 3.10.2013. *Julkaisematon*.
- Vasara, Erkki (2004) Valtion liikuntahallinnon historia. *Liikuntatieteellisen Seuran julkaisu* nro 157.
- Vuolle, Pauli & Telama, Risto & Laakso, Lauri (1986). Näin suomalaiset liikkuvat. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 50, Valtion painatuskeskus.

Liikuntatieteellisen Seura Impulssi -sarja (1994–2019)

Nro 1 · Teuvo Tuomi: **Tietoa–Unelmia–Akrobatiaa.**

Liikunnan tiedonvälityksen viidakossa pärjää, kun tunnista liikunnan erilaiset tietoinstituutiot (1994, 37 s.).

Nro 2 · Teuvo Tuomi: **Muistatko Mareen?** Rotusorto kuoli Etelä-Afrikassa, mutta vain virallisesti (1994, 40 s.).

Nro 3 · Markku Ojanen (toim. Teijo Pyykkönen): **Lenno-kas askel, pilvetön mieli.** Liikunnalla on ja ei ole yhteyttä psyykkiseen terveyteen (1994, 32 s.).

Nro 4 · Jouko Kokkonen: **Ystävyyttä ja yhteistyötä, atleetit!** Suomen ja Venäjän liikuntayhteistyössä kaikki on pantu uusiksi (1994, 44 s.).

Nro 5 · Teijo Pyykkönen, Jouko Kokkonen: **Kolhoosista kuntoklubille.** Viron liikunta teki täyskäännöksen (1994, 52 s.).

Nro 6 · Hannu Itkonen: **Mitta hihassa, piikki lihassa.** Urheiluvilppi kukoistaa ja venyy tarpeen mukaan – huomennakin (1994, 30 s.).

Nro 7 · Pekka Rissanen, Hannu Valtonen, Kimmo Asikainen: **Liikunta lamassa – lama liikunnassa?** Lama mullisti liikuntatalouden, mutta ei liikuntaa (1995, 24 s.).

Nro 8 · Jouko Kokkonen (toim. Teijo Pyykkönen): **Liikuntaa mielikuvissa.** Suomalaisten liikuntamielikuvat eivät aina vastaa todellisuutta, mutta ne on otettava tosissaan (1995, 44 s.).

Nro 9 · Teijo Pyykkönen & työryhmä (Eero Aulio, Pekka Punkari, Seppo Pänkäläinen, Merja Salo, Teuvo Tuomi): **Liikunta aikakauslehtien vankina.** Liikuntalehdissä juhlivat herrat ja hauikset, kauniit ja kulutuskykyiset (1996, 36 s.).

Nro 10 · Teijo Pyykkönen, Juha Kanerva: **500 urheilukirjaa.** Suomalaiset liikuntakirjat vuosilta 1980–95. Urheilukirjojen hylly on kirjava, jännittävä ja totinen (1996, 52 s.).

Nro 11 · Harri Vertio: **Terveydeksi! – arki haastaa liikunnan.** Tie terveyteen ja liikunnan harrastamiseen löytyy ymmärtämällä ihmisten erilaisuutta ja heidän arkipäiväänsä (1996, 32 s.).

Nro 12 · Vesa Ilmaranta, Teijo Pyykkönen, Arto Nyssönen: **Jaana Pulssi ja lopullinen ratkaisu.** Sarjakuva-albumi urheilun ja yhteiskunnan värikkästä suhteesta 2000-luvun alussa (1996, 32 s.).

Nro 13 · Jouko Kokkonen, Teijo Pyykkönen: **Liikuntamatka kansalaisyhteiskuntaan.** Järjestöjen ja julkishallinnon ohjaama liikunta on jännittävällä matkalla yritys- ja yksilövetoisempaan tulevaisuuteen (1996, 36 s.).

Nro 14 · Hannu Itkonen: **Urheilun uhrin.** Urheilu tuottaa sankareita ja yhä enemmän myös uhreja (1997, 36 s.).

Nro 15 · Seppo Pänkäläinen: **Suomalainen urheilujournalismi.** Synteesi urheilujournalismista, miten tähän on päädytty ja miten tästä eteenpäin. Mukana alan bibliografia (1998, 40 s.).

Nro 16 · Teijo Pyykkönen & Erkki Vasara: **Viinamäen Urheilumiehet – urheilu ja raittius 1900-luvulla.** Urheilussa etsitään kerran hylättyä raittiusaatetta (1999, 44 s.).

Nro 17 · Hannu Itkonen: **Kilpakenttien kapinalliset.**

Kapinointi urheilun normeja ja sääntöjä vastaan lisääntyy ja monipuolistuu. Kapinan kukistaminen edellyttää muutakin kuin eettisiä ohjeita (1999, 32 s.).

Nro 18 · Juha Kanerva: **Olympiaunelmia – suomalaiset olympiahankkeet ja -haaveet.** Suomalaisille olympiakisojen hakeminen ja niistä haaveileminen on ollut enemmän sääntö kuin poikkeus (1999, 60 s.).

Nro 19 · Jouko Kokkonen & Teijo Pyykkönen: **Palvelukseen halutaan sektoritutkija.** Liikuntahallinto kaipaa tutkijamusta, joka ottaa huomioon tieteen tulokset ja arjen realiteetit, hallinnon tarpeet ja politiikan kuviot (1999, 36 s.).

Nro 20 · Jouko Kokkonen: **Hakkaa päälle! Ruotsi-ottelu-Finnkampen.** Riemua, yllätyksiä ja pettymyksiä – kentällä, kabineteissa ja katsomoissa (2000, 60 s.).

Nro 21 · Jouko Kokkonen (toim. Teijo Pyykkönen): **Verta, hikeä ja rasvaprosentteja – suomalainen liikuntatutkimus.** Liikuntatieteiden kokovartalokuva: historiaa ja esimerkkejä (2002, 56 s.).

Nro 22 · Jouko Kokkonen: **Kansakunnat kultajhdissa – urheilu ja nationalismi.** Maailma on täynnä kansakuntia, jotka on urheiltu maailmankartalle (2003, 56 s.).

Nro 23 · Sari Kopra: **Mäntyrannan tahrasta Lahden skandaaliin.** Urheilu ja suomalainen identiteetti vuosina 1972–2001 doping-tapausten valossa (2004, 76 s.).

Nro 24 · Jouko Kokkonen, Teijo Pyykkönen: **Suomalainen urheilujohtaja itse asiasta kuultuna.** Urheilujohtajien haastatteluihin perustuva raportti urheilujohtajuuden muutoksista (2011, 56 s.).

Nro 25 · Teuvo Tuomi: **Murakoso ei jää – Aasia kurottaa liikunnan eliittiin.** Aasialaiset suhtautuvat urheiluun ja liikuntaan eri tavoin kuin länsimaiset sukulaisensa (2011, 48 s.).

Nro 26 · Esa Rovio, Teijo Pyykkönen: **Vähän liikkuvat juoksuttavat päättäjiä ja tutkijoita.** Vähän liikkuvien aktivointi on enemmän kuin liikuntakysymys (2011, 58 s.).

Nro 27 · Sanna Ojajärvi, Sanna Valtonen, Teijo Pyykkönen: **Liikuntalaiva tietomerellä – navigointia politiikan ja julkisuuden tuulissa.** Liikunnan tietomerta ei tarvitse jouta tyhjiin siellä pärjätäkseen (2013, 60 s.).

Nro 28 · Esa Rovio, Anita Saaranen-Kauppinen, Teijo Pyykkönen: **Liikuntakynnyksen yli – ohjelmista ihmisen kohtaamiseen.** Vähän liikkuvien aktivointi kaipaa vähemmän liikuntapuhetta ja enemmän arjen ymmärtämistä (2014, 48 s.).

Nro 29 · Teijo Pyykkönen: **Hurmaa, hikeä ja hengailua – liikunnan vähän syvempi olemus.** Liikunnan ja urheilun tarinat liikuttavat tehokkaammin kuin diabeteksella uhkaaminen. Mukana liikuntavaikuttajien Top 40 -lista (2014, 45 s.).

Nro 30 · Teijo Pyykkönen: **Maailman istuvin urheilukansa – ihmettelyjä liikuntapolitiikan labyrinteissa.** Mitä haittaa siitä olisi, jos liikuntapolitiikkaa ymmärtäisivät muutkin kuin sisäpiiriläiset? (2019, 48 s.).

Teijo Pyykkönen

Maailman istuvien urheilukansa

– ihmettelyjä liikuntapolitiikan labyrinteissa

Liikuntapolitiikalla menee lujaa. Liikuntakäsite on avattu kaikenlaiselle toimeliaisuudelle, ja liikuntapolitiikalla pyritään pelastamaan niin liikkuvat kuin liikkumattomat. Liikuntapolitiikan yhteiskunnallista painoarvoa halutaan lisätä. Hintana on ollut liikunnan identiteetin hämärtyminen.

Julkaisussa kysytään ollaanko varmasti menossa oikeaan suuntaan. Onko liikuntakäsitteiden keinotekoinen tuunaaminen tarpeen? Miksi kansalaisnäkökulmalla on niin vähän merkitystä? Kuinka paljon liikuntapoliittinen selonteko palvelee liikunnan lisäämistä? Onko liikuntapolitiikka sittenkin vain apupolitiikka? Miksi liikkumattomat kiinnostavat enemmän kuin liikuntahaluiset lapset ja nuoret? Mihin katosi huippu-urheilun itsetunto? Mitä haittaa siitä olisi, jos liikuntapolitiikkaa ymmärtäisivät muutkin kuin sisäpiiriläiset?

Liikuntatieteellisen Seuran
Impulssi nro 30

ISBN 78-952-5762-09-9
ISSN 1237-0576